ଶ୍ରୀ ରାଧାମୋହନ ଗଡ଼ନାୟକ

Digitized by srujanika@gmail.com

# ମେଘଦୂତ

ରାଧାମୋହନ ଗଡ଼ନାୟକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରକାଶକ
ଉତ୍କଳ ବୁକ୍ ଏଜେନ୍ସି
ରାଣୀହାଟ, କଟକ—୧

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ
୧୯୫୩
ମୂଲ୍ୟ [illegible] ୮

ଶ୍ରୀ ପଦ୍ମନାଭ ମିଶ୍ର
ନବଭାରତ ପ୍ରେସ,
କଟକ—୨

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ............................................................ ଙ୍କୁ
ଶ୍ରୀମତୀ

............................................... ଉପହାର

Digitized by srujanika@gmail.com

# ଭୂମିକା

**ଆଷାଢ଼ସ୍ୟ ପ୍ରଥମ ଦିବସ......**

ପନ୍ଦର ଶହ ବର୍ଷ ତଳର ସେ ଏକ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ ଦିନ । ବିରହୀ ଯକ୍ଷର ଅଶ୍ରୁଳ ବେଦନା ଓ କବି କାଳିଦାସଙ୍କର ମେଘ-ମହ୍ଲାରର ମନ୍ଦାକ୍ରାନ୍ତା ଛନ୍ଦ ଆଜି ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱର ଆକାଶକୁ ବାଷ୍ପାକୁଳ ଓ ସ୍ମୃତି-ସଜଳ କରୁଅଛି ।

ଅଭିଶପ୍ତ ଯକ୍ଷ ବର୍ଷକ ପାଇଁ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇ ଅଳକାର ବହୁ ଦୂରରେ ରାମଗିରି ବନାଶ୍ରମରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଲା, ଆଷାଢ଼ ମାସର ପ୍ରଥମ ଦିବସରେ ସେ ଗିରି ଶୃଙ୍ଗରେ ଦେଖିଲା ଏକ ନୂତନ ନୀଳ ମେଘ— ନୀହାର ଦର୍ଶନରେ ତାର ଦୁରନ୍ତ ବେଦନା ଦୁଃସହ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେ ପ୍ରକୃତିବିମୂଢ଼ ହୋଇ ଚେତନାଚେତନ ବିଚାର ପାରିଲା । ସେହି ମେଘକୁ ସେ ଦୂତ କରି ପଠାଇଲା ବିରହବିଧୁରା ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରିୟା ପାଖକୁ ।

ଯୋଗିନୀ ମହାତ୍ମ୍ୟର ଆଷାଢ଼ କୃଷ୍ଣ ଏକାଦଶୀ କଥାନକରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି, ଯକ୍ଷର ନାମ ହେମମାଳୀ, ତାର ବଧୂର ନାମ ବିଶାଳାକ୍ଷୀ । ଯକ୍ଷନାୟକ କୁବେରଙ୍କୁ ମାନସ-ପଦ୍ମ ଯୋଗାଇବାରେ ସେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲା । ପ୍ରେମବିହ୍ୱଳରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ତ୍ରୁଟି କରି ସେ ବର୍ଷ ନେଇ ଥିଲା ବର୍ଷଭୋଗ୍ୟ ବିରହର ଅଭିଶାପ । ମାତ୍ର କାଳିଦାସଙ୍କ କବିତାରୁ ଜଣାପଡ଼େ "କଶ୍ଚିତ,···ନ୍ୟଷଃ" । ଏବଂ "କସ୍ମିତ,···ଦେଷଃ" କହିବାର ନେପଥ୍ୟରୁ ପରିସ୍ଫୁରିତ ହେଉଅଛି "ଦେସାଽହମ୍" । ସେଇ କଥା ମୁଁ ମୋର 'କାଳିଦାସ' କାବ୍ୟନାଟିକାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲି । ବିରହୀ କାଳିଦାସଙ୍କର ବିଧୁର ପ୍ରାଣ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଗାଇ ଉଠିଛି···

ମେଘାଲୋକେ
ଆଷାଢ଼ର ପ୍ରଥମ ଦିବସେ,
କଶ୍ଚିତ୍ ଆରମ୍ଭ କରି
ପଠାଇଲି 'ମେଘଦୂତ' ମୋର ।

ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ଦୂତ ବା ସନ୍ଦେଶ କାବ୍ୟ ଏକ ଅଭିନବ ଓ ଅତୁଳନୀୟ ସୃଷ୍ଟି । ଚେତନ ମଧ୍ୟରେ ହଂସଦୂତ, ପିକଦୂତ, ଭ୍ରମରଦୂତ, ଘାନୁଦୂତ, ଶୁକସନ୍ଦେଶ, କୋକିଳସନ୍ଦେଶ, ଚକୋରସନ୍ଦେଶ, ମୟୂର ସନ୍ଦେଶ ଓ ଅଚେତନ ମଧ୍ୟରେ ସିଦ୍ଧଦୂତ, ନେମିଦୂତ, ପବନଦୂତ ଚେତଦୂତ, ମନୋଦୂତ, ହୃଦୟଦୂତ, ପଦାଙ୍କଦୂତ, ଚନ୍ଦ୍ରଦୂତ ପ୍ରଭୃତି ସଂଖ୍ୟାରେ ବହୁତ । ମାତ୍ର ମେଘଦୂତ ଏହି ସୃଷ୍ଟିମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ଅବତଂସ ସ୍ୱରୂପ ।

ନବରତ୍ନରୁ ଏକ ରତ୍ନ ଘଟକର୍ପରଙ୍କ 'ଯମକ' କାବ୍ୟ ପ୍ରଥମ ଦୂତ କାବ୍ୟ ବୋଲି ଅନେକ କଳାସମୀକ୍ଷକଙ୍କର ଧାରଣା । ସେଥିରେ ଜଣେ ବିରହିଣୀ ତା'ର ପ୍ରିୟ ପାଖକୁ ସମ୍ବାଦ ପଠାଇଛି ମେଘ ହସ୍ତରେ

ନିଚିତ ଖମୁପେତ୍ୟ ନୀରଦୈଃ
ପ୍ରିୟହୀନା ହୃଦୟାବନୀ ରଦୈଃ
ସଲିଲୈର୍ନିହିତଂ ରଜଃ କ୍ଷିତୌ
ରବିଚନ୍ଦ୍ରାବପି ନୋପଲକ୍ଷିତୌ ।

କାଳିଦାସ ଯେ ଏଇଥିରୁ ମେଘଦୂତ ଲେଖିବାର ପ୍ରେରଣା ପାଇଥିଲେ ତାହା କୌଣସି ମତେ ସତ୍ୟ ନୁହେଁ । ସେ ଏହାର ମୂଳ ବସ୍ତୁ ନେଇଥିଲେ ରାମାୟଣରୁ । ଟୀକାକାର ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତିନାଥ, ମଲ୍ଲୀନାଥ

Digitized by srujanika@gmail.com

ୱେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସବୁସ୍ଥଳୀ ଏଥିରେ ଏକମତ । କାଳିଦାସ ତା'ର ସଙ୍କେତ ରଖି ଯାଇଛନ୍ତି ତାଙ୍କର 'ମେଘଦୂତ'ରେ ।

ଇତ୍ୟାଖ୍ୟାତେ ପବନତନୟଂ ମୈଥିଲୀବୋନ୍ମୁଖୀ ସା
ଜନକତନୟା-ସ୍ନାନ-ପୁଣ୍ୟୋଦକେଷୁ
ରଘୁପତି-ପଦୈରଙ୍କିତ ମେଖଳାସୁ

ଏହା ଛଡ଼ା କାବ୍ୟକଳାର ରମଣୀୟତାରେ ରାମାୟଣର ଛାୟା ବହୁତ ଭାବରେ ଦେଖାଯାଏ ।

ରାମ ବାଳିବଧ ପରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସଙ୍ଗରେ ପର୍ବତ ଗୁହାରେ କାଳ ଯାପନ କରୁଅଛନ୍ତି, ଶୃଙ୍ଗରୁ ଶୃଙ୍ଗାନ୍ତରରେ ବୁଲୁଛନ୍ତି; ବର୍ଷାକାଳ ଉପଗତ । ରାମ କହୁଛନ୍ତି ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ......

କ୍ୱଚିତ୍ ବାଷ୍ପାଭି ସଲ୍ଲକାନ ବର୍ଷାଗମ ସମୁତ୍ସୁକାନ୍
କୁଟଜାନ୍ ପଶ୍ୟ ସୌମିତ୍ରେ ପୁଷ୍ପିତାନ୍ ଗିରିସାନୁଷୁ
ମମ ଶୋକାଭିଭୂତସ୍ୟ କାମସନ୍ଦୀପନାନ୍ ସ୍ଥିତାନ୍ ।

କାଳିଦାସ ମେଘଦୂତରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ...

ସ ପ୍ରତ୍ୟଗ୍ରୈଃ କୁଟଜକୁସୁମୈଃ କଳ୍ପିତାର୍ଘାୟ ତସ୍ମୈ
ପ୍ରୀତଃ ପ୍ରୀତି-ପ୍ରମୁଖ-ବଚନଂ ସ୍ୱାଗତଂ ବ୍ୟାଜହାର ।

ରାମ କହୁଛନ୍ତି......

ସମୁଦ୍‌ବହନ୍ତଃ ସଲିଳାତିଭାରଂ
ବଲାକିନୋ ବାରିଧରା ନଦନ୍ତଃ
ମହତ୍ସୁ ଶୃଙ୍ଗେଷୁ ମହୀଧରାଣାଂ
ବିଶ୍ରମ୍ୟ ବିଶ୍ରମ୍ୟ ପୁନଃ ପ୍ରୟାନ୍ତି ।

ମେଘଦୂତରେ ଅଛି,

ଖିନ୍ନଃ ଖିନ୍ନଃ ଶିଖରିଷୁ ପଦଂ ନ୍ୟସ୍ୟ ଗନ୍ତାସି ଯତ୍ର ।

ରାମାୟଣରେ ଅଛି......

ମେଘାଭିକାମା ପରିସମ୍ପତନ୍ତୀ
ସମ୍ମୋଦିତା ଭାତି ବଲାକପଂକ୍ତିଃ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବାତାବଧୂତା ବର ପୌଣ୍ଡ୍ରସ୍ୟଙ୍କ
ଲମ୍ବେବ ମାଳା ସ୍ଖଳସୂତ୍ରବସ୍ୟ ।

ମେଘଦୂତରେ ଅଛି……

ଗର୍ଭାଧାନ କ୍ଷଣ-ପରିଚୟାନ୍ନୂନମାବଦ୍ଧମାଳା
ସେବିଷ୍ୟନ୍ତେ ନୟନସୁଭଗଂ ଖେ ଭବନ୍ତଂ ବଳାକାଃ ।

ଏତକ ନୁହେଁ—ଆହୁରି ଅନେକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଇ ହେବ । ରାମାୟଣରୁ ମେଘଦୂତର ଋଣ କେତେକ ମାତ୍ରାରେ ଜଣା ପଡ଼ୁଅଛି ତାହା ଅତି ସ୍ପଷ୍ଟ । ତଥାପି ମେଘଦୂତର ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ ପରମ ରମଣୀୟ । ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କର ବାଷ୍ପରାଶି କାଳିଦାସଙ୍କ ସରସ କଳ୍ପନାରେ ଇନ୍ଦ୍ର-ଗୃପରଞ୍ଜିତ ମେଘ ।

ମେଘ ହାତରେ ଯକ୍ଷ ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରିୟା ପାଖକୁ ପଠାଇଛି ସ୍ୱକୁଶଳମୟୀ ପ୍ରବୃତ୍ତି । ପ୍ରବୃତ୍ତି କେବଳ ବାର୍ତ୍ତା ନୁହେଁ, ପ୍ରବୃତ୍ତି ହିଁ ପ୍ରବୃତ୍ତି । ମାନବୀୟ ପ୍ରାଣର ସେଇ ପ୍ରବୃତ୍ତି ପ୍ରକୃତିର ଅଙ୍ଗେ ଅଙ୍ଗେ ଫୁଟାଇଛି ଅଭିନବତ୍ୱ, ଜଡ଼ର ଦେହକୁ କରିଛି ପ୍ରାଣିତ—ପ୍ରାଣବନ୍ତ । ତେଣୁ ଧୂମଜ୍ୟୋତି ସଲିଳ ମରୁତରେ ଗଠିତ ମେଘ ନିଷ୍ପ୍ରାଣ ନୁହେଁ, ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଚର ପୁଷ୍କର ଓ ଆବର୍ତ୍ତକ ବଂଶରେ ଜାତ, କାମରୂପ । ରାମଗିରି କଠିନ ରୁକ୍ଷ ପାଷାଣ ନୁହେଁ, ମିଳନରେ ବିରହ-ଜନିତ ଉଷ୍ଣ ବାଷ୍ପ ପରିତ୍ୟାଗ କରେ ।

କବିଙ୍କର କଳ୍ପନା ନାରୀ ଓ ପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ସୀମାରେଖା ଆଙ୍କି ପାରିନାହିଁ । ନାରୀ ଓ ପ୍ରକୃତି ସତେ ଯେପରି ସୃଷ୍ଟିର ଗୋଟିଏ ରୂପର ଦୁଇଟି ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ । ତେଣୁ ନିର୍ବିନ୍ଧ୍ୟା ବା ସିନ୍ଧୁ ନଦୀ ନୁହେଁ ନାୟିକା, ଆମ୍ରକୂଟ ସାନୁମାନ ନୁହେଁ, ଧରଣୀର ପୟୋଧର । ଅଳକା କବେରପୁରର ନଗରୀ ନୁହେଁ, ସ୍ରସ୍ତ-ଗଙ୍ଗା-ଦୁକୂଳା ଯୋଷା ।

ମେଘଦୂତରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଦୁଇଟି ଜଗତ—ଗୋଟିଏ ବହିରଙ୍ଗ, ଆଉଟି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ, ସେଇଥିପାଇଁ ମେଘଦୂତର ଦୁଇଟି ବିଭାଗ । ପୂର୍ବ ଓ ଉତ୍ତର, ପୂର୍ବରେ ପ୍ରକୃତିର ଆଲେଖ୍ୟ ଓ ଉତ୍ତରରେ ଆତ୍ମାର ଅଭୀପ୍ସା । ଆମେରିକାନ୍ ଲେଖକ ରାଇଡର (Rider) ଙ୍କ ଭାଷାରେ ବୋଧହୁଏ ସବୁ କହିହେବ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

The former half is a description of external nature, Yet interwoven with human feeling; the latter half is framed in natural beauty. So exquisitely is the thing done that none can say which half is superior. Of those who read this perfect Poem in its original text, some are moved by the one, some by the other. Kalidas understood in the fifth century what Europe did not learn until the ninteenth and even now comprehends only inperfectly, that the world was not made for man, that man reaches his full stature only as he realizes the originality and worth of life that is not humane. That Kalidas seized this truth is a magnificent tribute to his intellectual power, a quality quite as necessary to great poetry as perfection of form. Poetical fluency is not rare; Intellectual grasp is not very uncommon; but the combination of the two has not been found perhaps more than dozen times since the world began. Because he possesses this harmonious combination.

ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ମେଘଦୂତର ପ୍ରଭାବ ଅତୁଳନୀୟ, କାଳିଦାସୋତ୍ତର ଯୁଗରେ ମେଘଦୂତର ରସ, ଛନ୍ଦ, ଶୈଳୀ, ଭାବ କେତେ ଭାବରେ ଯେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ତାର ଇୟତ୍ତା ନାହିଁ ।

ମେଘଦୂତର ଅନୁସରଣରେ କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି ଲେଖିଛନ୍ତି "ସୋଲ୍ଲାସ", ସେଥିପାଇଁ ସେ ଅଭିନବ କାଳିଦାସ ନାମରେ ସୁପରିଚିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ରାମଶାସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ସେହି ଭାବରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ରଚନା କରିଛନ୍ତି 'ମେଘପ୍ରତିସନ୍ଦେଶ' । କୋରଡ଼ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଲେଖିଛନ୍ତି 'ଘନବୃତ୍ତ' । ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ପରମେଶ୍ୱର ଝାଙ୍କ ଲେଖନୀରୁ ନିଃସୃତ ହୋଇଛି 'ଯକ୍ଷମିଳନ କାବ୍ୟ' ।

କେବଳ ଅନୁସରଣ ନୁହେଁ, ଅନୁକରଣରେ ମଧ୍ୟ ମେଘଦୂତ ପରେ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ବହୁତ କାବ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ସମସ୍ୟା ପୂରଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାବରେ ମେଘଦୂତର ମନ୍ଦାକ୍ରାନ୍ତା ଛନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି ।
ଶ୍ଳୋକର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚତୁର୍ଥ ପାଦ ମେଘଦୂତରୁ ଗୃହୀତ ।

ଅବଧୂତ ରାମ ଯୋଗୀଙ୍କର ସିଦ୍ଧଦୂତରେ ଜଣେ ଯୋଗୀ ଯୋଗ-ସିଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ଗନ୍ଧମାଦନରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଏକଦା ଜଣେ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦେଖି ପ୍ରିୟା ଶବରୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଉଥିଲେ ଦୂତରୂପରେ ।

ଯାବ ସ୍ତ୍ରୀଣାଂ ଲଳିତ ବଚନୈଃ ପ୍ରେମ ପିଣ୍ଡୀକୃତାନାଂ
ସଦ୍ୟଃ ପୁଂସାଂ ହୃଦୟ ହରଣୋଦ୍ଦାମ ମାତ୍ମାବସ୍କାନ ॰
ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟ୍ୟା ବଶୟ ଶବରୀଦୃଷ୍ଟି ଶମ୍ଭୁପ୍ରଦା ଙ୍କଂ
"ଲୋଲାପାଙ୍ଗୈ ର୍ଯଦି ନ ରମସେ ଲୋଚନୈର୍ବଞ୍ଚିତୋଽସି ।"

ଏହାର ଚତୁର୍ଥପାଦ ମେଘଦୂତର ।

ଶ୍ରୀ ବିକ୍ରମଙ୍କର 'ନେମିଦୂତ'ରେ ନେମି ଦୂତ ନୁହନ୍ତି— ଦୂତ ରୈବତକ ପର୍ବତ । ନେମିଙ୍କ ପାଖକୁ ସମ୍ବାଦ ପଠାଉଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ପତ୍ନୀ ରାଜୀମତୀ । ସେଥିରେ ସମସ୍ୟାପୂରଣ ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ଳୋକାବଳୀ ରଚିତ ହୋଇଅଛି ।

ଏତଦ୍ଭୂଙ୍ଗ ଧ୍ୱନି ଶିଖରିଣଃ ଶୃଙ୍ଗମଙ୍ଗୀକୁରୁଷ୍ୱ
ରାଜ୍ୟଂ ପ୍ରାଜ୍ୟଂ ପ୍ରଣୟମଖିଳଂ ପାଳୟନ୍ ବନ୍ଧୁବର୍ଗାନ୍
ରମ୍ୟେ ହର୍ମ୍ୟେ ଭରମନୁଭବ ପ୍ରାପ୍ୟ ଭୋଗାନ୍ ଶତ୍ରାନ୍
"ସୋତ୍କଣ୍ଠାନି ପ୍ରିୟସହଚରୀ ସମ୍ଭ୍ରମାଲିଙ୍ଗିତାନି ।"

ଏହାର ଚତୁର୍ଥ ପଦ ମେଘଦୂତର ଶ୍ଳୋକରୁ ଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି ।

କବି ଶିଲର (Shiellar) ମଧ୍ୟ ମେଘଦୂତର ଛାୟା ନେଇ ତାଙ୍କର ମେରିଆ ଷ୍ଟୁଅର୍ଟ (Maria Stuart) ରଚନା କରି ବିଶ୍ୱର ହୃଦୟରେ ଚିର-ସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ପୃଥିବୀର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାଷାରେ ମେଘଦୂତର ଅନୁବାଦ ରଚିତ ହୋଇଅଛି । The cloud messenger ନାମରେ ଇଂରେଜୀରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ହୋରେସ୍ ହେମ୍ୟାନ ଉଇଲସନ୍ (Horace Hayman Wilson) ଜର୍ମାନୀରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ମାକସ ମୁଲାର (Max Mular) ଓ ସୁଜା (Schulza)

ଭାରତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷାରେ ମେଘଦୂତ ଅନୂଦିତ ହୋଇଅଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅମର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମେଘଦୂତର ୧।୫ ଖଣ୍ଡ ଅନୁବାଦ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଅଛି । ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ ଲେଖିଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଆରେ ମନ୍ଦାକ୍ରାନ୍ତା ଛନ୍ଦରେ, ଭାଲଚେରର ପଣ୍ଡିତ ଦାଶରଥି ମିଶ୍ର ମଧ୍ୟ ସେଇପରି ମୂଳ ଛନ୍ଦରେ ଅନୁବାଦ କରିଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀ ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି ମେଘଦୂତର ଏକ ଅନୁବାଦ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏଇସବୁ ଯେତେ ଯେତେ ଅନୁବାଦ ଅଛି ତନ୍ମଧ୍ୟରେ କବି ରାଧାନାଥଙ୍କ ଅନୁବାଦ ସର୍ବପ୍ରଥମ ଓ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

ତେବେ ପ୍ରଶ୍ନ ହୋଇପାରେ କବି ରାଧାନାଥଙ୍କ ଅନୁବାଦ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ମୋର ଏ ଉଦ୍ୟମର ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା କେଉଁଠି ? ତହିଁ ସଂକ୍ଷେପରେ ଓ ସରଳ ଭାବରେ ମୋତେ ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ପଡ଼ୁଛି ।

କବି ରାଧାନାଥ ସ୍ୱୀୟ କାବ୍ୟସୃଷ୍ଟିରେ ଯେଉଁପରି ସିଦ୍ଧି ପାଇଛନ୍ତି ମେଘଦୂତର ଅନୁବାଦରେ ମଧ୍ୟ କମ୍ ସାଫଲ୍ୟ ଲାଭ କରିନାହାନ୍ତି । ମାତ୍ର ଅନୁବାଦରେ ମୂଳକବିଙ୍କ ଭାବକୁ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି, କେଉଁଠି କେଉଁଠି ମଧ୍ୟ ମୂଳ ଭାବକୁ ଓଲଟା କରି ଲେଖିଛନ୍ତି, କେଉଁଠାରେ ବା ଅଯଥା ଦୀର୍ଘ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ବହୁତ ସ୍ଥାନରେ ଭ୍ରମ ପ୍ରମାଦ ରହି ଯାଇଛନ୍ତି । ରାଧାନାଥଙ୍କର ସେଇ ତ୍ରୁଟି ଦେଖାଇ ମୁଁ ପ୍ରାୟ ଚୋଉଦ ବର୍ଷ ତଳେ 'ସହକାର' ପତ୍ରିକାରେ "ରାଧାନାଥଙ୍କ ମେଘଦୂତ" ନାମରେ ଗୋଟିଏ ସମାଲୋଚନା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲି । ସେତେବେଳେ ମୋର ସେଇ ପ୍ରବନ୍ଧ ପଢ଼ି ଶ୍ରୀ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ବଡ଼ାଲ ତାର ପ୍ରତିବାଦ କରିଥିଲେ । ଶ୍ରୀ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ମୋର ଲେଖାରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ନୂତନ କରି ମେଘଦୂତ ଅନୁବାଦ କରିବାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ମେଘଦୂତର ଅନୁବାଦକରି ସାରି ଥିଲି ତାର ତିନି ବର୍ଷ ଆଗରୁ ।

୧୯୩୧ର 'ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା' ମୋର ଜୀବନର ଗୋଟିଏ ସ୍ମୃତି-ସିକ୍ତ ଦିନ । ସେହି ଦିନଟିର ସ୍ମୃତି ଉପରେ ମୁଁ ମୋର କାବ୍ୟ ନାଟ୍ୟିକାରେ "ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ" ନାମରେ ଗୋଟିଏ କବିତା ଲେଖିଅଛି । ତା'ର ପରଦିନ "ଆଷାଢ଼ସ୍ୟ ପ୍ରଥମ ଦିବସ", ମେଘଦୂତର ଅନୁବାଦ ମୁଁ ଆରମ୍ଭ କରି ଥିଲି ସେଇଦିନ । ଶେଷ କରିଥିଲି ସେଇ ବର୍ଷ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୧୯୩୧ ରୁ ୧୯୫୪, ଦୀର୍ଘ ୨୩ ବର୍ଷ, ମୁଦ୍ରାରାକ୍ଷସ ଗର୍ଭରୁ ମେଘଦୂତକୁ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା ଏଇ ୨୩ ବର୍ଷ । ଅବଶ୍ୟ ଏ ମେଘଦୂତ ପ୍ରକାଶ ଆମ ଓଡ଼ିଆରେ ଗତାନୁଗତିକ ନୁହେଁ, ଲେଖାରେ ରେଖାର ସଂଯୋଜନା, ଛନ୍ଦରେ ଶବ୍ଦର ସନ୍ନିବେଶ, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏ ପ୍ରକାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରଥମ ।

ଆଜି ଆମ ଦେଶରେ ତଥା ଭାଷାରେ ବହୁତ ଭାବରେ ଆସିଛି ପ୍ରଗତି ଓ ଶୃଙ୍ଖଳ୍ୟ । ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଦୂର ହୋଇ ଅଛି । ଏଇ କ୍ରାନ୍ତିଶୀଳ ଅନୁକୂଳ ସମୟ ମେଘଦୂତର ପ୍ରକାଶନକୁ ସମ୍ଭବ କରିଛି । ଏତେ ଦିନର କଳ୍ପନା ଆଜି ମୁଁ ମୋର ପାଠକ ଓ ପାଠିକାମାନଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ଥୋଇ ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ ଅନୁଭବ କରୁଅଛି ।

୧୯ ଚୈତ୍ର,
୧୩୬୧

ରାଧାମୋହନ ଗଡ଼ନାୟକ
ଅନଗୁଳ

Digitized by srujanika@gmail.com

# ପୂର୍ବ ମେଘ

Digitized by srujanika@gmail.com

Digitized by srujanika@gmail.com

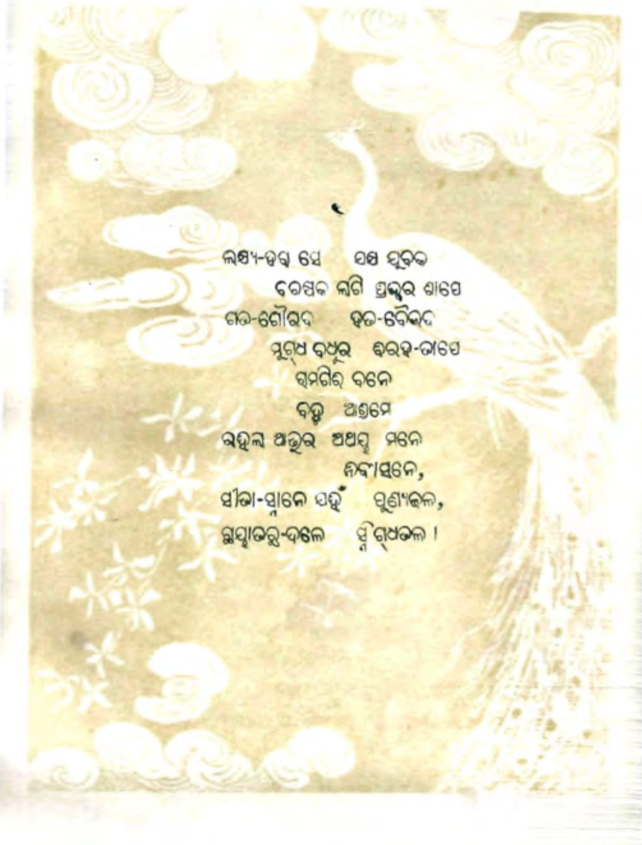

ଲକ୍ଷ୍ୟ-ଭ୍ରଷ୍ଟ ସେ ଯକ୍ଷ ଯୁବକ
ବରଷକ ଲାଗି ପ୍ରଭୁର ଶାପେ
ଗତ-ଗୌରବ ହୃତ-ବୈଭବ
ମୁଗ୍ଧ ବଧୂର ବିରହ-ତାପେ
ରାମଗିରି ବନେ
ବହୁ ଆଶ୍ରମେ
ରହିଲା ଅତୁର ଅଥୟ ମନେ
ନିର୍ବାସନେ,
ସୀତା-ସ୍ନାନେ ଯହିଁ ପୁଣ୍ୟଜଳ,
ଛାୟାତରୁ-ଦଳେ ସ୍ନିଗ୍ଧତଳ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

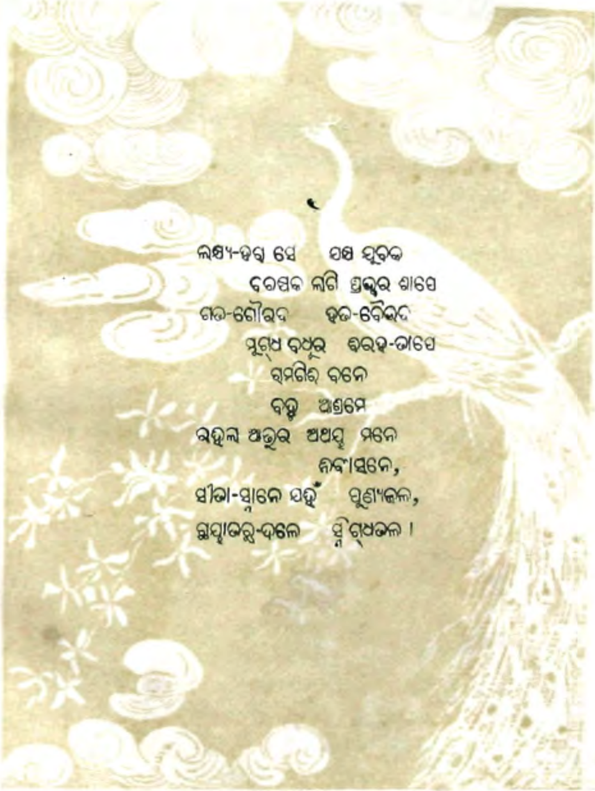

ଲକ୍ଷ୍ୟ-ଭଗ୍ନ ସେ   ଯକ୍ଷ ଯୁବକ
ବରଷକ ଲାଗି ପ୍ରଭୁର ଶାପେ
ଗତ-ଗୌରବ   ହତ-ବୈଭବ
ମୁଗ୍ଧ ବଧୂର   ବିରହ-ତାପେ
ରାମଗିରି ବନେ
ବନ୍ଧୁ ଆଶ୍ରମେ
ରହିଲା ଅନ୍ତର ଅଥୟ ମନେ
ନିର୍ବାସନେ,
ସୀତା-ସ୍ନାନେ ଯହିଁ   ପୁଣ୍ୟଜଳ,
ଛାୟାତରୁ-ଦଳେ   ସ୍ନିଗ୍ଧତଳ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୨

ଗିରିବନ-ବାସେ    ବିରହ-ପ୍ରବାସେ
    କେତେ ମାସ ତହିଁ ଯାନ୍ତେ ଚଳି
ଖସିଗଲା ତାର    ହେମ କଙ୍କଣ
    ମଣି-ବନ୍ଧନ    ଦିଶିଲା ଖାଲି ।
ଆଷାଢ଼ ମାସର  ପ୍ରଥମ  ଦିବସେ
ଦେଖିଲା  ଶୈଳ-ସାନୁର ଉରସେ
    ଲୋଟେଇ ଘନ;
ବପ୍ର-କେଳିଲେ
ହର୍ଷ-ହେଳିଲେ
    ଖେଳି କରୁଛି କି ମତଙ୍ଗମ !

୩।

କିଆ-ଫୁଲ-ଫୁଟା    ଜଳଦ ଆଗେ
    କୁବେର-ସେବକ    ଯକ୍ଷ ରହି
ବହୁତ ସମୟ    ଚିନ୍ତା କଲା
    ମର୍ମେ ଲୁଚିଲା ଅଶ୍ରୁ ବହି ।
ମେଘ-ଦରଶନେ
    ପାଶରେ ଥିଲେହେଁ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟା
ଥୟ ଧରେ ନାହିଁ
    ମିଳନ-ମୁଗ୍ଧ  ତରୁଣ ହିୟା ।
ଛଡ଼ ତାର କଥା ଯିଏ ଦୂରେ ଯା ଧନ
    ମାଗଇ କଣ୍ଠ-ଆଲିଙ୍ଗନ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୪

ଅଦୂରେ ଅଗାମୀ    ଶ୍ରାବଣ ମାସେ
ବନିତା-ଜୀବନ-    ରକ୍ଷା ଆଶେ
ନବୀନ ଘଟନ
କୁଶଳ ବାରତା    ପଠାଇବ ବୋଲି
ଭାଳିଲା ମନେ ।
ନବ-ମୁକୁଳିତ    କୁଟଜରାଜି
ମେଘ ଉଦ୍ଦେଶେ   ଅଞ୍ଜଳିପୁଟେ
ଅର୍ଘ୍ୟ ସାଜି
ଅର୍ଚ୍ଚିଲା ଭବ୍ୟ ହରଷମନେ
ମୀରତ ସରସ-ସମ୍ଭାଷଣେ ।

୫

ଜଳ-ତାପ-ଧୂମ-ବାୟୁ-ସଂଭୂତ
ତାହିଁ ଜୀମୂତ ?
ଇନ୍ଦ୍ରିୟପର    ନର-ବହନ୍ତା
କାହିଁ ବାରତା ?
ଉଦ୍‌ବେଗଭରେ    ମରମେ ନ କରି ଲକ୍ଷ୍ୟ
ଅମ୍ବୁଦ-ପଦେ    ମିନତି ରଚିଲା ଯକ୍ଷ ।
କାମର ଅବେଶେ    ବଚଳିତ ଯାର
ପ୍ରବଣ ମନ
ବୁଝିପାରେ କେ ସେ କି    ଚେତନ କି ଅବା
ଅଚେତନ ?



Digitized by srujanika@gmail.com

# ମେଘଦୂତ

୬

ଜାଣେ ଘନ ! ତୁମେ ଜଗତଖ୍ୟାତ
ପୁଷ୍କର ଆବର୍ତ୍ତକ ବଂଶେ
ହୋଇଛ ଜାତ ।
ଜାଣେ ତୁମେ କାମ-ମୂର୍ତ୍ତି-ଧର
ଅମରପତିର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରକୃତି
ପ୍ରଧାନ ଚର ।
ବିଧିବଶେ ରହି ଆଜ ମୁଁ ଦୂରେ
ମିନତି କରୁଛି ତୁମର ମୂଳେ
ମହତ ପାଖେ ବିଫଳ ଭିକ୍ଷା ଶୋଭଇ,
ଅଧମ ପାଖେ ସଫଳ ହେଲେହେଁ ନୁହଇ ।

୭

ତାପିତର ଏକା ଶରଣ ତୁମେ,
ପ୍ରଭୁର ଶାପେ ମୁଁ ବିରହେ ଜଳେ,
ପ୍ରିୟା ପାଖେ ମୋର ବାରତା ନିଅ
ଯାଅ ମୋର ଦୂର ସଙ୍ଗଧପରେ ।
ବନ୍ଧୁ ଜଳଦ ! ଯିବ ତୁମେ ଯିବ ବହୁତ ଦୂରେ
ଯକ୍ଷପତିର ରମ୍ୟ ଧାମ ସେ ଅଳକାପୁରେ,
ବିରାଜିତ ଯହିଁ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼
ନଅର-ବାହାର ଉପବନରେ
ନିତ୍ୟ ହସଇ ସୌଧ ଯହିଁ
ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣ-ଚୁମ୍ବନରେ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

Digitized by srujanika@gmail.com

୮

ଗଗନ ଭୂମେ
ଛୁଟିଲେ ତୁମେ
ପାନ୍ଥ-ବନିତା କାନ୍ତ ଏଥର ଆସିବେ ବୋଲି
ବିଶ୍ୱାସରେ
ଆଶ୍ୱାସରେ
ଗୁନ୍ଥିବେ ଚୂର୍ଣ୍ଣଚୂର୍ଣ୍ଣଚିକୁରପ୍ରାନ୍ତ ଢୋଳ ।
ତୁମର ଉଦୟେ ଧସଡଲେ କିଏ ମୂର୍ଚ୍ଛାପାରେ
ବିରହ-ବିଧୁରା ସରିତ-ମଧୁରା ଅଙ୍ଗନାରେ ?
ମୋହର ପରି ସେ ପର-ଅଧୀନ
ତାହାର ଭାଗ୍ୟେ ନାହିଁ ସୁଦିନ ?

୯

ମନ୍ଦେ···ମନ୍ଦେ ଅନୁକୂଳ ସମୀରଣ
ଏଇ ତ ତୁମକୁ ଉଠାଇ ନେଉଛି ଘନ !
ବାମ ପାର୍ଶ୍ୱେ ଏଇ ଚାତକ କୂଜଇ
ମଧୁର ସ୍ୱରେ
ଗର୍ବ ଭରେ ।
ଗର୍ଭଧାରଣ ଲଗ୍ନ ଦେଖି
ଶୁଭ୍ର ବଳାକା ତୁମକୁ ଘେରି
ମାଳା ଆକାରେ
ନୟନ-ମୋହନ ଅହେ ନବଘନ !
ସେବିବେ ତୁମକୁ ଶରଧାରରେ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୧୦

ଯାହାର ପଥେ କାହୁଁ ନ ବହୁ ଚଳିଲେ ତୁମେ
ଅନ୍ତରେ ଜଳଦ ! ଦେଖିବ ଯାଇ ମୋ ଭବନ-ଭୂମେ ।
ସଖୀ-ଶିରୋମଣି ପତି-ପୂଜାରିଣୀ
ଜୀବନେ-ଥାଇ
ଦିନ ଗଣୁଥିବ ମୋହର ପାଇଁ ।
ଶୀରତ-ପେଲବ ସ୍ୱବଶୀ-ପ୍ରାଣ
କୋମଳ କୁସୁମ ସଦୃଶ ଜାଣ
ଝଉଥିବ ଝଟେ,
ଝଡ଼ ନ ପଡ଼ୁ ତା ଲାଗି ରହୁଥାଏ
କେବଳ ଆଶାର ବୃନ୍ତପରେ !

୧୧

ଅହେ ଜଳଧର ! ପ୍ରଥମେ ତୁମର
ଗୁରୁଗମ୍ଭୀର ମନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱରେ
କନ୍ଦଳୀରାଜି ଜନମ ଲଭି
ଧରଣୀର ବୁକେ ହରିତ ଛବି
ବିକାଶ କରେ !
ସେଇ ଡାକ ଶୁଣି ହଂସାବଳି
ବିସ କିସଲୟ ପାଥେୟ ଧରି
ମାନସେ ଧାଇଁବେ ହରଷେ ମାତି,
କୈଳାସ ଯାଏ ଅମ୍ବୁଦ ଅହେ !
ହୋଇବେ ତୁମର ଯାତ୍ରା-ସାଥୀ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୧୨

ଜଗତବନ୍ଦ୍ୟ ରଘୁପତିର
ଚରଣ-ଚିହ୍ନ ଉରସେ ଧରି
ଅଭ୍ର ପରଶି ରହିଅଛି ଉଚ୍ଚ
ପ୍ରିୟସଖା ତବ ଏ ରାମଗିରି ।
ବରଷା ଋତୁରେ ପ୍ରତିବରଷ
ତବ ପରଶ ଲଭି ସିନା ଏ
ବିରହ-ଜନିତ ବାଷ୍ପବାରି
ବହୁତ ଢାଳି ପ୍ରୀତି ଜଣାଏ ।
ଆଶ୍ଳେଷ ଦେଇ ଏହାର ବୁକେ
ସାଦର ବିଦାୟ ନେଇ ହେ ସୁଖେ ।

୧୩

କହୁଚି ଶୁଣ ନବୀନ ଘନ !
ଯେ ପଥେ କରିବ ଯାତ୍ରା;
କହିବି ପୁଣି ଶ୍ରୁତିମଧୁର
ବଧୂର ମୋହର ବାଣୀ ।
ଖିନ୍ନ ହେଲେ
ପଥ-ଶୈଳେ
ବିଶ୍ରାମ ନେଇବ ବନ୍ଧୁବର !
ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ
ପିଇବ ହେଲେ
ସ୍ରୋତସଂକୁଳ ସିନ୍ଧୁଜଳ ।

୧୪

ଛାଡ଼ ଏ ସରସ ନିଚୁଳ ବନ
ଅମ୍ବର-ବୁକେ ଉତ୍ତର ମୁଖେ
ଉଠ ଅମ୍ବୁଦ ! ଉଠ ବଦନ ।
ତୁମ ଦରଶନେ ସିଦ୍ଧବାଳୀ
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଚକିତ ଗ୍ରୀହାଣୀ ଗ୍ରଳି
ଭାଳିବେ ଗୋପନ ମରମଗତେ
କିଅବା ତୁଙ୍ଗ ଶଇଳ-ଶୃଙ୍ଗ
ପବନ ଉଡ଼ାଇ ନେଉଛି ସତେ !
ପଥେ ଚାହିଁ ଯାଅ ଦଗ୍‌ନାଗର
ହସ୍ତ ଗରବ ହରଦ ଖର ।

୧୫

ସମ୍ମୁଖେ ସେଇ
ବଲ୍ମୀକ ଶୀର୍ଷୁଁ
ବାହାର ହୋଇଛି ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ,
ରତ୍ନ ଆଭାର ମିଳନ ସମ
ଦେଖା ଯାଉଅଛି ଚିତ୍ତରମ
ତାହାର ତନୁ ।
ଅଚିରେ ତୁଚର ପରଶେ ତାର
ଦେଖାଯିବ ତୁମେ ଚମତ୍କାର
ମୟୂରକଳାପ ଚନ୍ଦ୍ରକୁଟ ଭୂଷଣ ଧରି
ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ମୂର୍ତ୍ତି ଯେସନ ଉଠଇ ଝଳି ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୧୭

ତୁମରି ଆଶାରେ    କୃଷି ହେବ ବୋଲି
ତବ ଦରଶନେ    ହୋଇ ଅଧୀର
ଭ୍ରୂଲୀଳାହୀନ    ଗୃହାଣୀ ଗୁଳି
ସରଳ ନୟନେ    ପଲ୍ଲୀବାଳୀ
ପିଇଯିବେ ତୁମ    ରୂପ-ମଦିରା ।
ତାହାପରେ ତୁମେ    ଯିବ ମାଳଭୂମେ
ହଳ-କର୍ଷିତ ଜଳ-ବର୍ଷିତ  କେଦାର ଯହିଁ
ମଧୁର ଗନ୍ଧ ନିଶ୍ୱସଇ;
ପଶ୍ଚିମେ ଯାଇ ଈଷତ୍‌ରେ
ଲେଉଟିବ ପୁଣି ଉତ୍ତରେ ।

୧୮

ବରଷଣ କରି    ବିପୁଳ ଜଳ
ଦୂର କର ତୁମେ    ବନ-ଅନଳ
ଆହେ ଜୀମୂତ !
କାନ୍ତ ତୁମକୁ    ଦେଖିଲେ ତେବେ
ଶିରେ ଶରଧାରେ    ଆସନ ଦେବେ
ଆମ୍ରକୂଟ ।
ହିତକର ମିତ ଅଙ୍ଗନେ ଆସି ମିଳଇ ଯେବେ
କ୍ଷୁଦ୍ରଜନ ତ କୁଣ୍ଠିତ କାହିଁ ନୁହଇ କେବେ ।
ଅତ ଉଚ ଯେ ଅତ ଉଦାର
କି କହିବ ଘନ, ତାର ବେଭାର ?



Digitized by srujanika@gmail.com

୧୮

ସ୍ନିଗ୍ଧପାଣ୍ଡୁ ତାର ଝଲସୁଥିବ
ଆମ୍ରବନର ପକ୍ୱଫଳେ
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ଗଢ଼ର କାନ୍ତିବଳେ ।
ଅଳକ-କୃଷ୍ଣ ଜଳଦ ! ତୁମେ
ତୁଙ୍ଗ ତାହାର ଶୃଙ୍ଗପରେ
ବସିବ ଅତୁଳ ଶାନ୍ତିଭରେ ।
ଅମର ଅମରୀ ଦୂର ଗଗନେ
ଦେଖିବେ ସେ ଶିରୀ ଥିର ନୟନେ
ପାଣ୍ଡୁର ମୂଳ, ଅସିତ ଚୂଳ
ଜଳ ଭୂତ କି ଧରା-ଉରଜ !

୧୯

ମଞ୍ଜୁଳ ଯହିଁ କୁଞ୍ଜବାସେ
ବନଚର ବଧୂ ମାତଇ ହାସେ
ରହିଯିବ ତହିଁ କ୍ଷଣକ ପାଇଁ
ଜଳ କ୍ଷରିତ ଲଭ ସ୍ୱରିତ
ଚଳିଯିବ ଲଘୁ ପଥ ବାହୁ ।
ବିନ୍ଧ୍ୟ ଗିରିର ଚରଣତଳେ
ଶିଳା-ବନ୍ଧୁର ଧରଣୀପରେ
ଦେଖିବ ତନ୍ୱୀ ରେବାର ରେଖା
କରିର ଅଙ୍ଗେ ଯେସନେ ଉଙ୍ଗେ
ଶୋଭଇ ଶଙ୍ଖ ବିଭୂତ ଲେଖା ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୨୦

ବନଗଇ-କେଳି ମଦ-ଗନ୍ଧତ ତା ସରବାଦ
କମ୍ବୁକଣ୍ଠେ ରହୁଛି ଥିର
ବରଷଣେ ତୁମେ କ୍ଷିନ ହୋଇଥିବ ହେ ବାଦବାହ !
ପିଇବ ତାହାର ମଧୁର ନୀର ।
ସଲିଳ-ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲେ ଭିର !
ମରୁତ
ଆଜି ତ
ତୁମକୁ ଉଡ଼ାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।
ଶୂନ୍ୟ ଯେ ଥିଲା ଲଘୁ ଏ ଭବେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀମୂତ ଅସନ ଲଭେ ।

୨୧

ଦରମୁକୁଳିତ ନୀପ ପୁଷ୍ପର
ଶ୍ୟାମ ପାଣ୍ଡୁର କେଶର ପରେ
ଚକିତ ମଧୁପ ଗୁହୁଁ ଦେଖୁଥିବେ
ଗୀରତଭରେ ।
ହରିତ ଅନୁରେ ହରିଣକୁଳ
ସୁଖେ ଖାଉଥିବେ ନବ କନ୍ଦଳୀ ତୃଣାଙ୍କୁର ।
ବନେ ବୁଲୁଥିବେ ମତଙ୍ଗମ
ଛିନ୍ନ ଭୁଇଁର ସେବି ଅଭିନବ ଗନ୍ଧ-ଧନ ।
ଜଳ ବରଷଣେ ମାର୍ଗ ତେବେ
ଇଙ୍ଗିତେ ଘନ ! ଦେଖାଇଦେବେ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୨୨

ସିଦ୍ଧ ମିଥୁନ ଦେଖୁଥିବେ ତହିଁ ଗୁଡକଦଳ
କେତେକ କଇଁଶଲେ ପିଉଥିବେ ନବ ବରଷାଜଳ ।
ବଲାକାବୀଥିକା          କରରେ ଗଣି
ଠାଉ କହୁଥିବେ 'ଦେଖ ଗୋ ଧନି !'
ତୁମେ ଯେବେ ତେବେ ହରଷଚିତ୍ତଲେ
ଗରଜ ଉଠିବ          ମନ୍ଦ୍ର ବୋଳେ
ଶଙ୍କିତା ବଧୂ          ଭିଡ଼ ପକାଇବେ
ଦୟିତ-ତନୁ
ସୁଭଗ ସିଦ୍ଧ          ସନମାନ ଦେବେ
ଜପନ୍ତ ମନ୍ତ୍ର ।

୨୩

ପ୍ରିୟା ପାଶେ ମୋର ଅଶ୍ରୁ-ଅଭିଯାନେ ଥିଲେହେଁ ମନ
ଶଇଲେ ଶଇଲେ ବହୁତ ଡେରିର ହୋଇବ ଘନ !
ନବ ଅର୍ଜୁନ          ପୁଷ୍ପକୁଳ
କହିବେ ତୁମକୁ          ଗନ୍ଧାତୁର ।
ତବ ଦରଶନେ          ନୟନେ ଧରି
ଅଶ୍ରୁଜଳ
କେକା-ଗୀତ ଗାଇ ସାଙ୍ଗେଟି ନେବେ
ବରହିଦଳ ।
କେସକାଳେ ମୋ କଥା          ସୁମରି ମନେ
ଯତନ କରିବ          ଅଶ୍ରୁ-ଗମନେ !



Digitized by srujanika@gmail.com

୨୪

ଦଶାର୍ଣ୍ଣ ଦେଶେ ଅହେ ଅମ୍ବୁଦ !
ମିଳିଲେ ତୁମେ
ଉପବନ-ବୃତ ଶୁଭ୍ର ଧବଳ
ନବମୁକୁଳିତ କିଆ-କୁସୁମେ ।
କାକବକବଳି କୁଳାୟ ବରଣି ଆବେଗଭରେ
ଗ୍ରାମର ଚୈତ୍ୟ ଆକୁଳ କରିବେ ବିପୁଳ ସ୍ୱରେ ।
ପରିଣତ ଫଳେ ଜମ୍ବୁବନ
ଧରିବ ଅଚିରେ ଶ୍ୟାମବରଣ
ଭ୍ରମରି ସାଥିରେ ହଂସଗଣ
ରହୁଥିବେ ତହିଁ କେତୋଟି ଦିନ ।

୨୫

ରାଜଧାନୀ ତାର ଦିଗ୍‌ବିଦିତ
ରମ୍ୟ ବିଦିଶା ନଗରେ ମିଳି
ବନ୍ଧୁ ହେ ମୋର ! ଲଭିବ ତୁମେ
ରସିକ ହେବାର ସଫଳ ଶିରୀ ।
ବେତ୍ରବତୀର ସଲିଳପଟେ
ଦେଖିବ ସଚଳ ଊର୍ମିଖେଳା
ନେତ୍ରବତୀର କି ଅବା ସତେ
ଭୃକୁଟି-ବକ୍ଷୀର ଚଟୁଳ ଲୀଳା !
ତୀରେ ବସି ମୃଦୁ ମନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱରେ
ସୁମଧୁର ରସ ପିଇବ ଥରେ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୨୬

ତାର ପାଶେ 'ନୀଚ' ଶଇଳ ଶୋହେ
ନିଭୃତ ଯହିଁ ପାଷାଣ-ପୁରେ
ନାଗରିକ ଯୁବା ମାତଇ ଚୋଟଷ
ଯୌବନଭରୁ ଚଦ୍ୟୃସବଶେ
ବାରବଧୂ ମେଳେ ରଙ୍ଗରସେ
ରତ ପରିମଳ ନିତ୍ୟ ସ୍ଫୁରେ ।
ଜଳଧର ଅହେ ! ଧରଷେ ବିଶ୍ରାମ
ସେନିବ ତାହାର ଉରସେ
ନୀପ କୁସୁମରେ ପୁଲକିବ ଗିରି
ସରସ ଭ୍ରମର ପରଶେ ।

୨୭

ଶ୍ରାନ୍ତ ଛୁଟିଲେ ବନ୍ଧୁବର !
ତହୁଁ ଉଠି ନାଗ ନଦୀର ଧାରେ
ଉପବନ ଯୁଇ ମୁକୁଳ ଜାଲେ
ସିଞ୍ଚିବ ବାରି-କଣିକା ବାରେ ।
ତାପିତ କପୋଳୁଁ ଝାଳ ପୋଛୁ ପୋଛୁ ମାଳିନୀ ଦଳ
କର୍ଣ୍ଣ-କମଳ ଭର ଦେଉଥିବେ ମଳିନତର ।
ତୁମ ଛାୟା ପାଇ ଗୁହିଁ ଦେବେ ତେବେ
କ୍ଷଣେ ମୁଖେ
ମୁଖ ଦରଶନ ଲଭ ଅହେ ସଖ !
ଚଳିବ ସୁଖେ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୨୮

ଉତ୍ତର-ଯାତ୍ରୀ ହେ ବଳାହକ !
ବକ୍ର ହେଲେହେଁ ତୁମର ପଥ
ଉଜ୍ଜୟିନୀରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର
ବାହୁଡ଼ ତୁମର ବାଷ୍ପରଥ ।
ତୁଙ୍ଗ ତାହାର ସୌଧପରେ
ବସିବ ଅତୁଳ ହରଷଭରେ
ଚପଳା-ଚମକେ ପୌର ବନିତା ତୁମକୁ ଦେଖେ
ଚକିତ ଅକ୍ଷିର ଲୋଲ ଅପାଙ୍ଗେ ଅନାଇ ଦେବେ ।
ଅମ୍ବୁଦ ! ତହୁଁ ଲୁଣ୍ଠି ନ ଗଲେ କହିତ
ଜୀବନେ ତୁମର ବଞ୍ଚିତ ତୁମେ ବଞ୍ଚିତ ।

୨୯

ପଥରେ ଦେଖିବ ନିର୍ବିନ୍ଧ୍ୟାର
ପ୍ରବାହଧାରା
ବୀଚି-ବିକ୍ଷୋଭେ ଗାଇ ଉଠୁଥିବେ
ହଂସମାଳା ।
ଉପଲ-ବ୍ୟଥିତ ମଦାଳସ ଗତି ଭଙ୍ଗେ
ଆବରିତ-ନାଭି ଦର୍ଶାଉଥିବ ରଙ୍ଗେ
ବିଭ୍ରମ ଛଳେ ପ୍ରଣୟବତୀ
ପ୍ରିୟତମେ କହେ ପ୍ରଣୟକଥା
ରହିବ ଘନ ହେ ! ତାହାର ବୁକେ
ରସଭର ହେବ ପୀରତି ସୁଖେ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୩୦

ତାପରେ ଭେଟିବ ସିନ୍ଧୁ, ନନ୍ଦର ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଧାରା
ଦଶୁଥିବ ସତେ ବିରହବନ୍ଧା ବେଣୀଟି ପରା ।
ତୀର ତରୁଁ ଝଡ଼ ଶୁଷ୍କ ମଳିନ
ପତ୍ରଜାଳ
ଧୂସର ବରଣ ଦେଖା ଯାଉଥିବ
ଗାତ୍ର ତାର ।
କାତର ତାହାର ତାପିତ ବୁକ
ସୂଚିବ ତୁମର ଭାଗ୍ୟସୁଖ
ଯେଉଁ ଭାବେ ଯିବ ତନିମା ତାର
ହରିବ ଜଳଦ ! ସେ ଉପଚାର ।

୩୧

ଚଳିବ ତାପରେ ଅବନ୍ତୀ ଦେଶେ
ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଯହିଁ ବୃଦ୍ଧଜନ
ଉଦୟନ କଥା କହୁ ରଞ୍ଜିଲ
ଅଯୁତ ମନ ।
ସେ ଦେଶେ ଦେଖିବ ମନମୋହିନୀ
ସରଶତା ସେଇ ଉଜ୍ଜୟିନୀ
ହତପୁଣ୍ୟ ସେ ଅମରଗଣର
ଗତ ଜୀବନର ପୁଣ୍ୟବଳେ
ସ୍ୱର୍ଗର ଖଣ୍ଡ ଅଂଶ ଗୋଟିଏ
ଆସିଅଛି କି ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟତଳେ !



Digitized by srujanika@gmail.com

୩୨

ପ୍ରାତଃକାଳେ ତହିଁ  ଶିପ୍ରା କହ୍ଲାର
ମଧୁରୁପରଣୀ ପବନ
ବିକଚ କମଳ  କୁସୁମସଙ୍ଗିର
ସଉରଭ କରି ହରଣ
ହଂସଗଣର  କଳ କାକଳି
ମଦକଳ ନାଦେ ଦୀର୍ଘ କରି
ସ୍ନିଗ୍ଧ ଚାଟୁକାର ପ୍ରେମିକ ସମ
ନିଃଶେଷକରେ
ହରଣ କରେ
କାମିନୀକୁଳର  ସୁରତଶ୍ରମ ।

୩୩

ବାତାୟନୁ ତହିଁ  ଉଠୁଥିବ ଯେଉଁ
କେଶସଂସ୍କାର ଧୂପର ଧୂମ
ଜଳଧର ! ତହିଁ  ପୁଷ୍ଟ କରିବ
ଅଙ୍ଗ ତୁମ;
ବନ୍ଧୁ-ସ୍ନେହେଗୃହ  ବରହୀଗଣ
ଉପହାର ଦେବେ  ନୃତ୍ୟ-ଧନ ।
ତାପରେ ଦେଖିବ ସହର୍ଷେ ସୁରଭି କୁସୁମଗନ୍ଧ
ବନିତା-ପାଦର  ଅଳକ୍ତ-ଚିହ୍ନ  ନୟନାନନ୍ଦ
ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରୀର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ହେରି
ପଥ-ଖେଦ ତୁମେ ଯିବ ହେ ଭୁଲି ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୩୪

ତାପରେ ଜଳଦ ! ମିଳିବ ତୁମେ
ମହାକାଳ ପୀଠ ପୁଣ୍ୟ ଭୂମେ ।
ଗନ୍ଧବତୀର ପଦ୍ମକୁସୁମ ପରାଗ ହର
ଜଳକେଳିରତା ଯୁବତୀ କୁଳର
ଅଙ୍ଗରାଗର ଗନ୍ଧ ଧର,
ସମୀରଣ ଯହିଁ
ବିନୋଦ ରଚଇ
ଉଦ୍ୟାନ କୋଳେ ବେପଥୁ ଭର ।
ତୁମେ ଗଲେ ତହିଁ ପ୍ରମଥକୁଳ ଚାହିଁବେ ସ୍ନେହେ
ଈଶ୍ବର କଣ୍ଠ-କାନ୍ତି ଦେଖି ତୁମର ଦେହେ ।

୩୫

ପୁଣ୍ୟପୂତ ସେ ଶମ୍ଭୁଧାମେ
ଅନ୍ୟ ସମୟେ ମିଳିଲେ ତୁମେ
ଜଳଦ ଅହେ !
ଚକ୍ଷୁର ତୃଷ୍ଣାଇ ରହିବ ଅପାର
କିରଣମାଳୀର ଅସ୍ତଯାଏ ।
ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଦେଖି ଆରତିସମୟ
ବଜାଇବ ତୁମେ ଶୂଳୀର ପଟହ
ମନ୍ଦ୍ର ଘୋଷେ
ଦେବ ଆଶୁତୋଷ ଆଶୁଫଳ ଦେବେ
ପରମ ତୋଷେ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

Digitized by srujanika@gmail.com

୩୭

ନାଚୁଥିବେ ତହିଁ ବାରାଙ୍ଗନା
ମେଖଳା ବଜାଇ ଚରଣପାତେ
ରତନ-ଦଣ୍ଡ ଶୁମର ଧରି
ଢାଳୁଥିବେ ଧୀର କ୍ଳାନ୍ତ ହାତେ ।
ତୁମେ ସେତେବେଳେ କାଳିତ
କରୁଣା କରିବ ସିଞ୍ଚିତ
ନଖ ପଦେ ଲଭି ନବୀନ ଶୀକର
ନର୍ତ୍ତକୀ ତେବେ
ଭ୍ରମରମାଳାର ଦୀର୍ଘ ଚାହାଣୀ
ଖେଳାଇଦେବେ ।

୩୮

ନଃଶ୍ଵଜ ଯେବେ ହର୍ଷଭରେ
ମତ୍ତ ହୋଇବେ ତାଣ୍ଡବରେ
ମନ୍ଦାରନିଭ ଅରୁଣ ଶିଖା
ସନ୍ଧ୍ୟାର ତେଜ- ପୁଞ୍ଜ ଧରି
ଭୁଜ-ଶାଖାରେ
ଶୋଭିବ ଉଦ୍ଭବ ଚକ୍ରାକାରେ ।
ରୁଧିର-ଧାରିତ ଗଜାଜିନ ରୁଚି ଅଙ୍ଗେ ଧରି
ପ୍ରମଥପତିର ଅନ୍ତରେ ହେବ ପୀରିତି ଭରି
ସ୍ତବ୍ଧ ନୟନେ ହୈମବତୀ
ନିରେଖି ଦେଖିବେ ତୁମ ଭକତି ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୩୮

ଅଭିସାର-ମଧେ   କାମିନୀକୁଳ
ଯାମିନୀର ଘୋର ତିମିର ତଳେ
ଯାଉଥିବେ ଯହିଁ   ପ୍ରଣୟି-ବାସେ
ଆଲୋକବିହୀନ ରାଜପଥରେ ।
ନିକଷେ କନକ-କାନ୍ତି ପରି
ଦାମିନୀ-ଆଲୋକ ବିକାଶ କରି
ହେ ଜଳଧର !
ପଥ ଦେଖାଇବ ଥରକୁ ଥର ।
ମାତର ଗର୍ଜିତ ମନ୍ଦ୍ର ନିନାଦ ବରଷାଧାରା
କରିବ ନାହିଁଟି, ଡରିବେ ସେ ଭୀରୁ ତରୁଣୀ ବାଳା ।

୩୯

ସୁକୁମାରୀ ତୁମ   ତଡ଼ିତସଖୀ
ବାର ବାର ସ୍ଫୁରି   ପଡ଼ିଲେ ଥକି
ଅଧରେ ତାହାକୁ   ବକ୍ଷେ ଧରି
କଟାଇବ ତୁମେ   ସେ ବିଭାବରୀ,
କପୋତମିଥୁନ ତୁଙ୍ଗ ସଉଧ ବଳଭୀ ପରେ
ଶୋଇଥିବେ ଯହିଁ   ଶାନ୍ତିଭରେ ।
ପୁରୁବେ ଦିଶିଲେ   ଅରୁଣ-ରଥ
ଆଗରେ ଧରିବ   ଯାତ୍ରା-ପଥ;
ବନ୍ଧୁ-କରମେ   କରିଲେ ପଣ
ଡେରିର କି ଏବେ କାରଣ ସନ ?



Digitized by srujanika@gmail.com

Digitized by srujanika@gmail.com

୪୦

ପ୍ରିୟତମ ତେବେ ଖଣ୍ଡିତାର
ପୋଛଇ ନୟନ ଲୋତକଧାର।
ନଳିନୀ-ପ୍ରିୟାର ଅଶ୍ରୁ-ନୀହାର
ପୋଛୁବା ପାଇଁ
ତରତରେ ତେବେ ଫେରି ଆସୁଥିବେ
ନଳିନୀ-ସାଇଁ।
ଅଗୁଁ ବାହୁନେଇ ଭ୍ରମର ଉଠ
ଛାଡ଼ ଦେଉଥିବ ଛନ୍ଦସ୍ୱର
ନାହିଁ ଯେତେବେଳେ ସ୍ୱେଧୃଲି ଢର
ଭଗବାନ କାନ୍ଦୁ ହୋଇବେ ଖର।

୪୧

ଗମ୍ଭୀର ନଈ ସ୍ୱଚ୍ଛସଲିଳ-ହୃଦୟର ତଳେ
ବନ୍ଧୁ ଭ୍ରମର ଛାୟାନୃତଟି ଧରିବ ଖରେ;
କୁମୁଦ ଧବଳ
ଚଞ୍ଚଳ ଶଫରୀ ଲମ୍ଫ ଛଳେ
ତରତରତର
ଗୃହାଣୀ ହାଣ୍ଡିବ କର୍ମଇରେ।
ତୁମେ ଯେତେବେଳେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ବହ
ପୀରିତପାର
ଗୃହାଣୀ ତାର
ବ୍ୟର୍ଥ ବିଫଳ କରିବ ନାହିଁ।

୪୨

ଚଟିଣୀର ନୀଳ ନୀର-ବସନ
ଛାଡ଼ ଏକାବେଳେ ତୀର-ଜଘନ
ଲଗିଥିବ ନତ ବେତସ-ତଟରେ
ହରଣ ଅନ୍ତରେ ଗଗନପଥୁଁ ଖସିବ ଖଟରେ ।
ଲମ୍ବି ପଡ଼ିଲେ ବକ୍ଷେ ଭାର
ସହଜେ କି ଅନ୍ତ ହେବ ତାହାର ?
ନଗନ-ଜଘନା ଅଙ୍ଗନାରେ
ନୟନେ ଦେଖି
ରସର 'ସୁସ୍ୱାଦ ପାଇଣ ପିଏ
ଛାଡ଼ପାରେ କି ?

୪୩

ତୁମର ଅମୃତେ ସିକ୍ତ ମାଟିର ଗନ୍ଧ ଧରି
ସୁରଭି-ଶୀତଳ ହୋଇ ଉଠୁଥିବ ବାୟୁଲହରୀ ।
ନାସାଧ୍ୱନି କରି ମତ୍ତପ୍ରାଣେ
ଗଜ ପାନୁଥିବେ ଯାହାର ଘ୍ରାଣେ
ପରଶେ ଯାହାର ରସରେ ଭରି
ପାଚୁଥିବ ବନ ଉଦୁମ୍ବର ।
ଅହେ ଜଳଧର ! ସେହି ସମୀରଣ-
ବାହନ ପରେ
ଦେବଗିରି ମୁଖେ ଚଳିବଟି ତୁମେ
ହରଷଭରେ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୪୪

ସେ ଗିରିର କୋଳେ ସଦା ବିରାଜିତ
ଦେବକୁମାର
ଅମର ବାହିନୀ   ରକ୍ଷାପାଇଁ
ଅନଳେ ତେଜିଲେ   ଗଉରୀ-ସାଇଁ
ସ୍ୱସ୍ତର ଜଣି   ଯେ ତେଜ ତାର
ଶିବକୁମାର ।
ଯାଙ୍କର ଲାଗି   ରମ୍ୟ ଉତ୍କଳେ
କୁସୁମର ମେଳ ସାଜିବ ବାରେ
ତାଙ୍କର ଧ୍ୟାନ   ବଢ଼ାଇବ ଘନ ।
ସୁରଧୁନୀ-ଧୂଆ   ପୁଷ୍ପଧାରେ ।

୪୫

ରହିଥିବ ତହିଁ ମୟୂର   ବାହନ ତମହାର
ଛବି-ଫଳକରେ   ନୟନପ୍ରାନ୍ତ ଶୁଭ୍ର ଯାର;
ଦେହ ଯାହାର   ଜ୍ୟୋତିମଣ୍ଡଳୀ
ଝରିଗଲେ ଖଣ୍ଡ ନ ରହି ତଳେ
ତନୟ-ସେନେହ   ଶଙ୍କରୁପେ
ଗୌରୀ-ଶ୍ରବଣକମଳେ ଝୁଲେ ।
ଧୂନର   ସେଇ   ବରହିବର
ବନ୍ଧୁ ଭ୍ରମର   ପ୍ରିୟ ଭ୍ରମର;
ଦର୍ଶି କର୍ମଭ   ମନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱରେ
ନର୍ତ୍ତିବ ତାଲୁ   ଛନ୍ଦକରେ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

# ମେଘଦୂତ

୪୫

ଶରବନ-ଜାତ ଦେବତାରେ ପୂଜି ଯେବେ ଜୀମୂତ !
ଉଲ୍ଲାସେ ତୁମେ ଚଳିବ ପଥ ।
ଜଳକଣା କାଲେ ପଡ଼ିଯିବ ବୋଲି
ବୀଣାର ତାରେ
ସିଦ୍ଧ ମିଥୁନ ପଥ ଛାଡ଼ିଦେବେ
ତୁମକୁ ଖରେ ।
ତାପରେ ଭେଟିବ ଚର୍ମଣ୍ୱତୀ-
ତଟିନୀ ଜଳେ,
ରନ୍ତି ସ୍ୱଙ୍କର ଗୋମେଧ ଯାଗରୁ
ଜନମ ଲଭିଛି ଏ ଧରାତଳେ ।

୪୬

ଜଳପାନ ଆଶେ ଆହେ ଜଳଧର ଶ୍ୟାମଳତନୁ
ଖସିବ ଅଚିରେ ଦୂର ଗଗନୁ !
ପୃଥୁଳ ହେଲେହେଁ ଶୁଭ୍ର ତାହାର ପ୍ରବାହଧାରା
ଦେଖା ଯାଉଥିବ ରେଖାଟି ପରା ।
ଆକାଶ-ବିଳାସୀ ଶୂନ୍ୟେ ମିଳି
ମୁଗ୍ଧ ନୟନେ ଦେଖିବେ ସର୍ବେ,
ଧରଣୀରାଣୀର କଣ୍ଠଭୂଷଣ
ମୁକ୍ତାମାଳେ;
ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳର ମଧ୍ୟମଣି କି
କାନ୍ତି ତାଳେ !



Digitized by srujanika@gmail.com

୪୮

ଦଶପୁର ଗଲେ ସ୍ପୃହିଁବେ ତୁମକୁ ନଗରନାରୀ
ଭ୍ରୁ-ଭଙ୍ଗିମା-ବିଳାସ-ଚତୁର ସୁହାଣୀ ସ୍ମିତ ।
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ସ୍ପୃହିଁଲେ ଧଳା କଳା ଆଖି
ଉଠିବ ଝଳି
ସଚଳ କୁନ୍ଦେ ଅନୁସରଇ କି
ଭୃଙ୍ଗାବଳି ?
କୁତୂହଳ ସେଇ ଦୃଷ୍ଟିରେଖାର
ଝଲକପରେ
କ୍ଷଣକାଳ ରହି ଚାଲିଯିବ ଘନ !
ପୁଲକଭରେ ।

୪୯

ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତେ ଅହେ ଜଳଧର !
ଛାୟା ବିସ୍ତାରି ଚଳିବ ତୁଷ
ନେତ୍ରେ ଦେଖିବ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର
କ୍ଷତ୍ର-ସମର-ଚିହ୍ନଭରା ,
ଅର୍ଜୁନ ଯହିଁ ମହାଧନୁ ବନ୍ଧି
ଦୃପ୍ତ କରେ
ଖରଶରଜାଳ ମାରିଥିଲେ ଶତ
ନୃପତି-ଶିରେ,
ଅମ୍ବୁଦ ! ତୁମେ ଯେପରି ମାର
ପଦ୍ମକାନନେ ବର୍ଷାଧାର ।



Digitized by srujanika@gmail.com

# ମେଘଦୂତ

୫୦

ବଳଦେବ ଚହିଁ    ବନ୍ଧୁସ୍ନେହେ
ନ ଯାଇ ରଣେ
ସରସ୍ୱତୀର    ତୀରେ ରହିଥିଲେ
ହରଷ ମନେ ।
ରେବତୀ-ଲୋଚନ-ବିମ୍ବ-ସୁରଭି ମଦିରା ଛାଡ଼ି
ପିଇଥିଲେ ତାର ପୁଣ୍ୟ ବାରି ।
ଜଳଧର ! ତୁମେ ଭାଗ୍ୟଧର
ପିଇବ ତାହାର ପୁଣ୍ୟ ଜଳ ।
ବାହାରେ କୃଷ୍ଣ ହେଲେହେଁ ତୁମେ
ଶୁଭ୍ର ହୋଇବ ଭିତରୁମେ ।

୫୧

ତାପରେ ଦେଖିବ କନଖଳ ତଟେ ପୁଣ୍ୟମୟୀ
ଜହ୍ନୁଦୁହିତା ଶମ୍ଭୁଦୟିତା ଗଙ୍ଗା ନଦୀ
ଗୌରୀ ଦେବୀର    ଭ୍ରୂକୁଟିଭଙ୍ଗ
ଉପହସି ଫେନହାସ୍ୟ ଛଳେ
ଧୂର୍ଜଟି ଜଟା    ଧରିଥିଲା ଯିଏ
ଚନ୍ଦ୍ରଲଗନ    ଊର୍ମିକରେ ।
ହିମାଚଳେ ତାର    ପ୍ରବାହଧାର
ଦେଖାଯାଉଛି କି    ନୟନହାର
ସରଗ ବୁଲର    ସରଗପଥେ
ସୋପାନ ହୋଇଛି କି ଅବା ସତେ !



Digitized by srujanika@gmail.com

୫୨

ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଝୁଲ  ହେ ବଳାହକ !
ଯେସନେ ଇନ୍ଦ୍ର-ଐରାବତ
ପୁଲକେ ପିଇବ  ତାହାର ନୀର
ଶୁଭ୍ର ବିମଳ ସ୍ଫଟିକ ବତ ।
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାର  ଉରସ୍ଥ ପରେ
କଜ୍ଜଳ ଛାୟା ଲେଖିବ ଖରେ,
ଯମୁନା ନଈର  ସୁନୀଳ ନୀର
ଅସ୍ମାନେ ପଡେ  ମିଶିଲା ପରି
ଚିତ୍ର ତୁମର  ମନ୍ତ୍ର ଭରି
ଧରିବ ନୟନ-ମୋହନୀ ଶ୍ରୀ ।

୫୩

ତାପରେ ଲଭିବ ଶୁଭ୍ର ଶିରୀ
ଜହ୍ନୁସୁତାର ଜନମଭୂମି  ସେ  ତୁଷାରଗିରି,
କସ୍ତୁରମୃଗ-ଶୟନେ  ନାଭିର  ସୌରଭ ଲଭି
ଉରସେ ଯାହାର ଶିଳାତଳ  ସଦା  ସୁସଜ୍ଜିତ
ପଥର ଶ୍ରାନ୍ତ  ଭୁଲିଯିବା ପାଇଁ
ହେ ଘନ ! ତୁମେ
ବସିବ ଅଗରେ  ଅଭ୍ରସରଣୀ
ଶିଖର  ଭୂମେ ।
ଈଶାନ ବୃଷର  ବିଷାଣ  ପରେ
ପଙ୍କ-ଲେଖା କି  ଚିହ୍ନ ଧରେ ?



Digitized by srujanika@gmail.com

୫୪

ସେ ବନେ ପବନ ଘର୍ଷଣରେ
ଦେବଦାରୁ ଶାଖା ଘର୍ଷଣରେ
ଜନମି ସହସା ବନ-ଅନଳ
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଗୋଲକେ ଛାଗି
ଚମରୀ ଗାଈର ଲୋମରେ ଲଗି
ପୀଡ଼ୁଥିବ ଯେବେ ସାରା ଅଚଳ
ଧାରାଜଳ ନେଇ ହେ ନବଘନ !
ନିଭାଇବ ସେଇ ଦାବ-ଦହନ ।
ସାଧୁର ଧନ ଏ ଧରଣୀ ପରେ
ଅରତ ଜନର ଦୁଃଖ ହରେ !

୫୫

ଗରବେ ଡେଇଁବେ ଶରଭେ ତୁମକୁ
ଧରିବ ପାଇଁ
ପଥ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଉଡ଼ିଗଲେ ତୁମେ
ପାରିବେ ନାହିଁ ।
ତଥାପି ତୁମକୁ ଧରିବା ପାଇଁକି ଲମ୍ଫ ଦେବେ
ବାର ବାର ପଡ଼ି ଅଙ୍ଗେ ଓସ୍ପ ଖାଇବେ ତେବେ ।
ତୀବ୍ର ତୁମର କରକାପାତେ
ଚଳଚ୍ଛିନ୍ନ ହେବେ ଚୂର୍ଣ୍ଣର ସାଥେ ।
ବିଫଳ କରମେ ଯତନ କଲେ
ଲଞ୍ଛନା ସନ ! ମିଳଇ ଭଲେ !

୫୭

ସେ ଗିରିର ଏକ       ପାଷାଣ ପରେ
ଶମ୍ଭୁଚରଣ   ଚିହ୍ନ ସଙ୍ଗେ
କୀର୍ତ୍ତି ହୋଇଛି       ନିଯୁତ ଯାହା
ସିଦ୍ଧ-ପୂଜନ-ପୁଷ୍ପସାଙ୍ଗେ ।
ବନ୍ଧୁ ହେ ! ତୁମେ   ଭକତିଭରେ
ଦରଶନ  ତାହା  କରିବ  ଥରେ,
ଯାର ଦରଶନେ     ମରତ ଜୀବନେ
କଲୁଷ ତୁଟିଇ ଆହେ ଜଳଦ !
ଶରୀର ବିନାଶେ    ସ୍ୱରଗ-ନିବାସେ
ମିଳଇ ନିତ୍ୟ ପ୍ରମଥ ପଦ ।

୫୮

କୀଚକ-ରନ୍ଧ୍ରେ       ସମୀର ମନ୍ଦେ
ତୋଳୁଥିବ କେତେ ମୁରଲୀ-ତାନ
କିନ୍ନରକୁଳ       ତୋଳୁଥିବେ ସୁର
ତ୍ରିପୁର ଅସୁର ବିଜୟ ଗାନ ।
ତୁମେ ତେବେ ମୃଦୁମନ୍ଦରେ
ଗିରି କନ୍ଦରେ କନ୍ଦରେ
ମୁରଜ ବାଇବ ତୂର୍ଣ୍ଣ
ପ୍ରମଥ-ପତିର
ସଂଗୀତ-ଶ୍ରୀ
ଏଥିରେ କରିବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଅଣଡରଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

୫୮

ହିମାଚଳ ତଟେ ଦେଖି ଦେଖି ସେଇ ସ୍ଥଳମାହାତ୍ମ୍ୟ
ଅମ୍ବରପଥେ ଅମ୍ବୁଦ ! ତୁମେ ଯିବଟି ଭଳି
ଶ୍ୟାମଳ ବାମନ-ଚରଣ ଯେସନେ
ଉଠିଥିଲା ବଳି ଭୂପତି-ଶାସନେ ।
ତିର୍ଯ୍ୟକେ ଉଠି ଗଗନଗୁଦ !
ପରଶୁରାମର ସୁଯଶ ପଥ
ମାନସହଂସ-ଗମନପଥ
କ୍ରୌଞ୍ଚ ରନ୍ଧ୍ରେ ହୋଇବ ପାର !
ତାପରେ ବିପୁଳ ପୁଲକଭରେ
ଉତ୍ତର ପଥେ ଛୁଟିବ ଖରେ ।

୫୯

ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଯାଇ ହେ ଅମ୍ବୁଧର !
ଅତିଥି ହୋଇବ କୈଳାସର;
ମୁକୁର ହୋଇଛି ବକ୍ଷ ଯାର
ଅମରବଧୂର ପ୍ରସାଧନେ
ଶିଥିଳ ହୋଇଛି, [illegible] ସନ୍ଧି ପୁଣି
ଲଙ୍କାପତିର ଅଭିଯାନେ ।
କୁମୁଦ-ଧବଳ ଶୃଙ୍ଗେ ସେ ତ
ବ୍ୟାପି ରହିଛି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଦେଶ,
ତ୍ର୍ୟମ୍ବକର ହୋଇଛି ପୁଞ୍ଜ
ନିତ୍ୟ ବିପୁଳ-ଅଟ୍ଟହାସ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୭୦

ଛିଣ୍ଡିତ କରିଦନ୍ତ ସମ
ଧଳା କୈଳାସ ଶିଖର ଭୂମେ
ମର୍ଦ୍ଦିତ ଛଳା କଜଳ ନିଭ
ଜଳଧର ! ଯେବେ ଲାଗିବ ତୁମେ,
ଗଗନ-ଉରସେ
ଅତୁଳ ହରଷେ
ଅମରେ ଥାଇ
ରହିବେ ଚାହିଁ ।
ରେବତୀପତିର ସ୍କନ୍ଧପରେ
ନୀଳ ନିଚୋଳ କି ସୁଷମା ଧରେ ?

୭୧

ଗୌରୀ ଭୁଜଗ ବଳୟେ ତବ
ଭୁଜଗଭୂଷଣ-କର ନ ଧବ
କୈଳାସଗିରିର ଉପବନରେ
ଲୀଳା ବିହରଣେ ବୁଲୁଥିବେ ଯେବେ ପଦପଥରେ
ସଲିଳ ଆସାର ରୁଦ୍ଧ କରି
ବାଷ୍ପ ଅକାରେ ଅଗ୍ରେ ଚଳି
ମଣିତଟ ପଥ ଉଠିବା ପାଇଁ
ଭକ୍ତିଭରେ
ଗୌରବରେ
ନିଜକୁ ସୋପାନ ସାଜିବ ଭାଇ !

ଏକତରଣୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

୭୨

ହେମ କଙ୍କଣ    ଅଘାତ ଭବ
ଜଳ ଅନିବାର    ଅସାର ବାର
ଅମସ୍ତ୍ରୀଗଣ
ଅନ୍ତର ତଳେ
ମଣିବେ ତୁମରେ
ଯନ୍ତ୍ର-ଜଳଦ ଧାରାଭବନ ।
ଉତ୍ତମ ନିଦାଘେ    ତୁମକୁ ପାଇ
କ୍ରୀଡ଼ାରସେ ମାତ ଛାଡ଼ିବେ ନାହିଁ;
ଅମ୍ବୁଦ ! ତୁମେ ଗୁରୁ ଗର୍ଜନ କରିବ ଖରେ
ବିଳାସ-ମତ୍ତୀ ଛାଡ଼ି ପଳାଇବେ ଶଙ୍କାଇବେ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

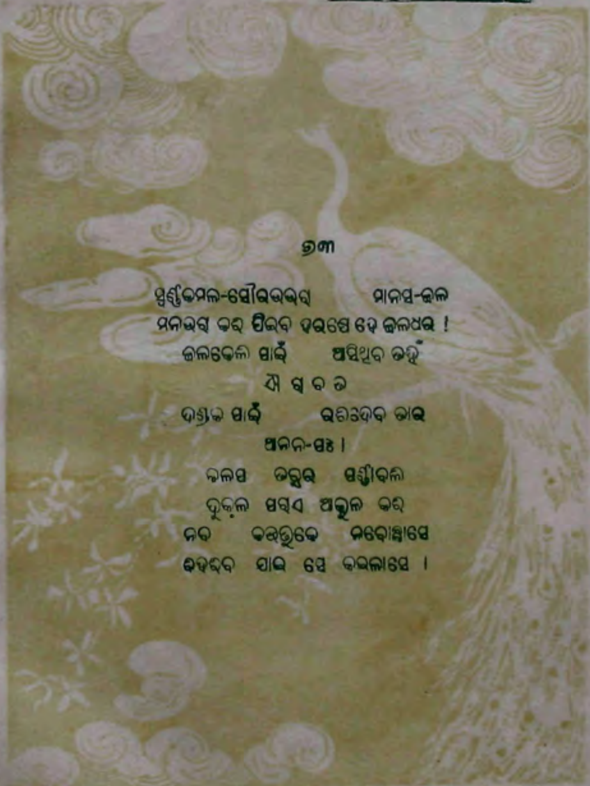

## ଋଣା

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକମଳ-ସୌରଭଭରା ମାନସ-ଜଳ
ମନଭରା କରି ପିଇବ ହରଷେ ହେ ଜଳଧର !
ଜଳକେଳି ପାଇଁ ଆସିଥିବ ତହୁଁ
ଐ ରା ବ ତ
ଦାମ୍ଭିକ ପାଇଁ ରଚିଦେବ ତାର
ଅଜନ-ପଟ ।
ଚଳପ ଚତୁର ପକ୍ଷୀବଳି
ଦୁକୂଳ ପଲ୍ଲବ ଅକୁଳ କରି
ନବ କଣ୍ଠରେ ନବୋଲ୍ଲାସେ
ଝଙ୍କରି ଯାଉ ସେ କଭଲାସେ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୭୪

ଦେଖୁ ଦେଖୁ ତୁମେ ଚିହ୍ନି ପାରିବ
ହେ କାମଚର !
ସେଇ କଇଲାସ ଅଙ୍କ-ଆସନେ
ଦୁକୂଳ ବିଗଳିତ ଗଙ୍ଗା-ବସନେ
ଅଳକା ନଗରୀ ବସିଛି ଯେସନେ
ପ୍ରେମିକା ନାରୀ ।
ବରଷା ଋତୁରେ ତୁଙ୍ଗ ତାହାର ସଉଧଚୁମେ
ବାରିଧାରା ଧରି ମନ୍ଦ୍ର ତୁମେ;
କାମିନୀର ଶିରେ ମୁକ୍ତା-ଖଚିତ ଅଳକ ସମ
ଦେଖାଯାଅ ତୁମେ କେଡ଼େ ସୁଷମ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

# ଉତ୍ତର ମେଘ

Digitized by srujanika@gmail.com

Digitized by srujanika@gmail.com

୧

ଅଭ୍ର-ପରଶା ସଉଧବୀଥିକା ଅଳକା ପୁରେ
ତୁଙ୍ଗ ହେ ଘନ ! ତୁଳିତ ହୋଇଛି ତୁମରି ତୁଲେ
ଚପଳା ପରାଏ ବିଳସଇ ତହିଁ
ରୂପସୀ ବାଳା,
ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁର କାନ୍ତି ଭଟଇ
ଚି ତ୍ର ମା ଳା ।
ଗୁରୁ ଗୁରୁ ତୁମ ମନ୍ଦ୍ର ସମ
ବାଜେ ଗମ୍ଭୀର ମୁରଜ-ସ୍ୱନ ।
ଶୁଭ୍ର ତୁମର ସଲିଳ ଭଳି
ମଣି-କୁଟ୍ଟିମ ଉଠଇ ଝଳି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

୨

ନାଗରୀଙ୍କ ତହିଁ ଲୀଳାରବିନ୍ଦ ବହଇ କରେ
କୁନ୍ଦକଳୀର ମାଳା ପିନ୍ଧଇ ଅଳକ ପରେ ।
ଲୋଧ୍ର ଫୁଲର ପରାଗ ବୋଳି
ଆନନେ ଧରଇ ଶୁଭ୍ର ଶ୍ରୀ ।
ନବ କୁରୁବକ ଖୋସଇ କେଶେ
ଚୁଟର ଶିରୀଷ କର୍ଣ୍ଣେ ଦେଶେ ।
ସୀମନ୍ତପରେ
ଦେନଇ ଆଦରେ
ଦ୍ୱମଞ୍ଜୁଳ
ତୁମର ଲଭୁର କଦମ୍ବ ଫୁଲ ।

୩

ନିତ୍ୟ-କୁସୁମା ତରୁ ଲତା ତହିଁ
ଅଳି ଗୁଞ୍ଜନେ ଉଠଇ ଭରି
ନିତ୍ୟ-କମଳା ହଂସ-ମେଖଳା
ସରସୀ ରୂପସୀ ଉଠଇ ଝଳି ।
ନିତ୍ୟ-ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶିଖି-ବରହ
ପୁଲକେ ଟେକି
କେକା ଗୀତ ଗାଇ ନୃତ୍ୟ ରଚଇ
ପାଳିତ କେକୀ ।
ନିତ୍ୟ-ଜୋଛନା ସନ୍ଧ୍ୟା ତହିଁ
ତମସା-ବନ୍ଧନେ ହାସ୍ୟ-ମୟୀ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୪

ପଷର ତହୁଁ ଝଷାଦେ ନୁହଇ ଦରଷେ ଖାଲି
ନୟନର ତଳେ ଉଚ୍ଛୁଳ ପଡ଼ଇ ଅଶ୍ରୁ ବାରି ।
ହାସ-ଭାଷ ବିନା ଅନ୍ୟ ସନ୍ତାପ
ନାହିଁ ସେ ପୁରେ
ଦୟିତ ମିଳନେ ଭୁଲଇ ତା ଦୁଃଖ
ନିମେଷକରେ ।
ମାନ ଅଭିମାନ ପ୍ରୀତି-କଳହ
ଗ୍ଲାନିଦେଲେ ତହୁଁ ନାହିଁ ବିରହ ।
ନାହିଁ ନାହିଁ ତହୁଁ ବୟସ ଆନ
ଯଉବନ ସଦା ଦୀପ୍ତିମାନ ।

୫

ରଜନୀରେ ତହୁଁ ସ୍ଫଟିକ ଶିଳାର ସଉଧ ପରେ
କୁସୁମ ସର୍ବଏ ଗଗନର ତାରା - ବିମ୍ବ ଝଲେ ।
ଯକ୍ଷ ରସିକ
ରୂପସୀ ବାଳାରେ ସଥିରେ ଧରି
ମୁରଜ ବଜାଇ
ଗାଏ ଭ୍ରମର ମନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱର
'ରତିଫଳ ସୁର'
କଳପତରୁର ସରସ ଦାନ
ପ୍ରିୟାରେ ଚଖାଇ
ଉଲ୍ଲାସେ ଅଟପ କରଇ ପାନ ।

ଅଣଗୁଳଣି

Digitized by srujanika@gmail.com

# ମେଘଦୂତ

୭

ମନ୍ଦାକିନୀର ସ୍ନିଗ୍ଧ ଶୀତଳ ଶୀକର ବହି
ମନ୍ଦ ଲହରେ ବହି ଯାଉଥାଏ ସମୀର ତହିଁ ।
ତୀର-ମନ୍ଦାର ଛାଇରେ ନବୀନ
ଅତପ - ଛାଳା
ଖେଳନ୍ତି ବସି ଦେବ-ବାଞ୍ଛିତା
ଯକ୍ଷ - ବାଳା ।
ହେମ ସିକତାତେ ମୁଷ୍ଟି ଚଳାଇ
କ ଜ୍ଞ ରୁ କରେ
ଜଣେ ଲୁଚାଇଲେ ଅପର ଖୋଜଇ
ହରଷ ଭରେ ।

୭

ପ୍ରିୟତମ ତହିଁ ପୀରତ-ଜୀବୀ
ଚଞ୍ଚଳ ହାତେ
ସରଗ ଭରେ
ବିମ୍ବାଧରୀର ନିବଦ୍ଧ ନୀବି
ଶିଥିଳ ବସନ
ହରଣ କରେ ।
ସମ୍ମୁଖେ ତାର ରତନ ଦୀପ
ଦୀପ୍ତ ମୟୂଖେ ଉଠଇ ଜଳି
କର୍ପୂର ଧୂଳି ମାରଇ ବୃଥା
ସରମ-ଜମୃତା ଦିଗମ୍ବରୀ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୮

ପ୍ରିୟତମ - ଭୁଜ - ବନ୍ଧନ - ପାଶ୍ୱ ଶାନ୍ତିଭରେ
ଶ୍ରାନ୍ତ ବଧୂର ଅଶ୍ଳେଷ ଯେବେ ଶିଥିଳ ପଡ଼େ ।
ତୁମେ ସେତେବେଳେ ନ ଥିଲେ ହେ ଘନ !
ଗଗନ ପରେ
ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣ ନିର୍ବାଧେ ଅସି
ପଡ଼ିଲ ଘରେ ।
ଚନ୍ଦ୍ରାତପର ଝାଲରେ ଝୁଲେ ଯେ
ଚନ୍ଦ୍ରମଣି
କ୍ଷଣିକ ବରଷେ, କ୍ଲାନ୍ତ ବଧୂର ସ୍ୱେଦ
ଝୁଲଇ ଧନୀ ।

୯

ତୁମରି ପରାଏ ଜଳଧର ତହୁଁ
ସଦାଗତିସ୍ତଟୀ ପବନ ତୁଲେ
ଚପଳ ମନେ ସଂଗୋପନେ
ପଶଇ ଗହନ ଅନ୍ତଃପୁରେ ।
ଭିତ୍ତି ଦେହର ଚିତ୍ରାବଳି
ନବ ରସ-ଦାନେ ସିକ୍ତ କରି
ଶୀର୍ଣ୍ଣକାୟେ
ଜାଲାୟନେ ତାର
ବାଷ୍ପ ଅକାରେ
ପଳାଇଯାଏ ।

୧୦

ଅଷପୁ ନିଷ୍ଠ   ପୂବିତ ପୁରେ
ଚନ୍ଦ୍ରାବଗ୍ଲାନ ପୁଷ୍ପ ମନ
ନଅର ବାହାରେ   ରହୁଣ ପୁଣି
ବୈଭ୍ରାଜର କୁଞ୍ଜବନ ।
ଅମରବଣିତା ଗଣିକା ମେଳେ ମଧୁରାଳାପେ
ରସିକ ନାଗର ଯକ୍ଷ ତହିଁ ସମୟ ଯାପେ ।
ସାଥେ ସାଥେ ତହୁଁ   କିନ୍ନର ତୋଳି
ମଧୁର ତାନ
ହରଷେ ଗାଏ   ଯକ୍ଷପତିର
କୀରତି-ଗାନ ।

୧୧

ଯାମିନୀର ତଳେ କାମିନୀ ସେ ପଥେ ପ୍ରଣୟବତୀ
କର୍ମ ତ ପଦେ ଯାହାରଇସେ କରଇ ଗତି ।
ପାରିଜାତ ଖସେ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କେଶୁଁ
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କମଳ   କର୍ଣ୍ଣଦେଶୁଁ
ଖସିପଡେ ଗୁଚ୍ଛ   ପତ୍ରଲେଖା
ମୁକ୍ତାଜାଲ
ସ୍ତନମଣ୍ଡଳୁ   ପଡ଼ଇ ତୁଟି
ମୁକ୍ତାହାର ।
ଚିହ୍ନ ପଥେ ପଡ଼ି ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟେ
ପ୍ରୀତି-ଅଭିସାର ବାରତା କହେ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୧୨

ଧନପତି-ସଖା ଟ୍ୱେଁଷ ତହିଁ
ଭସ୍ଜିତ ସଦା ସ୍ୱ-ରୂପ ବହୁ,
ଡରେ ମନମଥ ରତିନାୟକ
କରେ ଧରେ ନାହିଁ ଅଳି-ଶିଞ୍ଜିନୀ-ଫୁଲ-ସାୟକ ।
ତରୁଣି-ବକ୍ଷେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି
ଚତୁରିକା ତହିଁ ନାଗରୀ ନାରୀ
ଭ୍ରୂର ବିଭ୍ରମେ ନୟନ ଭୂଷି
ଶାଣିତ ଭ୍ରୂବାଣୀ ଦଅଇ ମାରି ।
ଅତି ସହଜେ
କାମର କାମନା ସିଦ୍ଧି କରେ ।

୧୩

ସେ ପୁରେ କଳପ ପାଦପବୀଥି
ବଧୂ-ମଣ୍ଡନ ସୃଜଇ ନିତି ।
ବହୁ ବରଣର ବହୁ ଧରଣର
ଦୁକୂଳ ବାସ
ନେତ୍ର-ମଦିର ଚିତ୍ତ-ମୋହନ
ମଦିରା ରସ
ଗଣ୍ଡ-ଅଧର ପଲ୍ଲବ ତୁଳ
ପୁଷ୍ପମାଳା
ଲଳିତ ଚରଣ ଅଳଂକରଣ
ଅଳତାଧାରା ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୧୪

ଧନପତିପୁର—ତାର ଉତ୍ତରେ ମୋର ଭବନ,
ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁର
ସଦୃଶ ଚଞ୍ଚଳ
ଦୂରୁ ଦେଖାଯିବ ତାର ତୋରଣ ।
ଅଗଣେ ତାର ବଢ଼ୁଛି ଦେଖ
ବାଳ ଶାଢ଼ୋଢ଼ ପାଦପ ଏକ,
ନଇଁ ପଡ଼ୁଅଛି ସ୍ତବକଭାରେ
ହାତ ବଢ଼ାଇଲେ ବାଜଇ ଡାଳେ ।
କାନ୍ତା ମମ
ପାଳିଅଛି ତାରେ ତନୟ ସମ ।

୧୫

ମଞ୍ଜୁଳ ତହିଁ ସରସୀ ସାଜଇ,
ବନ୍ଧା ହୋଇଛି ତାହାର ଘାଟ
ମରକତ ଶିଳା ସୋପାନ ସାଜେ ।
ରମ୍ୟ କନକ କମଳ ସଙ୍କ
ବୈଦୁର୍ଯ୍ୟର ମୃଣାଳ ଯୁକ୍ତ
ବଣ ତାହାର ଦେଉଛି ସାଜି ।
ଶୁଭ୍ର ମରାଳ ଦଳ ସେ ହ୍ରଦେ
ରହନ୍ତି ସଦା ଅତୁଳ ସୁଖେ,
ତୁମର ନିକଟରେ ଅଚଳ ହେଲେହେଁ ତାହାର ଜଳ
ଛାଡ଼ି ଯିବେ ନାହିଁ ପାଖରେ ଥିଲେହେଁ ମାନସ ସର ।



Digitized by srujanika@gmail.com

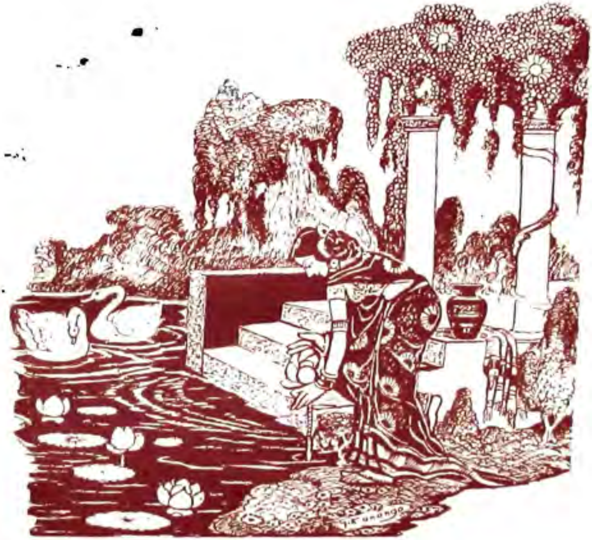

Digitized by srujanika@gmail.com

୧୬

ତାର ପାଶେ ଶୋହେ ପଇଲ ଏକ
ଶହାରଭୂମି ସେ ପ୍ରିୟାର ମମ,
ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳର ଶିଖର ତୋଳି
ଶ୍ୟାମ ସୁନ୍ଦର ଭ୍ରମର ସମ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କଦଳୀ ପାଚେରି ରେଖା
ଚଉପାଶେ ତାର ରହିଛି ଘେରି,
ଘନ ହେ ! ଭ୍ରମର ଉପାନ୍ତରେ
ଝଲଇ ଯେସନ ତଡ଼ିତ-ଖେଳା ।
ଅମ୍ବୁଦ ! ତବ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହେବ
ଅଧୀର ଚିତ୍ତେ ହେରଇ ତାହାର ମୃଚ୍ଛିତ ଖେଳ ।

୧୭

ତିର କୁରୁବକ-ବୃତର କୋଳେ
ମାଧବୀ କୁଞ୍ଜ ଦେଖିବ ଡୋଳେ,
ତାହାର ପାଶେ
ରକ୍ତ ଅଶୋକ ଚଳଦଳର
ବକୁଳ ପାଦପ ଶୋଭିବର
ଶିଶୁ ଉଲ୍ଲାସେ ।
ପ୍ରଥମ ମାଗଇ ମୋହର ପ୍ରାଣ
ପ୍ରେୟସୀର ବାମ-ଚରଣ-ଦାନ
ଅଉଟି ମାଗଇ ଦୋହଦ ସଙ୍ଗେ
ପ୍ରେୟସୀର ମୁଖ-ମଦିର ପାନ ।

ପଇଁ ଗୁଲଶ

Digitized by srujanika@gmail.com

# ମେଘଦୂତ

୧୮

ସେ ଦୁଇ ତରୁର          ମଧ୍ୟ ଭାଗେ
    ପ୍ରିୟ ସଖା ତୁମ ମୟୂର ଲାଗି
କନକ ଯଷ୍ଟି          ଦେଖିବ ଆଗେ ।
    ସ୍ଫଟିକ ଫଳକ ଖଚିତ ତଳେ
ନବ ବେଣୁନାଭ          ମଣିର ସାଜେ
    ରମ୍ୟ ବେଦିକା ରଚିତ ମୂଳେ ।
ଦିନଶେଷେ ଯେବେ          ପ୍ରେୟସୀ ମୋର
ବଳୟ ବଜାଇ          ପକାଏ ତାଳ,
    ତାଳେ ତାଳେ ନାଚି, ଚଞ୍ଚୁସରେ
    ଝରମର ରେଖା ଶାନ୍ତଭଟରେ ।

୧୯

ସତ୍ୱ ଲକ୍ଷଣ          ମନରେ ରଖି
    ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବ ହେ ଜଳଧର !
ଖୋଦିତ ହୋଇଛି          ଦୁଆର ଦେଶେ
    ଶଙ୍ଖ କମଳ ନିଧି ଯୁଗଳ ।
ଜାଣିବ ସେଇ ମୋ          ସଉଧ ବାସ
    ନୟନେ ତୁମର ସୁପ୍ରକାଶ ।
ହତଶ୍ରୀ ତାହା          ଦିଶୁଥିବ ଅହା
    ମୋ ବିରହରେ
ଅରୁଣ ଚଳିଲେ          ଅସ୍ତ ଶଇଳେ
    କମଳ କି ଆଉ ସୁଷମ ଧରେ ?



Digitized by srujanika@gmail.com

୨୦

ନବ-ଶିଶୁ ସମ		ଦେହ ତନୁ ନବ
ଧୀରେ ଅବତର ବନ୍ଧୁ ! ତୁମେ
ଆଷିର ସଲଜେ		ବର୍ଷିବା ପୁଲକେ
ବିଳାସ ଗିରିର ଶୃଙ୍ଗଭୂମେ ।
ଖଦ୍ୟୋତକାର		ବିଳାସ ସମ
ଚପଳା-ଗୃହାଣୀ		ବିକାଶ ନବ
ଅଳସ ଅଳସ ଗୃହିଁବ ଘନ !
ଦେଖିବ କୋଳେ
ସନ୍ଧ୍ୟ କୋଳେ
ରୂପମୟୀ ମୋର ଜୀବନଧନ ।

୨୧

ତନ୍ୱୀ ତରୁଣୀ ଧବଳ-ଦଶନା ବିମ୍ବାଧରା
ଚଞ୍ଚଳ ଗୃହେଁ ଚକିତ ଚପଳ ହରିଣୀ ସମ ।
ପୃଥୁଳ ଅପୃଷ୍ଟ ଶ୍ରୋଣିର ଭରେ
ମନ୍ଦେ ଅଳସ ଛନ୍ଦେ ଗୃଲେ ।
ଗଭୀର ତାହାର		ନାଭିର କୂପ
କ୍ଷୀଣ କଟି ତାର ଚମତ୍କାର
ଲଳିତ ନୋଇଁଛି		ଅଙ୍ଗଲତା
ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ବକ୍ଷଭାର ।
ତରୁଣୀ ମହଲେ ମୋ ସୁନ୍ଦରୀ
ବିଧିର ପ୍ରଥମ ସୃଷ୍ଟି ସମ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୨୨

ମିତଭାଷିଣୀ ସେ        ପ୍ରିୟାରେ ମୋର
ମଣିବ ଦୋସର ଜୀବନ ସମ,
ଚକବାକର        ସଙ୍ଗ ଏଡ଼ି
ଝୁରୁଥିବ ଖାଲି ଝରହେ ମନ।
ବେଦନାଭରେ
ଅ ଶ୍ରୁ ଢା ଳେ
ଝରଝର ଗୁରୁ ଦିବସ କାଟି
ଶିଶିର ହତା
ନଳିନୀ ଯଥା
ଧରିଥିବ କେତେ ମଳିନ ଭାବ।

୨୩

ନୟନଯୁଗଳ        ଫୁଲି ଯାଇଥିବ
ବିଳାପଲୋତକ-ଉଚ୍ଛ୍ୱାସରେ
ଅରୁଣ ଅଧର        ଫିକା ଦିଶୁଥିବ
ନିସୃତ ତପତ ନିଶ୍ୱାସରେ।
ତୁମ ଆବରଣେ        ବନ୍ଧୁ ହେ ଘନ!
ଇନ୍ଦୁ ଲୁଚିଛି        ଦିଶଇ ଯେସନ,
କରତଳଲୀନ ପ୍ରିୟାର ଲପନ
—ହେ ଜଳଧର!
ଅଲୋଳ ଅଳକେ        ଦେଖା ଯାଉଥିବ
ମଳିନତର।



Digitized by srujanika@gmail.com

Digitized by srujanika@gmail.com

୨୪

ଅତୀତରେ ହେ ସଖା, ଦେଖିବ ଯାଇ
ଶରତଶର୍ବରୀ ମୋହନ ପାଇଁ
ଦେବ ଫୁଟୁଥିବ କାତର ବୁକେ
ଅଥବା ଶୀର୍ଣ୍ଣ ମୂରତ ମୋର
ହୋଇ କଳ୍ପନା ଛବିରେ ବିଭୋର
ଅଙ୍କୁଥିବ ଠିକ ସପନ ସୁଖେ ।
ପିଞ୍ଜରେ ଗୁନ୍ଥି ମଞ୍ଜୁ ବଚନା ଖାଦ୍ୟକାଠିରେ
ପଚାରୁଥିବ ସେ କାତର ଗିରେ ,
"ରସିକା ଲୋ, ଆଜ ମନେ ପଡୁଛି କି ତାଙ୍କ କଥା ?
ଥିଲା ତାଙ୍କର ସ୍ନେହ-ଲତା ?"

୨୫

ଅଙ୍ଗ-ଆସନେ ମଳିନ ବସନେ
ସୌମ୍ୟ ହେ ତାର ବୀଣାଟି ଭଙ୍ଗି
ତାର-ତାନେ ତାର କଣ୍ଠ ତୋଳି
ମୋହ ନାମେ ଗୀତ ଗାଇବ ବୋଲି
ଗୁନ୍ଥୁଥିବ ମୋର ଜୀବନସଙ୍ଗୀ ।
ନୟନର ଲୁହେ ସିକ୍ତ ତାର
ପୋଛି ପୋଛି ଅହା ବାରକୁ ବାର
କଳ୍ପନା
ଭୁଲି ଯାଉଥିବ ଅନ୍ତରଗତ ତାର
ମୂର୍ଚ୍ଛନା ।

ଅଣରୁଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

୨୭

ବରଷ ଦନରୁ ଅଜପାଏ ସଖୀ
ଗୋଟି ଗୋଟି ଭଣ ଥିବ ସେ ଯେ ରଖି
ସେତେକ ପୁଷ୍ପ ଦେହଲି ପରେ
କେତେ ମାସ ବାକି
ଜାଣିବାର ଲାଗି
ଗଣୁଥିବ ଅଣି ଭୁଇଁର ତଳେ ।
ମନେ ମନେ ଅବା କଳ୍ପନାର ସେ ସପନେ ଭାସି
ମୋହନ ମିଳନ ରସ ପାଉଥିବ ମଦ୍ଵିକାଶୀ ।
ଦୟିତ-ବିରହେ ଦୟିତା ତାର
ଏପରି ବିନୋଦେ କାଟଇ କାଳ ।

୨୮

ଦବସେ ଏପରି ବିନୋଦ ଯେବା
ଜାଣୁ ନ ଥିବ ସେ ବିରହ-ଜ୍ୱାଳା
ରଜନୀର କାଳେ ବେଦନାର ଭରେ
ଲୋଟି ପଡୁଥିବ ତନ୍ଵୀ ବାଳା ।
ଚିତ୍ତ-ହରଣ ସନ୍ଦେଶ ମମ
ଦେବାର ପାଇଁ
ନିଶୀଥ ସମୟରେ ବାତାୟନେ ରହି
ଦେଖିବ ଯାଇ,
ତନ୍ଦ୍ରାବିହୀନ ନୟନେ ସେ ଯେ
ଲୋଟୁଥିବ ହାୟ ଧରଣୀ-ଶେଯେ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୨୮

ଫୁଟିଥିବ ମୋର ଝରଦମାନ
ବିରହ ଶେଯର ଗୋଟିଏ ଧାରେ
ଶେଷ ଶଶିକଳା ଧରିଣ ଯଥା
ପ୍ରାଚୀ ଗଗନର ଚକ୍ରବାଳେ ।
ମନ ଭରି କରି ଜୀବନ - ରସେ ବ୍ରହ୍ମର ସାଥୀ
ନିମେଷ ପରିଏ ପୁହାଉଥିଲା ସେ ହିଁ ଯାମା ସତ ।
ହାଇରେ ବିଧାତା, ହାଇରେ ଦଇବ
ଆଜି ମୋ ସମା
ଲୁହର ଲହରେ ମଣୁଥିବ ତାହା
ଦୀର୍ଘଯାମା ।

୨୯

ଅମିୟ-ଶୀତଳ ଚନ୍ଦ୍ରମା-କର
ବାତାୟନେ ପଶି ପଡ଼ିଲେ ଘରେ
ପୂର୍ବର ଆଦରେ ଗୃହିଁ ଦେଇ ଥରେ
ନେଇ ଯାଉଥିବ ଦୃଷ୍ଟି ଖଟରେ ।
ବ୍ୟଥାର ଲୋତକେ ଅନନ୍ତ ଖତା
ଢୁକି ଦେଉଥିବ ପୀଡ଼ିତ-ଲତା ।
ଜଳପ୍ଲାବନର ଥଳ କମଳିନୀ
ଯେସନ
ବୁଜିପ ରେଜି କି ମେଲିଉପାରେନି
ନୟନ ।

ଏକାକିନ

Digitized by srujanika@gmail.com

# ମେଘଦୂତ

୩୦

ଉତ୍କଣ୍ଠପ୍ରିୟାର    ରଙ୍ଗାଧର
ଦେଖାଯାଉଥିବ    ମଳିନତର
ଉଷ୍ଣଶ୍ୱାସେ
ରୁକ୍ଷ ସିନାନେ
ସଲ୍ଲପ    ଅଳକ
ଲକ୍ଷ ପଡୁଥିବ ଗଣ୍ଡଦେଶେ ।
ସ୍ୱପନେ ଏକା ସେ ମୋହର ମିଳନ ପାଇବ ବୋଲି
ନୟନେ ତାହର, ଲୋଡୁଥିବ ଦାନ୍ଦ ଅଶ୍ରୁ ଖାଲି ।
ମାତର ତାହାର ଅଶ୍ରୁଜଳ
ଭର ଦେଉଥିବ ସବୁ ବିଫଳ ।

୩୧

ପ୍ରେୟସୀର ବେଣୀ ସେଇ ଯେ ପ୍ରଥମ ବିରହ ଦିନ
ବାନ୍ଧିଥିଲି ମୁଁ ଭରି ଏକାବେଳେ ମାଲ୍ୟହୀନ,
ଅଭିଶାପ ଶେଷେ    ଅଶୋକ ବୃକ୍ଷେ
ଫିଟାଇବ ଯାହା    ଅତୁଳ ସୁଖେ
ରୁକ୍ଷ କଠିନ ସେ ଏକ ବେଣୀ
ପୀଡୁଥିବ ତାର ଗଣ୍ଡ ବେନି ।
ଅସମ୍ଭାଳି ଦେଉ-    ଥିବ ସୁନ୍ଦରୀ
ଅଲସ କରେ
ଅଜାମିତ ନଖ    ଲାଗି ଯାଉଥିବ
କପୋଳପଟେ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୩୨

ଅବରଣି ହୃଦ    ଖୋଲ ସୁକୁମାରୀ
ସୁକୁମାର ତନୁ    ଦେଇଥିବ ଢାଳି
ଶଯ୍ୟାପରେ,
କଟିପଡୁଥିବ
ଲେଟିଅଡୁଥିବ
ବେଦନାଭରେ ।
ଦେଖୁ ଦେଖୁ ତାକେ  ହେ ଜଳଧର !
ଢାଳିଦେବ ତୁମେ   ଲୋତକ ଜଳ ।
କରୁଣା-ସରସ  ଶବ୍ଦ  ସାର
ବ୍ୟଥାର ପରଶେ   ଢାଳଇ ଧାର ।

୩୩

ମୋହର ସନ୍ଦେଶେ   ପ୍ରେୟସୀର ମନ
ହେଉଁପର  ଅନୁରକ୍ତ
ପ୍ରଥମ ଦରଶେ   ଯାହା ହୋଇଥିବ
ଜାଣୁଛି ମୁଁ ତାର ଭକ୍ତ ।
ମିଛେ ମିଛେ ତାର ଗୁଣ  ଗାଇ ଗାଇ ବାତୁଳ ପରି
ଜଗତେ ଜଣାଇ ହେବ ନାହିଁ ମୁଁ ତ ସ୍ୱଭଗ ବୋଲି ।
ଯେତେ ଯେତେ କଥା  କହୁଅଛୁ ଏବେ
ମନରେ  ଧାର
ସତ ଅବା ମିଛ    ଭଲକରି ତୁମେ
ଦେଖିବ ପାର ।

ତେପନ

Digitized by srujanika@gmail.com

୩୪

ପ୍ରେୟସୀର ମମ ନୟନଯୁଗଳ ଅଜ ଏ ଦିନେ
ଭ୍ରୂଲତା-ବିଳାସ ଭୁଲି ଯାଇଥିବ ମଦ୍ୟ ବିନେ ।
ଅଞ୍ଜନ-ହୀନ ଅପାଙ୍ଗେ ଯାର
ଅଳକଶ୍ରେଣି,
ପଲକେ ପଲକେ ପଡୁଥିବ ସିକା
ସତତ ଝାପି ।
ତୁମେ ତହିଁ ଗଲେ ବାମ ଅକ୍ଷି ତାର
ଉଠିବ ସ୍ଫୁରି
ମୀନ ବିକ୍ଷୋଭେ କୁବଳୟ ଯଥା
ଉଠଇ ଥରି ।

୩୫

ଉରୁଯୁଗଳ ମୋ ପତ୍ନୀପ୍ରିୟାର ଗଉର ଗୁରୁ
ଲୁଚିବ ସରସ ସଚେ କି ତରୁଣ ରମ୍ଭା ତରୁ ।
ଖଣ୍ଡିତ ହେଉଥିବ କି ଅଉ ସେ
ନଖର ଘାତେ ?
ମଣ୍ଡିତ ହେଉଥିବ କି ଶୀତଳ
ମୁକୁତା ଜାଲେ ?
ନିଧୁବନ ଶେଷେ ଶରଧାରରେ
ସେବୁଥିଲ ମୁହିଁ ଏ ମୋର କରେ;
ବାମ ଉରୁ ତହିଁ ପ୍ରିୟାର ମମ
ଘନ ଘନ ସ୍ଫୁରି ଉଠିବ ଘନ !



Digitized by srujanika@gmail.com

୩୬

ନାହିଁ ଯଦି ପ୍ରିୟା    ଶଯ୍ୟାପରେ
ଢଳି ପଡ଼ିଥିବ    ନିଦ୍ରାଭରେ
ବସିବ ତାହାର ପାର୍ଶ୍ୱେ ଯାଇ,
ଗୁଞ୍ଜ ଗର୍ଜନ
କରି ବର୍ଜନ
ସ୍ଥିର ଗୋଟିଏ ରହିବ ସ୍ଥିହିଁ ।
ସପନରେ ମୋର ସଙ୍ଗ ପାଇ ସେ ମିଳନ-ସୁଖେ
କଣ୍ଠ ମୋହର ଭିଡ଼ି ଧରିଥିବ ବାହୁର ପାଶେ ।
ଦୁର୍ଲଭ ସେଇ ଆଲିଙ୍ଗନ
ଅତୁଟ ଯେତେକ୍ଷେ ରହିବ ଘନ !

୩.୭

ପବନ ଶୀତଳ    ସମୀରଣ ତହିଁ
ପଠାଇ ଧୀରେ
ସମ୍ପାତେ ମୋହର    ସ୍ନିଗ୍ଧ ପରଶେ
ଫୁଟାଇ ଧୀରେ
ନବୀନ ମାଳତୀ ପୁଷ୍ପ ସୁରଭି ନିଶ୍ୱାସ
ଭରଦମାନାର ଅନ୍ତରେ ଦେବ ଆଶ୍ୱାସ
ଉଚ୍ଛୁଳି ନ ମାରି    ବାତାୟନ ପାଶେ
ବସିବ ଘନ !
ତଡ଼ିତନୟନା    ମଣିନୀରେ ଦେବ
ବାରତା-ଧନ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

# ମେଘଦୂତ

୭୮

"ସତ ସାଥିର ଗୋ ! ମୁଁ ଜଳଧର
ପ୍ରିୟ ସଖା ତୁମ ପ୍ରିୟତମର ।
ପ୍ରବାସୀ ଯେବାଳେ
ଘୂରପଥେ ଘୂରେ
ତରହୁଣୀ-ବେଣୀ ଖୋଲିବା ଆଶେ
ସଅହନ ପାଇ
ରହୁଗଲେ କାହିଁ
ଛିପ୍ର ଜଳେ ଯେ ମନ୍ଦ୍ର ଭାଷେ
ଦୂତ ହୋଇ ମୁହିଁ ବାରତା ନେଇ
ତୁମର ସକାଶେ ଆସିଛି ଏଇ ।"

୭୯

ତରହୁଣୀ ମୋର ଶୁଣି ଯେ କଥା
ହନୁମାନ-ମୁଖେ ଜାନକୀ ଯଥା
ଅତୁଳ ହରଷେ
ତୁମର ବରଷେ
ଅନାଇଁ ରହିବ ସେନେହ ଭରେ
ମୁଗ୍ଧ ପରାଣେ
ମୌନ ଧିଆନେ
ଶୁଣିବ ସକଳ ମୋ ସୁନ୍ଦରୀ ।
ପତିଦୂତ ପାଖୁଁ ପତି-ମଙ୍ଗଳବାରତା-ମଧୁ
ପତି ସହବାସୁଁ କିଞ୍ଚିତ ଊଣା ମଣଇ ବଧୂ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୪୦

ସର-ଉପକାରେ ପ୍ରସାଧନ କରି ନିଜର ପ୍ରାଣ
ପ୍ରିୟାରେ ମୋହର ଜଣାଇବ ତୁମେ ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନ
"ପ୍ରିୟତମ ତବ ରହୁ ରାମଗିରି-
ଗହନ ବାସେ
କୁଶଳ ବାରତା ପଠାଇଛି ଅଳ୍ପ
ଏକଳ ଆକ୍ଷେପେ ।
ପଦେ ପଦେ ସଦା ବିପଦ ଘଟୁଛି
ଜୀବନଘାଟେ
ଦେଖା ହେଲେ ନର କୁଶଳ ପ୍ରଶ୍ନ
ପୁଚ୍ଛଇ ଆଗେ ।

୪୧

ବହୁ ଦୂରେ ଯାଇ ରହୁଛି ତୁମର ପରାଣନାଥ
ବିଧିର ବିଧାନେ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଛି ତାହାର ପଥ ।
ତୁମରି ପରିଏ ତନୁ ତାର ଦେହ
ଉଠଇ ଅନ୍ତରୁ ତପତ-ଶ୍ୱାସ
ଚକ୍ଷେ ଲୋତକ ବକ୍ଷେ ସଂଦହ
ନାସାରୁ ଛୁଟଇ ତପତ ଶ୍ୱାସ ।
କାମନା କରୁଛି କେବଳ ଏବେ ସେ
ତୁମରି ଦେହେ
ଧରଣୀର ତଳେ ଜୀବନ ଧରଇ
ବିମଳ ସ୍ନେହେ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୪୨

ଭ୍ରମର ଲଗନ ଚୁମ୍ବି ଅଧରେ
ସାଧାରଣ କଥା   ଗୁପ୍ତ ବୋଲି
ସଖୀଙ୍କ ଆଗେ   ନ ପାରି ଖୋଲି
ଅବୋଧ ଛଳେ
ଦମ୍ପତି ଭ୍ରମର   କହୁଥିଲି ଭ୍ରମ
ଶ୍ରବଣ ପାଶେ ।
ଅଧର ଉହାଡ଼େ   ଶ୍ରୁତିର ଦୂରେ
ସେ ଅଳି ଗୁଞ୍ଜନ   ପ୍ରବାସପୁରେ ।
ଭ୍ରମରି ସକାଶେ   ମୋହନ ମୁଖେ,
ଉଦ୍ଧବ ବାରତା   ଦେଉଛି ଦୁଖେ ।

୪୩

ବନପଥେ ଆଜ   ମୁଦିର ଅଗୋ ! ପାଉଛି ଦେଖା
ଶ୍ୟାମା ବଲ୍ଲୀରେ   କାନ୍ତ ଭ୍ରମର   ଅଙ୍ଗଲେଖା ।
ପୂର୍ଣ୍ଣଶଶୀରେ   ବଦନ-ଛବି
କଳାପି-କଳାପେ   କବରୀ-ଶୋଭା ।
ଚକିତ ଚାହିଁ   ହରିଣୀ-ନୟନେ
ଭ୍ରୂବାଣୀ ଚଳ,
ତଟିନୀର ତନୁ   ବୀଚି-ଭଙ୍ଗୀରେ
ଭ୍ରୂଲତା-ଖେଳ ।
ମାତର ହେ ମୋର   ମାନିନି ! କାହିଁ
ଏକାଧାରେ ସବୁ   ଦେଖଇ ନାହିଁ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୪୪

ତୁମ ଅଭିମାନ-ରଙ୍ଗା ମୂରତି
ଦେଖିକ ସ୍ୱଗେ ଲେଖି ଅଗୋ ସତି !
କମଳାସନେ
ଚାରୁ ପାଦେ ସେବେ
ଚିତ୍ତ ମୋର
ଅର୍ଚ୍ଚିବା ପାଇଁ ଭାଳଇ ମନେ,
ବ୍ୟଥାର ଆବେଗେ ଝରି ଝରି ପଡ଼ି ଅଶ୍ରୁଜଳ
ବର୍ତ୍ତୁଳ ନ କରି ଆବରଇ ଯେବେ ଦୃଷ୍ଟି ମୋର,
ଝଟିତା କଟୁର ଦାଉରେ ଦାଉ
ଚିତ୍ତ - ମିଳନ ସହଇ ନାହିଁ ।

୪୫

ଚିର ସହଚର !     ଅଗୋ ସୁନ୍ଦର !
ମରୁ ମୁଁ ଯେବେ ସପନ ଘୋରେ
ନାଚଉ ତୁମର     ଅଙ୍ଗ-ଭଙ୍ଗନେ
ବାହୁପାଶ ମୋର ଶୂନ୍ୟେ ଢୋଳେଁ,
ଦେଖି ଅଧୀରତା
ବନର ଦେବତା
ଭସ୍ମ ବ୍ୟଥା ପାଇ ମରମତଳେ
ଢେଉଡେ ଅଶ୍ରୁବାରି
ଦୁଅନ୍ତି ଡାଳି
ପଲ୍ଲବେ ତୁମ ମୁକୁତା ଛଳେ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୪୬

ଦେବଦାରୁ ତରୁ ପର୍ଣ୍ଣାବଳି
ରେ ଘସତେ ଦୀର୍ଘ କର
ଝଗଲାତ ଖୀର ଗନ୍ଧ ବହୁ
ତୁଷାର ଗିରିର
ଶୀତଲ ସମୀର
ଦକ୍ଷିଣେ ଯେବେ ଆସଇ ବହୁ,
ଅଙ୍ଗେ ତୁମର ବାଜିଅଛି ବୋଲି
ପୀରିତିଭରେ
ଭରିଲି ମୁଁ ମୋର ଆବେଗ-ଉଦ୍ବେଗର
ବକ୍ଷପଟରେ ।

୪୭

ତ୍ରିଯାମା ରଜନୀ ହେ ମୋର ସଜନି !
କେଉଁପରି ହେବ ଦଣ୍ଡ ସମ
ଦବସର ତାପ ତୀବ୍ର ଅମାପ
କେଉଁପରି ହେବ ମନ୍ଦତମ,
ସଖୁ ଗୋ ! ଏସନ
ଦୁର୍ଲଭ ଧନ
ବାଞ୍ଛିଲି ମୁହିଁ ମରମଗତେ
ଅତି ଦୁର୍ବହ
ତୁମର ବିରହ
ଅଣଲଣ ପଜି ଜଳଇ ମତେ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୪୮

ବହୁତ ବହୁତ ଭାବୁର ଭର
ଆପଣାରେ ମୁହିଁ ରଖିଛି ଧରି
ଜୀବନସ୍ୱିଣି !
କାତର ହୁଅ ନା
ହେ ମୋର ସଜନି !
ଅଧୀର ହୁଅ ନା ହେ କଲ୍ୟାଣି !
ନିଯୁତ ସୁଖ ବା ନିଯୁତ ଦୁଃଖ ଏ ବସୁଧାରେ
ଲେଖା ହୋଇ ନାହିଁ ଦେଖା ଯାଇ ନାହିଁ କାହାର ଭାଲେ !
ଦଶା ତ ଚକ୍ରନେମିର ପ୍ରାଏ
କେବେ ତଳେ କେବେ ଉପରେ ଯାଏ ।

୪୯

ଶେଷ ଶୟନରୁ ଶାରଙ୍ଗଧର ଉଠିବେ ଯେବେ
ଜାଣ ନା କି ସଖି ! ଅଭିଶାପ ମୋର ତୁଟିବ ତେବେ ?
ଚାରି ମାସ ଏ ଯେ ରହିଲା ବାକି
କାଟିଦିଅ, ବୁଜି ତୁମ ଏ ଆଖି ।
ମଧୁର ଶରଦେ ଯେତେକ ବାସନା
ଯେତେକ ଆଶ
ଅଧୀର ଆବେଗେ ଅନ୍ତରତଳେ
ଖୋଜିଲ ଭାଷା ;
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶରତ ଜୋଛନା ରାତେ
ପୂରାଇବା ସବୁ ତୁମର ସାଥେ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୬୦

ମନେ କି ପଡ଼ଇ ଏକଇ ରାତ
କଣ୍ଠେ ମୋହର
ବାହୁପାଶ ଭଳି
ଶୋଇଥିଲ ମୋର ବୁକୁର ସାଥୀ ।
ସହସା କାତରେ କାନ୍ଦ ଉଠିଲ ତୁମେ ଗୋ ପ୍ରିୟା !
ଉଦ୍‌ବେଗେ ମୁହିଁ ପଚ୍ଛର ଉଠିଲି 'କଅଁ ଗୋ କଷ୍ଟ'
ହସି ହସି ତୁମେ ଉତ୍ତର ଦେଲ,'ଧୂର୍ତ୍ତ !
ସ୍ୱପନେ ଦେଖିଲି
ଆନ ସାଥେ ମିଳି
ଲଗାଇଛ ଭଲ ନୃତ୍ୟ ।'

୬୧

କୁଶଳେ ମୁଁ ଅଛି ଚିନ୍ତିବ ସଖି !
ପାଇ ମୋର ଏହୁ ଅଭିଜ୍ଞାନ
ଲୋକ-ଅପବାଦେ ପରତେ ଯିବ ନା
ଅସିତ-ନୟନା ହେ ମୋର ପ୍ରାଣ !
କିଏ ସେ କହଇ
ସେନେହ ସରଇ
ବିରହକାଳେ ?
ଭୋଗର ଅଭାବେ
ରସର ବଳ୍ପରେ
ଅତୁଳି ପଡ଼ଇ ପ୍ରେମର ଧାରେ ।"



Digitized by srujanika@gmail.com

୫୨

ପ୍ରଥମ ବିରହ ଅସହ ଦୁଖେ
ଆଶ୍ୱାସ ଦେଇ ପ୍ରିୟାର ବୁକେ
ଧବଳ ବୃଷଭ ଖୁର ପ୍ରହାର
ବାଙ୍କ ଋଷଭ ଶିଖର ପାର
ସେ କଇଲାସୁଁ
କହୁଚି ଜଳଦ ! ଫେରିବ ଆଶୁ ।
ଅସିଲ ବେଳକୁ ସାଥିରେ ଆଣିବ ତୁମେ ତ ଜାଣ
ସରଣପ୍ରିୟାର କୁଶଳ ବାରତା ଅଭିଜ୍ଞାନ ।
ପ୍ରଭାତେ କୁନ୍ଦ କୁସୁମ ସମ
ଶିଥିଳ ଜୀବନ ରଖିବ ମମ ।

୫୩

ବନ୍ଧୁ ସଖାଷେ ଅଜ ଏ ଡାର୍ଥୀ
କହିବ ତୁମର ହେଲ କି ଧାର୍ଯ୍ୟ ?
ହେଁଲ କି ଥିର ?
ଉତ୍ତ ନାହିଁ ମୁଁ ତ ତୁମେ ଯେ ରହୁଚ ମଉନ ଧୀର ।
ପିଅସୀ ଚାତକ ମାଗିଲେ ଜଳକ
ହେ ମଇଧାର ।
ନୀରବେ ମଉନେ ଅକାତରେ ତୁମେ
ଝାଡଇ ବାରି ।
ଜଣୁକ ଯାଚକ-ଚିତ୍ତର
ବାସନାପୂରଣ—ମହତ ଜନର ଲକ୍ଷଣ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୫୪

ଅନୁଗତ ଅଙ୍କ ହେଲେହେଁ ଏ ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା
ବନ୍ଧୁ ବର୍ଗରେ ସେନେହ ଭର
ଶଶୁର ବୋଲିବା କରୁଣା ଭର
ଶରହମାନାର ଅନ୍ତରେ ଦିଅ ସାନ୍ତ୍ୱନା ।
ତାପରେ ଜଳଦ ! ମନର ସୁଖେ
ଘେନି ବର୍ଷାର
ଛିଞ୍ଚି ସମ୍ଭାର
ଶହର ଶପୁଲ ଧାସର ବୁକେ ।
ତହୃତବଧୂର ଶଉହ ଲବ,
ଜୀବନରେ କେବେ ନ ହେଉ ତବ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

# ମେଘଦୂତମ୍

କାଳିଦାସଃ

Digitized by srujanika@gmail.com

# ପୂର୍ବମେଘଃ

୧

କଶ୍ଚିତ୍ କାନ୍ତାବିରହଗୁରୁଣା ସ୍ୱାଧିକାରାତ୍ ପ୍ରମତ୍ତଃ
ଶାପେନାସ୍ତଂଗମିତମହିମା ବର୍ଷଭୋଗ୍ୟେଣ ଭର୍ତ୍ତୁଃ
ଯକ୍ଷଶ୍ଚକ୍ରେ ଜନକତନୟା-ସ୍ନାନପୁଣ୍ୟୋଦକେଷୁ
ସ୍ନିଗ୍ଧଚ୍ଛାୟା-ତରୁଷୁ ବସତିଂ ରାମଗିର୍ଯ୍ୟାଶ୍ରମେଷୁ ।

୨

ତସ୍ମିନ୍ନଦ୍ରୌ କତିଚିଦବଳା-ବିପ୍ରଯୁକ୍ତଃ ସ କାମୀ
ନୀତ୍ୱା ମାସାନ୍ କନକବଳୟ-ଭ୍ରଂଶ-ରିକ୍ତପ୍ରକୋଷ୍ଠଃ
ଆଷାଢ଼ସ୍ୟ ପ୍ରଥମଦିବସେ ମେଘମାଶ୍ଳିଷ୍ଟ ସାନୁମ୍
ବପ୍ର-କ୍ରୀଡ଼ା-ପରିଣତ-ଗଜ-ପ୍ରେକ୍ଷଣୀୟଂ ଦଦର୍ଶ ।

୩

ତସ୍ୟ ସ୍ଥିତ୍ୱା କଥମପି ପୁରଃ କୌତୁକାଧାନହେତୋ
ରନ୍ତର୍ବାଷ୍ପଶ୍ଚିରମନୁଚରୋ ରାଜରାଜସ୍ୟ ଦଧ୍ୟୌ ।
ମେଘାଲୋକେ ଭବତି ସୁଖିନୋଽପ୍ୟନ୍ୟଥାବୃତ୍ତି ଚେତଃ
କଣ୍ଠାଶ୍ଳେଷ-ପ୍ରଣୟିନି ଜନେ କିଂ ପୁନର୍ଦୂରସଂସ୍ଥେ ।

୪

ପ୍ରତ୍ୟାସନ୍ନେ ନଭସି ଦୟିତା-ଜୀବିତାଲମ୍ବନାର୍ଥୀ
ଜୀମୂତେନ ସ୍ୱକୁଶଳମୟୀଂ ହାରୟିଷ୍ୟନ୍ ପ୍ରବୃତ୍ତିମ୍
ସ ପ୍ରତ୍ୟଗ୍ରୈଃ କୁଟଜକୁସୁମୈଃ କଳ୍ପିତାର୍ଘାୟ ତସ୍ମୈ
ପ୍ରୀତଃ ପ୍ରୀତି ପ୍ରମୁଖବଚନଂ ସ୍ୱାଗତଂ ବ୍ୟାଜହାର ।

୫

ଧୂମଜ୍ୟୋତିଃ-ସଲିଳ-ମରୁତାଂ ସନ୍ନିପାତଃ କ୍ୱ ମେଘଃ ?
ସନ୍ଦେଶାର୍ଥାଃ କ୍ୱ ପଟୁକରଣୈଃ ପ୍ରାଣିଭିଃ ପ୍ରାପଣୀୟାଃ ।
ଇତ୍ୟୌତ୍ସୁକ୍ୟାଦପରିଗଣୟନ୍ ଗୁହ୍ୟକସ୍ତଂ ଯୟାଚେ,
କାମାର୍ତ୍ତା ହି ପ୍ରକୃତିକୃପଣାଶ୍ଚେତନାଚେତନେଷୁ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୬

ଜାତଂ ବଂଶେ ଭୁବନବିଦିତେ ପୁଷ୍କରାବର୍ତ୍ତକାନାଂ
ଜାନାମି ତ୍ୱାଂ ପ୍ରକୃତିପୁରୁଷଂ କାମରୂପଂ ମଘୋନଃ ।
ତେନାର୍ଥିତ୍ୱଂ ତ୍ୱୟି ବିଧିବଶାଦ୍ ଦୂରବନ୍ଧୁର୍ଗତୋଽହମ୍
ଯାଚ୍ଞା ମୋଘା ବରମଧିଗୁଣେ ନାଧମେ ଲବ୍ଧକାମା ।

୭

ସନ୍ତପ୍ତାନାଂ ତ୍ୱମସି ଶରଣଂ ତତ୍ ପୟୋଦ ପ୍ରିୟାୟାଃ
ସନ୍ଦେଶଂ ମେ ହର ଧନପତି-କ୍ରୋଧ-ବିଶ୍ଳେଷିତସ୍ୟ ।
ଗନ୍ତବ୍ୟା ତେ ବସତିରଲକା ନାମ ଯକ୍ଷେଶ୍ୱରାଣାମ୍
ବାହ୍ୟୋଦ୍ୟାନ-ସ୍ଥିତ-ହର-ଶିରଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରିକା-ଧୌତ-ହର୍ମ୍ୟା ।

୮

ତ୍ୱାମାରୂଢ଼ଂ ପବନପଦବୀମୁଦ୍‌ଗୃହୀତାଲକାନ୍ତାଃ
ପ୍ରେକ୍ଷିଷ୍ୟନ୍ତେ ପଥିକବନିତାଃ ପ୍ରତ୍ୟୟାଦାଶ୍ୱସନ୍ତ୍ୟଃ ।
କଃ ସନ୍ନଦ୍ଧେ ବିରହବିଧୁରାଂ ତ୍ୱୟ୍ୟୁପେକ୍ଷେତ ଜାୟାମ୍ ?
ନ ସ୍ୟାଦନ୍ୟୋଽପ୍ୟହମିବ ଜନୋ ଯଃ ପରାଧୀନବୃତ୍ତିଃ ।

୯

ମନ୍ଦଂ ମନ୍ଦଂ ନୁଦତି ପବନଶ୍ଚାନୁକୂଲୋ ଯଥା ତ୍ୱାମ୍
ବାମଶ୍ଚାୟଂ ନଦତି ମଧୁରଂ ଚାତକସ୍ତେ ସଗନ୍ଧଃ ।
ଗର୍ଭାଧାନ-କ୍ଷଣପରିଚୟାନ୍ନୂନମାବଦ୍ଧମାଲାଃ
ସେବିଷ୍ୟନ୍ତେ ନୟନସୁଭଗଂ ଖେ ଭବନ୍ତଂ ବଲାକାଃ ।

୧୦

ତାଂ ଚାବଶ୍ୟଂ ଦିବସ-ଗଣନାତତ୍ପରାମେକପତ୍ନୀ—
ମବ୍ୟାପନ୍ନାମବିହତଗତି ର୍ଦ୍ରକ୍ଷ୍ୟସି ଭ୍ରାତୃଜାୟାମ୍ ।
ଆଶାବନ୍ଧଃ କୁସୁମସଦୃଶଂ ପ୍ରାୟଶୋ ହ୍ୟଙ୍ଗନାନାମ୍
ସଦ୍ୟଃପାତି ପ୍ରଣୟି ହୃଦୟଂ ବିପ୍ରୟୋଗେ ରୁଣଦ୍ଧି ।

୧୧

କର୍ତ୍ତୁଂ ଯଚ୍ଚ ପ୍ରଭବତି ମହୀମୁଚ୍ଛିଲୀନ୍ଧ୍ରାମବନ୍ଧ୍ୟାମ୍
ତଚ୍ଛ୍ରୁତ୍ୱା ତେ ଶ୍ରବଣସୁଭଗଂ ଗର୍ଜିତଂ ମାନସୋତ୍କାଃ
ଆକୈଳାସାଦ୍ ବିସକିସଲୟଚ୍ଛେଦପାଥେୟବନ୍ତଃ
ସମ୍ପତ୍ସ୍ୟନ୍ତେ ନଭସି ଭବତୋ ରାଜହଂସାଃ ସହାୟାଃ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୧୨

ଆପୃଚ୍ଛସ୍ୱ ପ୍ରିୟସଖମମୁଂ ତୁଙ୍ଗମାଲିଙ୍ଗ୍ୟ ଶୈଳମ୍
ବନ୍ଦ୍ୟୈଃ ପୁଂସାଂ ରଘୁପତି-ପଦୈରଙ୍କିତଂ ମେଖଳାସୁ ।
କାଲେ କାଲେ ଭବତି ଭବତୋ ଯସ୍ୟ ସଂଯୋଗମେତ୍ୟ
ସ୍ନେହ-ବ୍ୟକ୍ତିଶ୍ଚିରବିରହଜଂ ମୁଞ୍ଚତୋ ବାଷ୍ପମୁଷ୍ଣମ୍ ।

୧୩

ମାର୍ଗଂ ତାବତ୍ ଶୃଣୁ କଥୟତସ୍ତ୍ୱତ୍ ପ୍ରୟାଣାନୁରୂପମ୍
ସନ୍ଦେଶଂ ମେ ତଦନୁ ଜଳଦ ଶ୍ରୋଷ୍ୟସି ଶ୍ରୋତ୍ରପେୟମ୍ ।
ଖିନ୍ନଃ ଖିନ୍ନଃ ଶିଖରିଷୁ ପଦଂ ନ୍ୟସ୍ୟ ଗନ୍ତାସି ଯତ୍ର
କ୍ଷୀଣଃ କ୍ଷୀଣଃ ପରିଲଘୁପୟଃ ସ୍ରୋତସାଞ୍ଚୋପଯୁଜ୍ୟ ।

୧୪

ଅଦ୍ରେଃ ଶୃଙ୍ଗଂ ହରତି ପବନଃ କିଂ ସ୍ୱିଦିତ୍ୟୁନ୍ମୁଖୀଭିଃ
ଦୃଷ୍ଟୋତ୍ସାହଶ୍ଚକିତଚକିତଂ ମୁଗ୍ଧସିଦ୍ଧାଙ୍ଗନାଭିଃ
ସ୍ଥାନାଦସ୍ମାତ୍ ସରସ ନିଚୁଳାଦୁତ୍ପତୋଦଙ୍ମୁଖଃ ଖମ୍
ଦିଙ୍ନାଗାନାଂ ପଥି ପରିହରନ୍ ସ୍ଥୂଳହସ୍ତାବଲେପାନ୍ ।

୧୫

ରତ୍ନଚ୍ଛାୟା-ବ୍ୟତିକର ଇବ ପ୍ରେକ୍ଷ୍ୟମେତତ୍ ପୁରସ୍ତାତ୍
ବଲ୍ମୀକାଗ୍ରାତ୍ ପ୍ରଭବତି ଧନୁଃ ଖଣ୍ଡମାଖଣ୍ଡଲସ୍ୟ ।
ଯେନ ଶ୍ୟାମଂ ବପୁରତିତରାଂ କାନ୍ତିମାପତ୍ସ୍ୟତେ ତେ
ବର୍ହେଣେବ ସ୍ଫୁରିତରୁଚିନା ଗୋପବେଶସ୍ୟ ବିଷ୍ଣୋଃ ।

୧୬

ତ୍ୱଯ୍ୟାୟତ୍ତଂ କୃଷିଫଳମିତି ଭ୍ରୂବିଲାସାନଭିଜ୍ଞୈଃ
ପ୍ରୀତିସ୍ନିଗ୍ଧୈର୍ଜନପଦବଧୂଲୋଚନୈଃ ପୀୟମାନଃ
ସଦ୍ୟଃ ସୀରୋତ୍କଷଣ-ସୁରଭି କ୍ଷେତ୍ରମାରୁହ୍ୟ ମାଲମ୍
କିଞ୍ଚିତ୍ ପଶ୍ଚାଦ୍ ବ୍ରଜ ଲଘୁଗତିର୍ଭୂୟ ଏବୋତ୍ତରେଣ ।

୧୭

ତ୍ୱାମାସାର-ପ୍ରଶମିତବନୋପପ୍ଳବଂ ସାଧୁ ମୂର୍ଦ୍ଧ୍ନା
ବକ୍ଷ୍ୟତ୍ୟଧ୍ୱଶ୍ରମପରିଗତଂ ସାନୁମାନାମ୍ରକୂଟଃ ।
ନ କ୍ଷୁଦ୍ରୋଽପି ପ୍ରଥମସୁକୃତାପେକ୍ଷୟା ସଂଶ୍ରୟାୟ
ପ୍ରାପ୍ତେ ମିତ୍ରେ ଭବତି ବିମୁଖଃ କିଂ ପୁନର୍ଯସ୍ତଥୋଚ୍ଚୈଃ ।

ଅଣସ୍ତର

Digitized by srujanika@gmail.com

୮

ଛନ୍ନୋପାନ୍ତଃ ପରିଣତଫଳ-ଦ୍ୟୋତିଭିଃ କାନନାମ୍ରୈଃ
ତ୍ୱୟ୍ୟାରୂଢେ ଶିଖରମଚଳଃ ସ୍ନିଗ୍ଧବେଣୀସବର୍ଣ୍ଣେ
ନୂନଂ ଯାସ୍ୟତ୍ୟମରମିଥୁନପ୍ରେକ୍ଷଣୀୟାମବସ୍ଥାମ୍
ମଧ୍ୟେ ଶ୍ୟାମଃ ସ୍ତନ ଇବ ଭୁବଃ ଶେଷବିସ୍ତାରପାଣ୍ଡୁଃ ।

୧୯

ସ୍ଥିତ୍ୱା ତସ୍ମିନ୍ ବନଚରବଧୂଭୁକ୍ତକୁଞ୍ଜେ ମୁହୂର୍ତ୍ତମ୍
ତୋୟୋତ୍ସର୍ଗଦ୍ରୁତତରଗତିସ୍ତତ୍ପରଂ ବର୍ତ୍ମ ତୀର୍ଣ୍ଣଃ ।
ରେବାଂ ଦ୍ରକ୍ଷ୍ୟସ୍ୟୁପଲବିଷମେ ବିନ୍ଧ୍ୟପାଦେ ବିଶୀର୍ଣ୍ଣାମ୍
ଭକ୍ତିଚ୍ଛେଦୈରିବ ବିରଚିତାଂ ଭୂତିମଙ୍ଗେ ଗଜସ୍ୟ

୨୦

ତସ୍ୟାସ୍ତିକ୍ତୈର୍ବନଗଜମଦୈର୍ବାସିତଂ ବାନ୍ତବୃଷ୍ଟି—
ର୍ଜମ୍ବୂକୁଞ୍ଜପ୍ରତିହତରୟଂ ତୋୟମାଦାୟ ଗଚ୍ଛେଃ ।
ଅନ୍ତଃସାରଂ ଘନ ତୁଳୟିତୁଂ ନାନିଳଃ ଶକ୍ଷ୍ୟତି ତ୍ୱାମ୍
ରିକ୍ତଃ ସର୍ବୋ ଭବତି ହି ଲଘୁଃ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଗୌରବାୟ ।

୨୧

ନୀପଂ ଦୃଷ୍ଟ୍ୱା ହରିତକପିଶଂ କେଶରୈରର୍ଦ୍ଧରୂଢୈ
ରାବିର୍ଭୂତପ୍ରଥମମୁକୁଳାଃ କନ୍ଦଳୀଶ୍ଚାନୁକଚ୍ଛମ୍ ।
ଜଗ୍ଧ୍ୱାରଣ୍ୟେଷ୍ୱଧିକସୁରଭିଂ ଗନ୍ଧମାଘ୍ରାୟ ଚୋର୍ବ୍ୟାଃ
ସାରଙ୍ଗାସ୍ତେ ଜଳଲବମୁଚଃ ସୂଚୟିଷ୍ୟନ୍ତି ମାର୍ଗମ୍ ।

୨୨

ଅମ୍ଭୋବିନ୍ଦୁଗ୍ରହଣଚତୁରାଂଶ୍ଚାତକାନ୍ ବୀକ୍ଷମାଣାଃ
ଶ୍ରେଣୀଭୂତାଃ ପରିଗଣନୟା ନିର୍ଦ୍ଦିଶନ୍ତୋ ବଳାକାଃ ।
ତ୍ୱାମାସାଦ୍ୟ ସ୍ତନିତସମୟେ ମାନୟିଷ୍ୟନ୍ତି ସିଦ୍ଧାଃ
ସୋତ୍କମ୍ପାନି ପ୍ରିୟସହଚରୀସମ୍ଭ୍ରମାଲିଙ୍ଗିତାନି ।

୨୩

ଉତ୍ପଶ୍ୟାମି ଦ୍ରୁତମପି ସଖେ ମତ୍ପ୍ରିୟାର୍ଥଂ ଯିୟାସୋଃ
କାଳକ୍ଷେପଂ କକୁଭସୁରଭୌ ପର୍ବତେ ପର୍ବତେ ତେ ।
ଶୁକ୍ଲାପାଙ୍ଗୈଃ ସଜଳନୟନୈଃ ସ୍ୱାଗତୀକୃତ୍ୟ କେକାଃ
ପ୍ରତ୍ୟୁଦ୍ୟାତଃ କଥମପି ଭବାନ୍ ଗନ୍ତୁମାଶୁ ବ୍ୟବସ୍ୟେତ୍ ।

ପଚୁର

Digitized by srujanika@gmail.com

୨୪

ପାଣ୍ଡୁଚ୍ଛାୟୋପବନବୃତୟଃ କେତକୈଃ ସୂଚିଭିନ୍ନୈ—
ର୍ନୀଡାରମ୍ଭୈର୍ଗୃହବଳିଭୁଜାମାକୁଳଗ୍ରାମଚୈତ୍ୟାଃ ।
ତ୍ୱୟ୍ୟାସନ୍ନେ ପରିଣତଫଳଶ୍ୟାମଜମ୍ବୂବନାନ୍ତାଃ
ସମ୍ପତ୍ସ୍ୟନ୍ତେ କତିପୟଦିନସ୍ଥାୟିହଂସା ଦଶାର୍ଣ୍ଣାଃ ।

୨୫

ତେଷାଂ ଦିକ୍ଷୁ ପ୍ରଥିତବିଦିଶାଲକ୍ଷଣାଂ ରାଜଧାନୀମ୍
ଗତ୍ୱା ସଦ୍ୟଃ ଫଳମବିକଳଂ କାମୁକତ୍ୱସ୍ୟ ଲବ୍ଧା ।
ତୀରୋପାନ୍ତସ୍ତନିତସୁଭଗଂ ପାସ୍ୟସି ସ୍ୱାଦୁ ଯସ୍ମାତ୍
ସଭ୍ରୂଭଙ୍ଗଂ ମୁଖମିବ ପୟୋ ବେତ୍ରବତ୍ୟାଶ୍ଚଳୋର୍ମି ।

୨୬

ନୀଚୈରାଖ୍ୟଂ ଗିରିମଧିବସେସ୍ତତ୍ର ବିଶ୍ରାମହେତୋ
ସ୍ତ୍ୱତ୍ସମ୍ପର୍କାତ୍ ପୁଲକିତମିବ ପ୍ରୌଢପୁଷ୍ପୈଃ କଦମ୍ବୈଃ ।
ଯଃ ପଣ୍ୟସ୍ତ୍ରୀରତିପରିମଳୋଦ୍‌ଗାରିଭିର୍ନାଗରାଣା
ମୁଦ୍ଦାମାନି ପ୍ରଥୟତି ଶିଳାବେଶ୍ମଭିର୍ଯୌବନାନି ।

୨୭

ବିଶ୍ରାନ୍ତଃ ସନ୍ ବ୍ରଜ ବନନଦୀତୀରଜାତାନି ସିଞ୍ଚନ୍
ନୁଦ୍ୟାନାନାଂ ନବଜଳକଣୈର୍ୟୂଥିକାଜାଳକାନି ।
ଗଣ୍ଡସ୍ୱେଦାପନୟନରୁଜାକ୍ଳାନ୍ତକର୍ଣ୍ଣୋତ୍ପଳାନାମ୍
ଛାୟାଦାନାତ୍ କ୍ଷଣପରିଚିତଃ ପୁଷ୍ପଲାବୀମୁଖାନାମ୍ ।

୨୮

ବକ୍ରଃ ପନ୍ଥା ଯଦପି ଭବତଃ ପ୍ରସ୍ଥିତସ୍ୟୋତ୍ତରାଶାମ୍
ସୌଧୋତ୍ସଙ୍ଗପ୍ରଣୟବିମୁଖୋ ମା ସ୍ମ ଭୂରୁଜ୍ଜୟିନ୍ୟାଃ ।
ବିଦ୍ୟୁଦ୍ଦାମସ୍ଫୁରିତଚକିତୈସ୍ତତ୍ର ପୌରାଙ୍ଗନାନାମ୍
ଲୋଳାପାଙ୍ଗୈର୍ଯଦି ନ ରମସେ ଲୋଚନୈର୍ବଞ୍ଚିତୋଽସି ।

୨୯

ବୀଚିକ୍ଷୋଭସ୍ତନିତବିହଗଶ୍ରେଣିକାଞ୍ଚୀଗୁଣାୟାଃ
ସଂସର୍ପନ୍ତ୍ୟାଃ ସ୍ଖଳିତସୁଭଗଂ ଦର୍ଶିତାବର୍ତ୍ତନାଭେଃ ।
ନିର୍ବିନ୍ଧ୍ୟାୟାଃ ପଥି ଭବ ରସାଭ୍ୟନ୍ତରଃ ସନ୍ନିପତ୍ୟ
ସ୍ତ୍ରୀଣାମାଦ୍ୟଂ ପ୍ରଣୟବଚନଂ ବିଭ୍ରମୋ ହି ପ୍ରିୟେଷୁ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୩୦

ବେଣୀଭୂତପ୍ରତନୁସଲିଳାସାବତୀତସ୍ୟ ସିନ୍ଧୁଃ
ପାଣ୍ଡୁଚ୍ଛାୟା ତଟରୁହତରୁଭ୍ରଂଶିଭିର୍ଜୀର୍ଣ୍ଣପର୍ଣ୍ଣୈଃ ।
ସୌଭାଗ୍ୟ ତେ ସୁଭଗ ବିରହାବସ୍ଥୟା ବ୍ୟଞ୍ଜୟନ୍ତୀ
କାର୍ଶ୍ୟଂ ଯେନ ତ୍ୟଜତି ବିଧିନା ସ ତ୍ୱୟୈବୋପପାଦ୍ୟଃ ।

୩୧

ପ୍ରାପ୍ୟାବନ୍ତୀନୁଦୟନକଥାକୋବିଦଗ୍ରାମବୃଦ୍ଧାନ୍
ପୂର୍ବୋଦ୍ଦିଷ୍ଟାମନୁସରପୁରୀଂ ଶ୍ରୀବିଶାଳାଂ ବିଶାଳାମ୍ ।
ସ୍ୱଳ୍ପୀଭୂତେ ସୁଚରିତଫଳେ ସ୍ୱର୍ଗିଣାଂ ଗାଂ ଗତାନାମ୍
ଶେଷୈଃପୁଣ୍ୟୈର୍ହୃତମିବ ଦିବଃ କାନ୍ତିମତ୍ ଖଣ୍ଡମେକମ୍ ।

୩୨

ଦୀର୍ଘୀକୁର୍ବନ୍ ପଟୁମଦକଳଂ କୂଜିତଂ ସାରସାନାମ୍
ପ୍ରତ୍ୟୂଷେଷୁ ସ୍ଫୁଟିତକମଲାମୋଦମୈତ୍ରୀକଷାୟଃ ।
ଯତ୍ର ସ୍ତ୍ରୀଣାଂ ହରତି ସୁରତଗ୍ଲାନିମଙ୍ଗାନୁକୂଳଃ
ଶିପ୍ରାବାତଃ ପ୍ରିୟତମ ଇବ ପ୍ରାର୍ଥନାଚାଟୁକାରଃ ।

୩୩

ଜାଲୋଦ୍ଗୀର୍ଣ୍ଣୈରୁପଚିତବପୁଃ କେଶସଂସ୍କାରଧୂପୈଃ
ବନ୍ଧୁପ୍ରୀତ୍ୟା ଭବନଶିଖିଭିର୍ଦତ୍ତନୃତ୍ୟୋପହାରଃ ।
ହର୍ମ୍ୟେଷ୍ୱସ୍ୟାଃ କୁସୁମସୁରଭିଷ୍ୱଧ୍ୱଖେଦଂ ନୟେଥାଃ
ଲକ୍ଷ୍ମୀଂ ପଶ୍ୟନ୍ ଲଳିତବନିତା ପାଦରାଗାଙ୍କିତେଷୁ ।

୩୪

ଭର୍ତ୍ତୁଃକଣ୍ଠଚ୍ଛବିରିତି ଗଣୈଃ ସାଦରଂ ବୀକ୍ଷ୍ୟମାଣଃ
ପୁଣ୍ୟଂ ଯାୟାସ୍ତ୍ରିଭୁବନଗୁରୋର୍ଧାମ ଚଣ୍ଡୀଶ୍ୱରସ୍ୟ ।
ଧୂତୋଦ୍ୟାନଂ କୁବଳୟରଜୋଗନ୍ଧିଭିର୍ଗନ୍ଧବତ୍ୟା
ତୋୟକ୍ରୀଡ଼ା-ନିରତ-ଯୁବତି-ସ୍ନାନ-ତିକ୍ତୈର୍ମରୁଦ୍ଭିଃ ।

୩୫

ଅପ୍ୟନ୍ୟସ୍ମିନ୍ ଜଳଧର ମହାକାଳମାସାଦ୍ୟ କାଲେ
ସ୍ଥାତବ୍ୟଂ ତେ ନୟନବିଷୟଂ ଯାବଦତ୍ୟେତି ଭାନୁଃ ।
କୁର୍ବନ୍ ସନ୍ଧ୍ୟାବଳିପଟହତାଂ ଶୂଳିନଃ ଶ୍ଲାଘନୀୟା—
ମାମନ୍ଦ୍ରାଣାଂ ଫଳମବିକଳଂ ଲପ୍ସ୍ୟସେ ଗର୍ଜ୍ଜିତାନାମ୍ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୩୬

ପାଦନ୍ୟାସୈଃ କ୍ୱଣିତରଶନାସ୍ତତ୍ର ଲୀଳାବଧୂତୈଃ
ରତ୍ନଚ୍ଛାୟାଖଚିତବଳିଭିଶ୍ଚାମରୈଃ କ୍ଲାନ୍ତହସ୍ତାଃ ।
ବେଶ୍ୟାସ୍ତ୍ୱତ୍ତୋ ନଖପଦସୁଖାନ୍ ପ୍ରାପ୍ୟ ବର୍ଷାଗ୍ରବିନ୍ଦୂ-
ନାମୋକ୍ଷ୍ୟନ୍ତେ ତ୍ୱୟି ମଧୁକର-ଶ୍ରେଣିଦୀର୍ଘାନ୍ କଟାକ୍ଷାନ୍ ।

୩୭

ପଶ୍ଚାଦୁଚ୍ଚୈର୍ଭୁଜତରୁବନଂ ମଣ୍ଡଳେନାଭିଲୀନଃ
ସାନ୍ଧ୍ୟଂ ତେଜଃ ପ୍ରତିନବଜପାପୁଷ୍ପରକ୍ତଂ ଦଧାନଃ ।
ନୃତ୍ୟାରମ୍ଭେ ହର ପଶୁପତେରାର୍ଦ୍ରନାଗାଜିନେଚ୍ଛାମ୍
ଶାନ୍ତୋଦ୍ୱେଗସ୍ତିମିତନୟନଂ ଦୃଷ୍ଟଭକ୍ତିର୍ଭବାନ୍ୟା ।

୩୮

ଗଚ୍ଛନ୍ତୀନାଂ ରମଣବସତିଂ ଯୋଷିତାଂ ତତ୍ର ନକ୍ତମ୍
ରୁଦ୍ଧାଲୋକେ ନରପତିପଥେ ସୂଚିଭେଦ୍ୟୈସ୍ତମୋଭିଃ ।
ସୌଦାମନ୍ୟା କନକନିକଷସ୍ନିଗ୍ଧୟା ଦର୍ଶୟୋର୍ବୀମ୍
ତୋୟୋତ୍ସର୍ଗସ୍ତନିତମୁଖରୋ ମାସ୍ମଭୂର୍ବିକ୍ଲବାସ୍ତାଃ ।

୩୯

ତାଂ କସ୍ୟାଞ୍ଚିଦ୍ଭବନବଲଭୌ ସୁପ୍ତପାରାବତାୟାମ୍
ନୀତ୍ୱା ରାତ୍ରିଂ ଚିରବିଲସନାତ୍ ଖିନ୍ନବିଦ୍ୟୁତ୍କଳତ୍ରଃ
ଦୃଷ୍ଟେ ସୂର୍ଯ୍ୟେ ପୁନରପି ଭବାନ୍ ବାହୟେଦଧ୍ୱଶେଷମ୍
ମନ୍ଦାୟନ୍ତେ ନ ଖଳୁ ସୁହୃଦାମଭ୍ୟୁପେତାର୍ଥକୃତ୍ୟାଃ ।

୪୦

ତସ୍ମିନ୍ କାଳେ ନୟନସଲିଳଂ ଯୋଷିତାଂ ଖଣ୍ଡିତାନାମ୍
ଶାନ୍ତିଂ ନେୟଂ ପ୍ରଣୟିଭିରତୋ ବର୍ତ୍ମ ଭାନୋସ୍ତ୍ୟଜାଶୁ ।
ପ୍ରାଲେୟାସ୍ରଂ କମଳବଦନାତ୍ ସୋଽପି ହର୍ତ୍ତୁଂ ନଳିନ୍ୟାଃ
ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତସ୍ତ୍ୱୟି କରରୁଧି ସ୍ୟାଦନଳ୍ପାଭ୍ୟସୂୟଃ ।

୪୧

ଗମ୍ଭୀରାୟାଃ ପୟସି ସରିତଶ୍ଚେତସୀବ ପ୍ରସନ୍ନେ
ଛାୟାତ୍ମାପି ପ୍ରକୃତିସୁଭଗୋ ଲପ୍ସ୍ୟତେ ତେ ପ୍ରବେଶମ୍ ।
ତସ୍ମାଦସ୍ୟାଃ କୁମୁଦବିଶଦାନ୍ୟର୍ହସି ତ୍ୱଂ ନ ଧୈର୍ଯ୍ୟା—
ନ୍ମୋଘୀକର୍ତ୍ତୁଂ ଚଟୁଲଶଫରୋଦ୍ୱର୍ତ୍ତନପ୍ରେକ୍ଷିତାନି ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୪୧

ତସ୍ୟାଃ କିଞ୍ଚିତ୍କରଧୃତମିବ ପ୍ରାପ୍ତବାନୀରଶାଖମ୍
ହୃତ୍ୱା ନୀଲଂ ସଲିଲବସନଂ ମୁକ୍ତରୋଧୋନିତମ୍ବମ୍
ପ୍ରସ୍ଥାନଂ ତେ କଥମପି ସଖେ ଲମ୍ବମାନସ୍ୟ ଭାବି
ଜ୍ଞାତାସ୍ୱାଦୋ ବିବୃତଜଘନାଂ କୋ ବିହାତୁଂ ସମର୍ଥଃ ।

୪୨

ତ୍ୱନ୍ନିଷ୍ୟନ୍ଦୋଚ୍ଛ୍ୱସିତ-ବସୁଧାଗନ୍ଧ-ସମ୍ପର୍କରମ୍ୟଃ
ସ୍ରୋତୋରନ୍ଧ୍ରଧ୍ୱନିତ-ସୁଭଗଂ ଦନ୍ତିଭିଃ ପୀୟମାନଃ
ନୀଚୈର୍ବାସ୍ୟତ୍ୟୁପଜିଗମିଷୋର୍ଦେବପୂର୍ବଂ ଗିରିଂ ତେ
ଶୀତୋ ବାୟୁଃ ପରିଣମୟିତା କାନନୋଦୁମ୍ବରାଣାମ୍ ।

୪୩

ତତ୍ର ସ୍କନ୍ଦଂ ନିୟତବସତିଂ ପୁଷ୍ପମେଘୀକୃତାତ୍ମା
ପୁଷ୍ପାସାରୈଃ ସ୍ନପୟତୁ ଭବାନ୍ ବ୍ୟୋମଗଙ୍ଗାଜଲାର୍ଦ୍ରୈଃ ।
ରକ୍ଷାହେତୋର୍ନବଶଶିଭୃତା ବାସବୀନାଂ ଚମୂନା—
ମତ୍ୟାଦିତ୍ୟଂ ହୁତବହମୁଖେ ସମ୍ଭୃତଂ ତଦ୍ଧି ତେଜଃ ।

୪୪

ଜ୍ୟୋତିର୍ଲେଖାବଲୟି ଗଲିତଂ ଯସ୍ୟ ବର୍ହଂ ଭବାନୀ
ପୁତ୍ରପ୍ରେମ୍ଣା କୁବଲୟଦଲପ୍ରାପି-କର୍ଣ୍ଣେ କରୋତି ।
ଧୌତାପାଙ୍ଗଂ ହରଶଶିରୁଚା ପାବକେସ୍ତଂ ମୟୂରମ୍
ପଶ୍ଚାଦଦ୍ରିଗ୍ରହଣଗୁରୁଭିର୍ଗର୍ଜ୍ଜିତୈର୍ନର୍ତ୍ତୟେଥାଃ ।

୪୫

ଆରାଧ୍ୟୈନଂ ଶରବଣଭବଂ ଦେବମୁଲ୍ଲଙ୍ଘିତାଧ୍ୱା
ସିଦ୍ଧଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୈର୍ଜଲକଣଭୟାଦ୍ ବୀଣିଭିର୍ମୁକ୍ତମାର୍ଗଃ ।
ବ୍ୟାଲମ୍ବେଥାଃ ସୁରଭିତନୟାଲମ୍ଭଜାଂ ମାନୟିଷ୍ୟନ୍
ସ୍ରୋତୋମୂର୍ତ୍ତ୍ୟା ଭୁବି ପରିଣତାଂ ରନ୍ତିଦେବସ୍ୟ କୀର୍ତ୍ତିମ୍ ।

୪୬

ତ୍ୱୟ୍ୟାଦାତୁଂ ଜଲମବନତେ ଶାର୍ଙ୍ଗିଣୋ ବର୍ଣ୍ଣଚୌରେ
ତସ୍ୟାଃ ସିନ୍ଧୋଃ ପୃଥୁମପି ତନୁଂ ଦୂରଭାବାତ୍ ପ୍ରବାହମ୍ ।
ପ୍ରେକ୍ଷିଷ୍ୟନ୍ତେ ଗଗନଗତୟୋ ନୂନମାବର୍ଜ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟୀ—
ରେକଂ ମୁକ୍ତାଗୁଣମିବ ଭୁବଃ ସ୍ଥୂଲମଧ୍ୟେନ୍ଦ୍ରନୀଳମ୍ ।

ତାମୁତ୍ତ

Digitized by srujanika@gmail.com

୪୮

ତାମୁତ୍ତୀର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରଜ ପରିଚିତଭ୍ରୂଲତାବିଭ୍ରମାଣାମ୍
ପକ୍ଷ୍ମୋତ୍କ୍ଷେପାଦୁପରିବିଲସତ୍ କୃଷ୍ଣସାରପ୍ରଭାଣାମ୍ ।
କୁନ୍ଦକ୍ଷେପାନୁଗ ମଧୁକରଶ୍ରୀମୁଷାମାତ୍ମବିମ୍ବମ୍
ପାତ୍ରୀକୁର୍ବନ୍ ଦଶପୁରବଧୂ-ନେତ୍ରକୌତୂହଳାନାମ୍ ।

୪୯

ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତଂ ଜନପଦମଥ ଛାୟୟା ଗାହମାନଃ
କ୍ଷେତ୍ରଂ କ୍ଷତ୍ର-ପ୍ରଧନ-ପିଶୁନଂ କୌରବଂ ତଦ୍ଭଜେଥାଃ ।
ରାଜନ୍ୟାନାଂ ଶିତଶରଶତୈର୍ଯତ୍ର ଗାଣ୍ଡୀବଧନ୍ୱା
ଧାରାପାତୈସ୍ତ୍ୱମିବ କମଳାନ୍ୟଭ୍ୟବର୍ଷନ୍ମୁଖାନି ।

୫୦

ହିତ୍ୱା ହାଳାମଭିମତରସାଂ ରେବତୀଲୋଚନାଙ୍କାମ୍
ବନ୍ଧୁପ୍ରୀତ୍ୟା ସମରବିମୁଖୋ ଲାଙ୍ଗଲୀ ଯାଃ ସିଷେବେ ।
କୃତ୍ୱା ତାସାମଭିଗମମପାଂ ସୌମ୍ୟ ସାରସ୍ୱତୀନାମ୍
ଅନ୍ତଃଶୁଦ୍ଧସ୍ତ୍ୱମପି ଭବିତା ବର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରେଣ କୃଷ୍ଣଃ ।

୫୧

ତସ୍ମାଦ୍ ଗଚ୍ଛେରନୁକନଖଳଂ ଶୈଳରାଜାବତୀର୍ଣ୍ଣାମ୍
ଜହ୍ନୋଃ କନ୍ୟାଂ ସଗରତନୟ-ସ୍ୱର୍ଗସୋପାନପଂକ୍ତିମ୍ ।
ଗୌରୀବକ୍ତ୍ରଭ୍ରୁକୁଟିରଚନାଂ ଯା ବିହସ୍ୟେବ ଫେନୈଃ
ଶମ୍ଭୋଃ କେଶଗ୍ରହଣମକରୋଦିନ୍ଦୁଲଗ୍ନୋର୍ମିହସ୍ତା ।

୫୨

ତସ୍ୟାଃ ପାତୁଂ ସୁରଗଜଇବ ବ୍ୟୋମ୍ନି ପଶ୍ଚାର୍ଦ୍ଧଲମ୍ବୀ
ତ୍ୱଞ୍ଚେଦଚ୍ଛସ୍ଫଟିକବିଶଦଂ ତର୍କୟେସ୍ତିର୍ଯ୍ୟଗମ୍ଭଃ
ସଂସର୍ପନ୍ତ୍ୟା ସପଦି ଭବତଃ ସ୍ରୋତସିଚ୍ଛାୟୟାସୌ
ସ୍ୟାଦସ୍ଥାନୋପଗତଯମୁନାସଙ୍ଗମେବାଭିରାମା ।

୫୩

ଆସୀନାନାଂ ସୁରଭିତଶିଳଂ ନାଭିଗନ୍ଧୈର୍ମୃଗାଣାମ୍
ତସ୍ୟା ଏବ ପ୍ରଭବମଚଳଂ ପ୍ରାପ୍ୟ ଗୌରଂ ତୁଷାରୈଃ ।
ବକ୍ଷ୍ୟସ୍ୟଧ୍ୱଶ୍ରମବିନୟନେ ତସ୍ୟ ଶୃଙ୍ଗେ ନିଷଣ୍ଣଃ
ଶୋଭାଂ ଶୁଭ୍ରତ୍ରିନୟନବୃଷୋତ୍ଖାତପଙ୍କୋପମେୟାମ୍ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୫୪

ତଞ୍ଚେଦ୍-ବାୟୌ ସରତି ସରଳ-ସ୍କନ୍ଧସଂଘଟ୍ଟଜନ୍ମା
ବାଧେତୋଲ୍କାକ୍ଷପିତଚମରୀବାଳଭାରୋ ଦବାଗ୍ନିଃ ।
ଅର୍ହସ୍ୟେନଂ ଶମୟିତୁମଲଂ ବାରିଧାରାସହସ୍ରୈଃ
ଆପନ୍ନାର୍ତ୍ତିପ୍ରଶମନଫଳାଃ ସମ୍ପଦୋ ହ୍ୟୁତ୍ତମାନାମ୍ ।

୫୫

ଯେ ସଂରମ୍ଭୋତ୍ପତନରଭସାଃ ସ୍ୱାଙ୍ଗଭଙ୍ଗାୟ ତସ୍ମିନ୍
ମୁକ୍ତାଧ୍ୱାନଂ ସପଦି ଶରଭା ଲଂଘୟେୟୁର୍ଭବନ୍ତମ୍ ।
ତାନ୍ କୁର୍ବୀଥାସ୍ତୁମୁଳକରକାବୃଷ୍ଟିପାତାବକୀର୍ଣ୍ଣାନ୍
କେ ବା ନ ସ୍ୟୁଃ ପରିଭବପଦଂ ନିଷ୍ଫଳାରମ୍ଭଯତ୍ନାଃ ।

୫୬

ତତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତଂ ଦୃଷଦି ଚରଣନ୍ୟାସମର୍ଦ୍ଧେନ୍ଦୁମୌଳେଃ
ଶଶ୍ୱତ୍ସିଦ୍ଧୈରୁପଚିତବଳିଂ ଭକ୍ତିନମ୍ରଃ ପରୀୟାଃ ।
ଯସ୍ମିନ୍ ଦୃଷ୍ଟେ କରଣବିଗମାଦୂର୍ଦ୍ଧ୍ୱମୁଦ୍ଧୂତପାପାଃ
ସଙ୍କଳ୍ପନ୍ତେ ସ୍ଥିରଗଣପଦପ୍ରାପ୍ତୟେ ଶ୍ରଦ୍ଦଧାନାଃ ।

୫୭

ଶବ୍ଦାୟନ୍ତେ ମଧୁରମନିଳୈଃ କୀଚକା ପୂର୍ଯ୍ୟମାଣାଃ
ସଂସକ୍ତାଭିସ୍ତ୍ରିପୁରବିଜୟୋ ଗୀୟତେ କିନ୍ନରୀଭିଃ ।
ନିର୍ହ୍ରାଦସ୍ତେ ମୁରଜଇବ ଚେତ୍ କନ୍ଦରେଷୁ ଧ୍ୱନିଃ ସ୍ୟାତ୍
ସଙ୍ଗୀତାର୍ଥୋ ନନୁ ପଶୁପତେସ୍ତତ୍ର ଭାବୀ ସମଗ୍ରଃ ।

୫୮

ପ୍ରାଲେୟାଦ୍ରେରୁପତଟମତିକ୍ରମ୍ୟ ତାଂସ୍ତାନ୍ ବିଶେଷାନ୍
ହଂସଦ୍ୱାରଂ ଭୃଗୁପତିଯଶୋବର୍ତ୍ମ ଯତ୍ କ୍ରୌଞ୍ଚରନ୍ଧ୍ରମ୍ ।
ତେନୋଦୀଚୀଂ ଦିଶମନୁସରେସ୍ତିର୍ଯ୍ୟଗାୟାମଶୋଭୀ
ଶ୍ୟାମଃ ପାଦୋ ବଳିନିୟମନାଭ୍ୟୁଦ୍ୟତସ୍ୟେବ ବିଷ୍ଣୋଃ ।

୫୯

ଗତ୍ୱା ଚୋର୍ଦ୍ଧ୍ୱଂ ଦଶମୁଖଭୁଜୋଚ୍ଛ୍ୱାସିତପ୍ରସ୍ଥସନ୍ଧେଃ
କୈଳାସସ୍ୟ ତ୍ରିଦଶବନିତାଦର୍ପଣସ୍ୟାତିଥିଃ ସ୍ୟାଃ ।
ଶୃଙ୍ଗୋଚ୍ଛ୍ରାୟୈଃ କୁମୁଦବିଶଦୈର୍ଯୋ ବିତତ୍ୟ ସ୍ଥିତଃ ଖମ୍
ରାଶୀଭୂତଃ ପ୍ରତିଦିନମିବ ତ୍ର୍ୟମ୍ବକସ୍ୟାଟ୍ଟହାସଃ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୬୦

ଉତ୍ପଶ୍ୟାମି ତ୍ୱୟି ତଟଗତେ ସ୍ନିଗ୍ଧଭିନ୍ନାଞ୍ଜନାଭେ
ସଦ୍ୟଃକୃତ୍ତ-ଦ୍ୱିରଦଦଶନଚ୍ଛେଦଗୌରସ୍ୟ ତସ୍ୟ ।
ଶୋଭାମଦ୍ରେଃ ସ୍ତିମିତନୟନପ୍ରେକ୍ଷଣୀୟାଂ ଭବିତ୍ରୀ
ମଂସନ୍ୟସ୍ତେ ମତି ହଲଭୃତୋ ମେଚକେ ବାସସୀବ ।

୬୧

ହିତ୍ୱା ତସ୍ମିନ୍ ଭୁଜଗବଲୟଂ ଶମ୍ଭୁନା ଦତ୍ତହସ୍ତା
କ୍ରୀଡାଶୈଳେ ଯଦି ଚ ବିଚରେତ୍ ପାଦଚାରେଣ ଗୌରୀ
ଭଙ୍ଗୀଭକ୍ତ୍ୟା ବିରଚିତବପୁଃ ସ୍ତମ୍ଭିତାନ୍ତର୍ଜଲୌଘଃ
ସୋପାନତ୍ୱଂ କୁରୁ ମଣିତଟାରୋହଣାୟାଗ୍ରୟାୟୀ ।

୬୨

ତତ୍ରାବଶ୍ୟଂ ବଲୟକୁଲିଶୋଦ୍‌ଘଟ୍ଟନୋଦ୍‌ଗୀର୍ଣ୍ଣତୋୟମ
ନେଷ୍ୟନ୍ତି ତ୍ୱାଂ ସୁରଯୁବତୟୋ ଯନ୍ତ୍ରଧାରାଗୃହତ୍ୱମ୍ ।
ତାଭ୍ୟୋ ମୋକ୍ଷସ୍ତବ ଯଦି ସଖେ ଘର୍ମଲବ୍ଧସ୍ୟ ନ ସ୍ୟାତ୍
କ୍ରୀଡାଲୋଲାଃ ଶ୍ରବଣପରୁଷୈର୍ଗର୍ଜିତୈର୍ଭାୟୟେସ୍ତାଃ ।

୬୩

ହେମାମ୍ଭୋଜପ୍ରସବି ସଲିଳଂ ମାନସସ୍ୟାଦଦାନଃ
କୁର୍ବନ୍ କାମଂ କ୍ଷଣମୁଖପଟ-ପ୍ରୀତିମୈରାବତସ୍ୟ
ଧୁନ୍ୱନ୍ କଳ୍ପଦ୍ରୁମକିଶଲୟାନ୍ୟଂଶୁକାନୀବ ବାତୈ
ର୍ନାନାଚେଷ୍ଟୈର୍ଜଳଦ ଲଳିତୈର୍ନିର୍ବିଶେସ୍ତଂ ନଗେନ୍ଦ୍ରମ୍ ।

୬୪

ତସ୍ୟୋତ୍ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଣୟିନ ଇବ ସ୍ରସ୍ତଗଙ୍ଗାଦୁକୂଳାମ୍
ନ ତ୍ୱଂ ଦୃଷ୍ଟ୍ୱା ନ ପୁନରଳକାଂ ଜ୍ଞାସ୍ୟସେ କାମଚାରିନ୍ ।
ଯା ବଃ କାଲେ ବହତି ସଲିଳୋଦ୍ଗାରମୁଚ୍ଚୈର୍ବିମାନା
ମୁକ୍ତାଜାଲଗ୍ରଥିତମଳକଂ କାମିନୀବାଭ୍ରବୃନ୍ଦମ୍ ।

ସତସ୍ତର

Digitized by srujanika@gmail.com

# ଉତ୍ତରମେଘଃ

୧

ବିଦ୍ୟୁତ୍ୱନ୍ତଂ ଲଳିତବନିତାଃ ସେନ୍ଦ୍ରଚାପଂ ସଚିତ୍ରାଃ
ସଙ୍ଗୀତାୟ ପ୍ରହତମୁରଜାଃ ସ୍ନିଗ୍ଧଗମ୍ଭୀରଘୋଷମ୍
ଅନ୍ତସ୍ତୋୟଂ ମଣିମୟଭୁବସ୍ତୁଙ୍ଗମଭ୍ରଂଲିହାଗ୍ରାଃ ।
ପ୍ରାସାଦ ସ୍ତ୍ୱାଂ ତୁଳୟିତୁମଲଂ ଯତ୍ର ତୈସ୍ତୈର୍ବିଶେଷୈଃ ।

୨

ହସ୍ତେ ଲୀଳାକମଳମଳକେ ବାଳକୁନ୍ଦାନୁବିଦ୍ଧମ୍
ନୀତା ଲୋଧ୍ରପ୍ରସବରଜସା ପାଣ୍ଡୁତାମାନନେ ଶ୍ରୀଃ
ଚୂଡାପାଶେ ନବକୁରବକଂ ଚାରୁ କର୍ଣ୍ଣେ ଶିରୀଷମ୍
ସୀମନ୍ତେ ଚ ତ୍ୱଦୁପଗମଜଂ ଯତ୍ର ନୀପଂ ବଧୂନାମ୍ ।

୩

ଯତ୍ରୋନ୍ମତ୍ତଭ୍ରମରମୁଖରାଃ ପାଦପା ନିତ୍ୟପୁଷ୍ପାଃ
ହଂସଶ୍ରେଣୀରଚିତରଶନା ନିତ୍ୟପଦ୍ମା ନଳିନ୍ୟଃ ।
କେକୋତ୍କଣ୍ଠା ଭବନଶିଖିନୋ ନିତ୍ୟଭାସ୍ୱତ୍କଳାପା-
ନିତ୍ୟଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଃ ପ୍ରତିହତତମୋବୃତ୍ତିରମ୍ୟାଃ ପ୍ରଦୋଷାଃ ।

୪

ଆନନ୍ଦୋତ୍ଥଂ ନୟନସଲିଳଂ ଯତ୍ର ନାନ୍ୟୈର୍ନିମିତ୍ତୈ-
ର୍ନାନ୍ୟସ୍ତାପଃ କୁସୁମଶରଜାଦିଷ୍ଟସଂଯୋଗସାଧ୍ୟାତ୍ ।
ନାପ୍ୟନ୍ୟସ୍ମାତ୍ ପ୍ରଣୟକଳହାଦ୍ ବିପ୍ରୟୋଗୋପପତ୍ତି-
ର୍ବିତ୍ତେଶାନାଂ ନ ଚ ଖଳୁ ବୟୋ ଯୌବନାଦନ୍ୟଦସ୍ତି ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୫

ଯସ୍ୟାଂ ଯକ୍ଷାଃ ସିତମଣିମୟାନ୍ୟେତ୍ୟହର୍ମ୍ୟସ୍ଥଳାନି
ଜ୍ୟୋତିଚ୍ଛାୟାକୁସୁମରଚିତାନ୍ୟୁତ୍ତମସ୍ତ୍ରୀସହାୟାଃ
ଆସେବନ୍ତେ ମଧୁରତିଫଳଂ କଳ୍ପବୃକ୍ଷପ୍ରସୂତମ୍
ତ୍ୱଦ୍‌ଗମ୍ଭୀର ଧ୍ୱନିଷୁ ଶନକୈଃ ପୁଷ୍କରେଷ୍ୱାହତେଷୁ ।

୬

ମନ୍ଦାକିନ୍ୟାଃ ସଲିଳଶିଶିରୈଃ ସେବ୍ୟମାନା ମରୁଦ୍ଭି-
ର୍ମନ୍ଦାରାଣାମନୁତଟରୁହାଂ ଛାୟୟା ବାରିତୋଷ୍ଣାଃ
ଅନ୍ୱେଷ୍ଟବ୍ୟୈଃ କନକସିକତାମୁଷ୍ଟିନିକ୍ଷେପଗୂଢୈଃ
ସଂକ୍ରୀଡନ୍ତେ ମଣିଭିରମରପ୍ରାର୍ଥିତା ଯତ୍ର କନ୍ୟାଃ ।

୭

ନୀବୀବନ୍ଧୋଚ୍ଛ୍ୱସିତଶିଥିଳଂ ଯତ୍ର ବିମ୍ବାଧରାଣାମ୍
କ୍ଷୌମଂ ରାଗାଦନିଭୃତକରେଷ୍ୱାକ୍ଷିପତ୍ସୁ ପ୍ରିୟେଷୁ
ଅର୍ଚ୍ଚିସ୍ତୁଙ୍ଗାନଭିମୁଖମପି ପ୍ରାପ୍ୟ ରତ୍ନ-ପ୍ରଦୀପାନ୍
ହ୍ରୀମୂଢାନାଂ ଭବତି ବିଫଳପ୍ରେରଣା ଚୂର୍ଣ୍ଣମୁଷ୍ଟିଃ ।

୮

ଯତ୍ର ସ୍ତ୍ରୀଣାଂ ପ୍ରିୟତମଭୁଜୋଚ୍ଛ୍ୱାସିତାଲିଙ୍ଗିତାନା-
ମଙ୍ଗଗ୍ଲାନିଂ ସୁରତଜନିତାଂ ତନ୍ତୁଜାଲାବଲମ୍ବାଃ ।
ତ୍ୱତ୍ସଂରୋଧାପଗମବିଶଦୈଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରପାଦୈର୍ନିଶୀଥେ
ବ୍ୟାଲୁମ୍ପନ୍ତି ସ୍ଫୁଟଜଲଲବସ୍ୟନ୍ଦିନଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତାଃ ।

୯

ନେତ୍ରା ନୀତାଃ ସତତଗତିନା ଯଦ୍‌ବିମାନାଗ୍ରଭୂମୀ
ରାଲେଖ୍ୟାନାଂ ସ୍ୱଜଲକଣିକାଦୋଷମୁତ୍ପାଦ୍ୟ ସଦ୍ୟଃ
ଶଙ୍କାସ୍ପୃଷ୍ଟା ଇବ ଜଲମୁଚସ୍ତ୍ୱାଦୃଶା ଯତ୍ର ଜାଲୈଃ
ଧୂମୋଦ୍ଗାରାନୁକୃତିନିପୁଣାଃ ଜର୍ଜରା ନିଷ୍ପତନ୍ତି ।

୧୦

ଅକ୍ଷୟ୍ୟାନ୍ତର୍ଭବନନିଧୟଃ ପ୍ରତ୍ୟହଂ ରକ୍ତକଣ୍ଠୈ-
ରୁଦ୍‌ଗାୟଦ୍ଭିର୍ଧନପତିଯଶଃ କିନ୍ନରୈର୍ଯତ୍ର ସାର୍ଦ୍ଧମ୍
ବୈଭ୍ରାଜାଖ୍ୟଂ ବିବୁଧବନିତାବାରମୁଖ୍ୟାସହାୟାଃ
ବଦ୍ଧାଳାପା ବହିରୁପବନଂ କାମିନୋ ନିର୍ବିଶନ୍ତି ।

ଅଣାଅଣି

Digitized by srujanika@gmail.com

୧୧

ଗତ୍ୟୁତ୍କମ୍ପାଦଲକପତିତୈର୍ଯତ୍ର ମନ୍ଦାରପୁଷ୍ପୈଃ
ପତ୍ରଚ୍ଛେଦୈଃ କନକକମଲୈଃ କର୍ଣ୍ଣବିଭ୍ରଂଶିଭିଶ୍ଚ
ମୁକ୍ତାଜାଲୈଃ ସ୍ତନପରିସରଚ୍ଛିନ୍ନସୂତ୍ରୈଶ୍ଚ ହାରୈ-
ର୍ନୈଶୋମାର୍ଗଃ ସବିତୁରୁଦୟେ ସୂଚ୍ୟତେ କାମିନୀନାମ୍ ।

୧୨

ମତ୍ୱା ଦେବଂ ଧନପତିସଖଂ ଯତ୍ର ସାକ୍ଷାଦ୍ ବସନ୍ତମ୍
ପ୍ରାୟଶ୍ଚାପଂ ନ ବହତି ଭୟାନ୍ମନ୍ମଥଃ ଷଟ୍ପଦଜ୍ୟମ୍
ସଭ୍ରୂଭଙ୍ଗପ୍ରହିତନୟନୈଃ କାମିଲକ୍ଷ୍ୟେଷ୍ୱମୋଘୈ-
ସ୍ତସ୍ୟାରମ୍ଭଶ୍ଚତୁରବନିତା ବିଭ୍ରମୈରେବ ସିଦ୍ଧଃ ।

୧୩

ବାସଶ୍ଚିତ୍ରଂ ମଧୁ ନୟନୟୋର୍ବିଭ୍ରମାଦେଶଦକ୍ଷମ୍
ପୁଷ୍ପୋଦ୍ଭେଦଂ ସହକିସଲୟୈର୍ଭୂଷଣାନାଂ ବିକଳ୍ପାନ୍
ଲାକ୍ଷାରାଗଂ ଚରଣକମଳନ୍ୟାସଯୋଗ୍ୟଞ୍ଚ ଯସ୍ୟା-
ମେକଃ ସୂତେ ସକଳମବଳାମଣ୍ଡନଂ କଳ୍ପବୃକ୍ଷଃ ।

୧୪

ତତ୍ରାଗାରଂ ଧନପତିଗୃହାନୁତ୍ତରେଣାସ୍ମଦୀୟମ୍
ଦୂରାଲ୍ଲକ୍ଷ୍ୟଂ ସୁରପତିଧନୁଶ୍ଚାରୁଣା ତୋରଣେନ
ଯସ୍ୟୋପାନ୍ତେ କୃତକତନୟଃ କାନ୍ତୟା ବର୍ଦ୍ଧିତୋ ମେ
ହସ୍ତପ୍ରାପ୍ୟ ସ୍ତବକ-ନମିତୋ ବାଲମନ୍ଦାର-ବୃକ୍ଷଃ ।

୧୫

ବାପୀଚାସ୍ମିନ୍ ମରକତଶିଳାବଦ୍ଧସୋପାନ-ମାର୍ଗା
ହୈମୈଶ୍ଛନ୍ନା ବିକଚକମଲୈଃ ସ୍ନିଗ୍ଧବୈଦୂର୍ଯ୍ୟନାଳୈଃ ।
ଯସ୍ୟାସ୍ତୋୟେ କୃତବସତୟୋ ମାନସଂ ସନ୍ନିକୃଷ୍ଟଂ
ନାଧ୍ୟାସ୍ୟନ୍ତି ବ୍ୟପଗତଶୁଚସ୍ତ୍ୱାମପି ପ୍ରେକ୍ଷ୍ୟ ହଂସାଃ ।

୧୬

ତସ୍ୟାସ୍ତୀରେ ରଚିତଶିଖରଃ ପେଶଲୈରିନ୍ଦ୍ରନୀଲୈଃ
କ୍ରୀଡାଶୈଲଃ କନକକଦଲୀବେଷ୍ଟନଂପ୍ରେକ୍ଷଣୀୟଃ ।
ମଦ୍‌ଗେହିନ୍ୟାଃ ପ୍ରିୟ ଇତି ସଖେ ଚେତସା କାତରେଣ
ପ୍ରେକ୍ଷ୍ୟୋପାନ୍ତ-ସ୍ଫୁରିତତଡିତଂ ତ୍ୱାଂ ତମେବ ସ୍ମରାମି ।

୧୭

ରକ୍ତାଶୋକଶ୍ଚଳକିସଳୟଃ କେଶରଶ୍ଚାତ୍ରକାନ୍ତଃ,
ପ୍ରତ୍ୟାସନ୍ନୌ କୁରବକବୃତେର୍ମାଧବୀମଣ୍ଡପସ୍ୟ
ଏକଃ ସଖ୍ୟାସ୍ତବ ସହ ମୟା ବାମପାଦାଭିଳାଷୀ
କାଙ୍‌କ୍ଷତ୍ୟନ୍ୟୋ ବଦନମଦିରାଂ ଦୋହଦଚ୍ଛଦ୍ମନାସ୍ୟାଃ ।

୧୮

ତନ୍ମଧ୍ୟେ ଚ ସ୍ଫଟିକଫଳକା କାଞ୍ଚନୀ ବାସ-ୟଷ୍ଟି
ମୂର୍ଲେବଦ୍ଧା ମଣିଭିରନତିପ୍ରୌଢ଼ବଂଶପ୍ରକାଶୈଃ
ତାଳୈଃ ଶିଞ୍ଜା ବଳୟସୁଭଗୈର୍ନର୍ତ୍ତିତଃ କାନ୍ତୟା ମେ
ଯା ମଧ୍ୟାସ୍ତେ ଦିବସବିଗମେ ନୀଳକଣ୍ଠଃ ସୁହୃଦ୍ୱଃ ।

୧୯

ଏଭିଃ ସାଧୋ ! ହୃଦୟ-ନିହିତୈର୍ଲକ୍ଷଣୈର୍ଲକ୍ଷୟେଥାଃ
ଦ୍ୱାରୋପାନ୍ତେ ଲିଖିତବପୁଷୌ ଶଙ୍ଖପଦ୍ମୌ ଚ ଦୃଷ୍ଟ୍ୱା ।
କ୍ଷାମଚ୍ଛାୟଂ ଭବନମଧୁନା ମଦ୍‌ବିୟୋଗେନ ନୂନଂ
ସୂର୍ଯ୍ୟାପାୟେ ନଖଳୁ କମଳଂ ପୁଷ୍ୟତି ସ୍ୱାମଭିଖ୍ୟାମ୍ ।

୨୦

ଗତ୍ୱା ସଦ୍ୟଃ କଳଭତନୁତାଂ ଶୀଘ୍ରସଂପାତହେତୋଃ
କ୍ରୀଡ଼ାଶୈଳେ ପ୍ରଥମକଥିତେ ରମ୍ୟସାନୌ ନିଷଣ୍ଣଃ
ଅର୍ହସ୍ୟନ୍ତର୍ଭବନପତିତାଂ କର୍ତ୍ତୁମଳ୍ପାଳ୍ପଭାସମ୍
ଖଦ୍ୟୋତାଳୀ ବିଳସିତନିଭାଂ ବିଦ୍ୟୁଦୁନ୍ମେଷଦୃଷ୍ଟିମ୍ ।

୨୧

ତନ୍ୱୀ ଶ୍ୟାମା ଶିଖରିଦଶନା ପକ୍ୱବିମ୍ବାଧରୋଷ୍ଠୀ
ମଧ୍ୟେ କ୍ଷାମା ଚକିତ-ହରିଣୀ-ପ୍ରେକ୍ଷଣା ନିମ୍ନନାଭିଃ
ଶ୍ରୋଣୀଭାରାଦଳସଗମନା ସ୍ତୋକନମ୍ରା ସ୍ତନାଭ୍ୟାଂ
ଯା ତତ୍ର ସ୍ୟାଦ୍ ଯୁବତିବିଷୟେ ସୃଷ୍ଟିରାଦ୍ୟେବ ଧାତୁଃ ।

୨୨

ତାଂ ଜାନୀଥା ପରିମିତକଥାଂ ଜୀବିତଂ ମେ ଦ୍ୱିତୀୟମ୍
ଦୂରୀଭୂତେ ମୟି ସହଚରେ ଚକ୍ରବାକୀମିବୈକାମ୍
ଗାଢୋତ୍କଣ୍ଠାଂ ଗୁରୁଷୁ ଦିବସେଷ୍ୱେଷୁ ଗଚ୍ଛତ୍ସୁ ବାଳାମ୍
ଜାତାଂ ମନ୍ୟେ ଶିଶିରମଥିତାଂ ପଦ୍ମିନୀଂ ବାନ୍ୟରୂପାମ୍

ଏକାଅଶ

Digitized by srujanika@gmail.com

୨୩

ନୂନଂ ତସ୍ୟାଃ ପ୍ରବଳରୁଦିତୋଚ୍ଛୂନନେତ୍ରଂ ପ୍ରିୟାୟାଃ
ନିଃଶ୍ୱାସାନାମଶିଶିରତୟା ଭିନ୍ନବର୍ଣ୍ଣାଧରୋଷ୍ଠମ୍
ହସ୍ତନ୍ୟସ୍ତଂ ମୁଖମସକଳବ୍ୟକ୍ତିଲମ୍ବାଳକତ୍ୱା—
ଇନ୍ଦୋର୍ଦୈନ୍ୟଂ ତ୍ୱଦନୁସରଣ କ୍ଲିଷ୍ଟକାନ୍ତେର୍ବିଭର୍ତ୍ତି ।

୨୪

ଆଲୋକେ ତେ ନିପତତି ପୁରା ସା ବଳିବ୍ୟାକୁଳା ବା
ମତ୍ସାଦୃଶ୍ୟଂ ବିରହତନୁ ବା ଭାବଗମ୍ୟଂ ଲିଖନ୍ତୀ
ପୃଚ୍ଛନ୍ତୀ ବା ମଧୁରବଚନାଂ ଶାରିକାଂ ପଞ୍ଜରସ୍ଥାଂ
କଚ୍ଚିଦ୍ଭର୍ତ୍ତୁଃ ସ୍ମରସି ରସିକେ ତ୍ୱଂ ହି ତସ୍ୟ ପ୍ରିୟେତି ।

୨୫

ଉତ୍ସଙ୍ଗେ ବା ମଳିନବସନେ ସୌମ୍ୟ ନିକ୍ଷିପ୍ୟ ବୀଣାଂ
ମଦ୍‌ଗୋତ୍ରାଙ୍କ-ବିରଚିତପଦଂ ଗେୟମୁଦ୍ଗାତୁ କାମା
ତନ୍ତ୍ରୀମାର୍ଦ୍ରାଂ ନୟନସଲିଳୈଃ ସାରୟିତ୍ୱା କଥଂଚିତ୍
ଭୂୟୋ ଭୂୟଃ ସ୍ୱୟମପି କୃତାଂ ମୂର୍ଚ୍ଛନାଂ ବିସ୍ମରନ୍ତୀ ।

୨୬

ଶେଷାନ୍ ମାସାନ୍ ବିରହଦିବସସ୍ଥାପିତସ୍ୟାବଧେର୍ବା
ବିନ୍ୟସ୍ୟନ୍ତୀ ଭୁବି ଗଣନୟା ଦେହଳୀଦତ୍ତପୁଷ୍ପୈଃ ।
ମତ୍ସଙ୍ଗଂ ବା ହୃଦୟନିହିତାରମ୍ଭମାସ୍ୱାଦୟନ୍ତୀ
ପ୍ରାୟେଣୈତେ ରମଣବିରହେଷ୍ୱଙ୍ଗନାନାଂ ବିନୋଦାଃ ।

୨୭

ସବ୍ୟାପାରାମହନି ନ ତଥା ପୀଡୟେନ୍ମଦ୍‌ବିୟୋଗଃ
ଶଙ୍କେ ରାତ୍ରୌ ଗୁରୁତରଶୁଚଂ ନିର୍ବିନୋଦାଂ ସଖୀଂ ତେ
ମତ୍ସନ୍ଦେଶଂ ସୁଖୟିତୁମଳଂ ପଶ୍ୟ ସାଧ୍ୱୀଂ ନିଶୀଥେ
ତାମୁନ୍ନିଦ୍ରାମବନିଶୟନାଂ ସୌଧବାତାୟନସ୍ଥଃ ।

୨୮

ଆଧିକ୍ଷାମାଂ ବିରହଶୟନେ ସନ୍ନିଷଣ୍ଣୈକପାର୍ଶ୍ୱାଂ
ପ୍ରାଚୀମୂଳେ ତନୁମିବ କଳାମାତ୍ରଶେଷାଂ ହିମାଂଶୋଃ
ନୀତା ରାତ୍ରିଃ କ୍ଷଣ ଇବ ମୟା ସାର୍ଦ୍ଧମିଚ୍ଛାରତୈର୍ୟା
ତାମେବୋଷ୍ଣୈର୍ବିରହମହତୀମଶ୍ରୁଭିର୍ଯାପୟନ୍ତୀମ୍ ।

ବସ୍ମାଅଣି

Digitized by srujanika@gmail.com

୨୯

ପାଦାନିନ୍ଦୋରମୃତଶିଶିରାନ୍ ଜାଲମାର୍ଗପ୍ରବିଷ୍ଟାନ୍
ପୂର୍ବପ୍ରୀତ୍ୟା ଗତମଭିମୁଖଂ ସନ୍ନିବୃତ୍ତଂ ତଥୈବ
ଚକ୍ଷୁଃ ଖେଦାତ୍ ସଲିଳଗୁରୁଭିଃ ପକ୍ଷ୍ମଭିଶ୍ଛାଦୟନ୍ତୀଂ
ସାଭ୍ରେଽହ୍ନୀବ ସ୍ଥଳକମଳିନୀଂ ନ ପ୍ରବୁଦ୍ଧାଂ ନ ସୁପ୍ତାମ୍ ।

୩୦

ନିଃଶ୍ୱାସେନାଧରକିସଳୟକ୍ଲେଶିନା ବିକ୍ଷିପନ୍ତୀମ୍
ଶୁଦ୍ଧସ୍ନାନାତ୍ ପରୁଷମଳକଂ ନୂନମାଗଣ୍ଡଲମ୍ବମ୍ ।
ମତ୍ସମ୍ଭୋଗଃ କଥମୁପନମେତ୍ ସ୍ୱପ୍ନଜୋଽପୀତି ନିଦ୍ରା-
ମାକାଂକ୍ଷନ୍ତୀଂ ନୟନସଲିଳୋତ୍ପୀଡରୁଦ୍ଧାବକାଶାମ୍ ।

୩୧

ଆଦ୍ୟେ ବଦ୍ଧା ବିରହଦିବସେ ଯା ଶିଖା ଦାମ ହିତ୍ୱା
ଶାପସ୍ୟାନ୍ତେ ବିଗଳିତଶୁଚା ତାଂ ମୟୋଦ୍ବେଷ୍ଟନୀୟାମ୍
ସ୍ପର୍ଶକ୍ଲିଷ୍ଟାମୟମିତନଖେନାସକୃତ୍ ସାରୟନ୍ତୀମ୍
ଗଣ୍ଡାଭୋଗାଦ୍ କଠିନବିଷମାମେକବେଣୀଂ କରେଣ ।

୩୨

ସା ସନ୍ନ୍ୟସ୍ତାଭରଣମବଲା ପେଶଲଂ ଧାରୟନ୍ତୀ
ଶଯ୍ୟୋତ୍ସଙ୍ଗେ ନିହିତମସକୃଦ୍ଦୁଃଖଦୁଃଖେନ ଗାତ୍ରମ୍
ତ୍ୱାମପ୍ୟସ୍ରଂ ନବଜଳମୟଂ ମୋଚୟିଷ୍ୟତ୍ୟବଶ୍ୟମ୍
ପ୍ରାୟଃ ସର୍ବୋ ଭବତି କରୁଣାବୃତ୍ତିରାର୍ଦ୍ରାନ୍ତରାତ୍ମା ।

୩୩

ଜାନେ ସଖ୍ୟାସ୍ତବ ମୟି ମନଃ ସମ୍ଭୃତସ୍ନେହମସ୍ମା-
ଦିତ୍ଥଂଭୂତାଂ ପ୍ରଥମବିରହେ ତାମହଂ ତର୍କୟାମି ।
ବାଚାଳଂ ମାଂ ନ ଖଳୁ ସୁଭଗମ୍ମନ୍ୟଭାବଃ କରୋତି
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷନ୍ତେ ନିଖିଳମଚିରାଦ୍ ଭ୍ରାତରୁକ୍ତଂ ମୟା ଯତ୍ ।

୩୪

ରୁଦ୍ଧାପାଙ୍ଗପ୍ରସରମଳକୈରଞ୍ଜନସ୍ନେହଶୂନ୍ୟମ୍
ପ୍ରତ୍ୟାଦେଶାଦପି ଚ ମଧୁନୋ ବିସ୍ମୃତଭ୍ରୂବିଳାସମ୍
ତ୍ୱୟ୍ୟାସନ୍ନେ ନୟନମୁପରିସ୍ପନ୍ଦି ଶଙ୍କେ ମୃଗାକ୍ଷ୍ୟାଃ
ମୀନକ୍ଷୋଭାଚ୍ଚଳକୁବଳୟଶ୍ରୀତୁଲାମେଷ୍ୟତୀତି ।

ଡେଯ୍ୟାଅଣି

Digitized by srujanika@gmail.com

୩୫

ବାମଶ୍ଚାସ୍ୟାଃ କରରୁହପଦୈର୍ମୁଚ୍ୟମାନୋ ମଦୀୟୈ-
ର୍ମୁକ୍ତାଜାଲଂ ଚିରପରିଚିତଂ ତ୍ୟାଜିତୋ ଦୈବଗତ୍ୟା
ସମ୍ଭୋଗାନ୍ତେ ମମ ସମୁଚିତୋ ହସ୍ତସଂବାହନାନାମ୍
ଯାସ୍ୟତ୍ୟୂରୁଃ ସରସକଦଳୀସ୍ତମ୍ଭଗୌରଶ୍ଚଳତ୍ୱମ୍ ।

୩୬

ତସ୍ମିନ୍ କାଲେ ଜଲଦ ଯଦି ସା ଲବ୍ଧନିଦ୍ରାସୁଖା ସ୍ୟା—
ଦନ୍ୱାସ୍ୟୈନାଂ ସ୍ତନିତବିମୁଖୋ ଯାମମାତ୍ରଂ ସହସ୍ୱ ।
ମାଭୂଦସ୍ୟାଃ ପ୍ରଣୟିନି ମୟି ସ୍ୱପ୍ନଲବ୍ଧେ କଥଞ୍ଚିତ୍
ସଦ୍ୟଃ କଣ୍ଠଚ୍ୟୁତଭୁଜଲତାଗ୍ରନ୍ଥି ଗାଢୋପଗୂଢମ୍ ।

୩୭

ତାମୁତ୍ଥାପ୍ୟ ସ୍ୱଜଲକଣିକାଶୀତଲେନାନିଲେନ
ପ୍ରତ୍ୟାଶ୍ୱସ୍ତାଂ ସମମଭିନବୈର୍ଜାଲକୈର୍ମାଲତୀନାମ୍ ।
ବିଦ୍ୟୁଦ୍‌ଗର୍ଭଃ ସ୍ତିମିତନୟନାଂ ତ୍ୱତ୍ସନାଥେ ଗବାକ୍ଷେ
ବକ୍ତୁଂ ଧୀରଃ ସ୍ତନିତବଚନୈର୍ମାନିନୀଂ ପ୍ରକ୍ରମେଥାଃ ।

୩୮

ଭର୍ତ୍ତୁର୍ମିତ୍ରଂ ପ୍ରିୟମବିଧବେ ବିଦ୍ଧି ମାମମ୍ବୁବାହମ୍
ତତ୍ସନ୍ଦେଶୈର୍ହୃଦୟନିହିତୈରାଗତଂ ତ୍ୱତ୍ସମୀପମ୍ ।
ଯୋ ବୃନ୍ଦାନି ତ୍ୱରୟତି ପଥି ଶ୍ରାମ୍ୟତାଂ ପ୍ରୋଷିତାନାମ୍
ମନ୍ଦ୍ରସ୍ନିଗ୍ଧୈର୍ଧ୍ୱନିଭିରବଲାବେଣିମୋକ୍ଷୋତ୍ସୁକାନି ।

୩୯

ଇତ୍ୟାଖ୍ୟାତେ ପବନତନୟଂ ମୈଥିଲୀବୋନ୍ମୁଖୀ ସା
ତ୍ୱାମୁତ୍କଣ୍ଠୋଚ୍ଛ୍ୱସିତହୃଦୟା ବୀକ୍ଷ୍ୟ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଚୈବମ୍
ଶ୍ରୋଷ୍ୟତ୍ୟସ୍ମାତ୍ପରମବହିତା ସୌମ୍ୟ ସୀମନ୍ତିନୀନାମ୍
କାନ୍ତୋଦନ୍ତଃ ସୁହୃଦୁପନତଃ ସଙ୍ଗମାତ୍ କିଞ୍ଚିଦୂନଃ ।

୪୦

ତାମାୟୁଷ୍ମନ୍ନମମ ବଚନାଦାତ୍ମନଶ୍ଚୋପକର୍ତ୍ତୁମ୍
ବ୍ରୂୟାଦେବଂ ତବ ସହଚରୋ ରାମଗିର୍ୟାଶ୍ରମସ୍ଥଃ ।
ଅବ୍ୟାପନ୍ନଃ କୁଶଲମବଲେ ପୃଚ୍ଛତି ତ୍ୱାଂ ବିୟୁକ୍ତଃ
ପୂର୍ବାଭାଷ୍ୟଂ ସୁଲଭବିପଦାଂ ପ୍ରାଣିନାମେତଦେବ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୪୧

ଅଙ୍ଗେନାଙ୍ଗଂ ପ୍ରତନୁ ତନୁନା ଗାଢତପ୍ତେନ ତପ୍ତମ୍
ସାସ୍ରେଣାଶ୍ରୁଦ୍ରୁତମବିରତୋତ୍କଣ୍ଠମୁତ୍କଣ୍ଠିତେନ
ଉଷ୍ଣୋଚ୍ଛ୍ୱାସଂ ସମଧିକତରୋଚ୍ଛ୍ୱାସିନା ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ
ସଙ୍କଳ୍ପୈସ୍ତୈର୍ବିଶତି ବିଧିନା ବୈରିଣା ରୁଦ୍ଧମାର୍ଗଃ ।

୪୨

ଶବ୍ଦାଖ୍ୟେୟଂ ଯଦପି କିଲ ତେ ଯଃ ସଖୀନାଂ ପୁରସ୍ତାତ୍
କର୍ଣ୍ଣେ ଲୋଲଃ କଥୟିତୁମଭୂଦାନନସ୍ପର୍ଶଲୋଭାତ୍
ସୋଽତିକ୍ରାନ୍ତଃ ଶ୍ରବଣବିଷୟଂ ଲୋଚନାଭ୍ୟାମଦୃଶ୍ୟ—
ସ୍ତ୍ୱାମୁତ୍କଣ୍ଠାବିରଚିତପଦଂ ମନ୍ମୁଖେନେଦମାହ ।

୪୩

ଶ୍ୟାମାସ୍ୱଙ୍ଗଂ ଚକିତହରିଣୀ-ପ୍ରେକ୍ଷଣେ ଦୃଷ୍ଟିପାତମ୍
ବକ୍ତ୍ରଚ୍ଛାୟାଂ ଶଶିନି ଶିଖିନାଂ ବର୍ହଭାରେଷୁ କେଶାନ୍
ଉତ୍ପଶ୍ୟାମି ପ୍ରତନୁଷୁ ନଦୀବୀଚିଷୁ ଭ୍ରୂବିଲାସାନ୍
ହନ୍ତୈକସ୍ମିନ୍ କ୍ୱଚିଦପି ନ ତେ ଚଣ୍ଡି ସାଦୃଶ୍ୟମସ୍ତି ।

୪୪

ତ୍ୱାମାଲିଖ୍ୟ ପ୍ରଣୟକୁପିତାଂ ଧାତୁରାଗୈଃ ଶିଳାୟା-
ମାତ୍ମାନଂ ତେ ଚରଣପତିତଂ ଯାବଦିଚ୍ଛାମି କର୍ତ୍ତୁମ୍
ଅସ୍ରୈସ୍ତାବନ୍ମୁହୁରୁପଚିତୈର୍ଦ୍ଦୃଷ୍ଟିରାଲୁପ୍ୟତେ ମେ
କ୍ରୂରସ୍ତସ୍ମିନ୍ନପି ନ ସହତେ ସଙ୍ଗମଂ ନୌ କୃତାନ୍ତଃ ।

୪୫

ମାମାକାଶପ୍ରଣିହିତଭୁଜଂ ନିର୍ଦ୍ଦୟାଶ୍ଳେଷହେତୋଃ
ଲବ୍ଧାୟାସ୍ତେ କଥମପି ମୟା ସ୍ୱପ୍ନସନ୍ଦର୍ଶନେଷୁ
ପଶ୍ୟନ୍ତୀନାଂ ନ ଖଳୁ ବହୁଶୋ ନସ୍ଥଳୀ-ଦେବତାନାମ୍
ମୁକ୍ତାସ୍ଥୂଳାସ୍ତରୁକିଶଳୟେଷ୍ୱଶ୍ରୁଲେଶାଃ ପତନ୍ତି ।

୪୬

ଭିତ୍ତ୍ୱା ସଦ୍ୟଃ କିଶଳୟପୁଟାନ୍ ଦେବଦାରୁଦ୍ରୁମାଣାମ୍
ଯେ ତତ୍କ୍ଷୀରସ୍ରୁତିସୁରଭୟୋ ଦକ୍ଷିଣେନ ପ୍ରବୃତ୍ତାଃ
ଆଲିଙ୍ଗ୍ୟନ୍ତେ ଗୁଣବତି ମୟା ତେ ତୁଷାରାଦ୍ରିବାତାଃ
ପୂର୍ବଂ ସ୍ପୃଷ୍ଟଂ ଯଦି କିଲ ଭବେଦଙ୍ଗମେଭିସ୍ତବେତି ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୪୭
ସଂକ୍ଷିପ୍ୟେତ କ୍ଷଣ ଇବ କଥଂ ଦୀର୍ଘଯାମା ତ୍ରିଯାମା
ସର୍ବାବସ୍ଥାସ୍ୱହରପି କଥଂ ମନ୍ଦମନ୍ଦାତପଂ ସ୍ୟାତ୍
ଇତ୍ଥଂ ଚେତଶ୍ଚଟୁଳନୟନେ ଦୁର୍ଲଭପ୍ରାର୍ଥନଂ ମେ
ଗାଢୋଷ୍ମାଭିଃ କୃତମଶରଣଂ ତ୍ୱଦ୍‌ବିୟୋଗବ୍ୟଥାଭିଃ ।

୪୮
ନନ୍ୱାତ୍ମାନଂ ବହୁ ବିଗଣୟନ୍ନାତ୍ମନୈବାବଲମ୍ବେ
ତତ୍‌କଲ୍ୟାଣି ତ୍ୱମପି ନିତରାଂ ମା ଗମଃ କାତରତ୍ୱମ୍ ।
କସ୍ୟାତ୍ୟନ୍ତଂ ସୁଖମୁପନତଂ ଦୁଃଖମେକାନ୍ତତୋ ବା
ନୀଚୈର୍ଗଚ୍ଛତ୍ୟୁପରି ଚ ଦଶା ଚକ୍ରନେମିକ୍ରମେଣ ।

୪୯
ଶାପାନ୍ତୋ ମେ ଭୁଜଗଶୟନାଦୁତ୍ଥିତେ ଶାର୍ଙ୍ଗପାଣୌ
ମାସାନନ୍ୟାନ୍ ଗମୟ ଚତୁରୋ ଲୋଚନେ ମୀଲୟିତ୍ୱା
ପଶ୍ଚାଦାବାଂ ବିରହଗୁଣିତଂ ତଂ ତମାତ୍ମାଭିଳାଷମ୍
ନିର୍ବେକ୍ଷ୍ୟାବଃ ପରିଣତଶରଚ୍ଚନ୍ଦ୍ରିକାସୁ କ୍ଷପାସୁ ।

୫୦
ଭୂୟଶ୍ଚାହ ତ୍ୱମପି ଶୟନେ କଣ୍ଠଲଗ୍ନା ପୁରା ମେ
ନିଦ୍ରାଂ ଗତ୍ୱା କିମପି ରୁଦତୀ ସସ୍ୱନଂ ବିପ୍ରବୁଦ୍ଧା
ସାନ୍ତର୍ହାସଂ କଥିତମସକୃତ୍ ପୃଚ୍ଛତଶ୍ଚ ତ୍ୱୟା ମେ
ଦୃଷ୍ଟଃ ସ୍ୱପ୍ନେ କିତବ ରମୟନ୍ କାମପି ତ୍ୱଂ ମୟେତି ।

୫୧
ଏତସ୍ମାନ୍ମାଂ କୁଶଳିନମଭିଜ୍ଞାନଦାନାଦ୍ ବିଦିତ୍ୱା
ମା କୌଳୀନାଦସିତନୟନେ ମୟ୍ୟବିଶ୍ୱାସିନୀ ଭୂଃ ।
ସ୍ନେହାନାହୁଃ କିମପି ବିରହେ ଧ୍ୱଂସିନସ୍ତେ ତ୍ୱଭୋଗା-
ଦିଷ୍ଟେ ବସ୍ତୁନ୍ୟୁପଚିତରସାଃ ପ୍ରେମରାଶୀଭବନ୍ତି ।

୫୨
ଆଶ୍ୱାସ୍ୟୈବଂ ପ୍ରଥମବିରହୋଦଗ୍ରଶୋକାଂ ସଖୀଂ ତେ
ଶୈଳାଦାଶୁ ତ୍ରିନୟନବୃଷୋତ୍ଖାତକୂଟାନ୍ନିବୃତ୍ତଃ ।
ସାଭିଜ୍ଞାନ ପ୍ରହିତକୁଶଳୈସ୍ତଦ୍‌ବଚୋଭିର୍ମମାପି
ପ୍ରାତଃ କୁନ୍ଦପ୍ରସବଶିଥିଳଂ ଜୀବିତଂ ଧାରୟେଥାଃ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

୫୩

କଚ୍ଚିତ୍ ସୌମ୍ୟବ୍ୟବସିତମିଦଂ ବନ୍ଧୁକୃତ୍ୟଂ ତ୍ୱୟା ମେ
ପ୍ରତ୍ୟାଦେଶାନ୍ନଖଳୁ ଭବତୋଧୀରତାଂ କଳ୍ପୟାମି
ନିଃଶବ୍ଦୋଽପି ପ୍ରଦିଶସି ଜଳଂ ଯାଚିତଶ୍ଚାତକେଭ୍ୟଃ
ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ତଂ ହି ପ୍ରଣୟିଷୁ ସତାମୀପ୍ସିତାର୍ଥକ୍ରିୟୈବ ।

୫୪

ଏତତ୍କୃତ୍ୱା ପ୍ରିୟମନୁଚିତପ୍ରାର୍ଥନାବର୍ତ୍ତିନୋ ମେ
ସୌହାର୍ଦ୍ଦାଦ୍ୱା ବିଧୁର ଇତି ବା ମୟ୍ୟନୁକ୍ରୋଶବୁଦ୍ଧ୍ୟା ।
ଇଷ୍ଟାନ୍ ଦେଶାନ୍ ଜଳଦ ବିଚର ପ୍ରାବୃଷା ସମ୍ଭୃତଶ୍ରୀ
ର୍ମାଭୂଦେବଂ କ୍ଷଣମପି ଚ ତେ ବିଦ୍ୟୁତା ବିପ୍ରୟୋଗଃ ॥

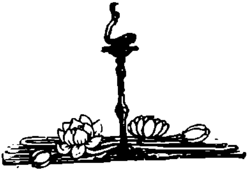

Digitized by srujanika@gmail.com

# ଟିପ୍ପଣୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାମଗିରି—ମଲ୍ଲିନାଥଙ୍କ ମତରେ ଚିତ୍ରକୂଟ ପର୍ବତର ନାମାନ୍ତର ରାମଗିରି, କିନ୍ତୁ ଅଧୁନାତନ ଗବେଷଣାରେ ସ୍ଥିର ହୋଇଛି ରାମଗିରି ସରଗୁଜାର ରାମଗଡ଼ ବା ଅମରକଣ୍ଟକ ପର୍ବତର ଅନ୍ୟ ନାମ ।

ପୁଷ୍କର
ଆବର୍ତ୍ତକ }—ମେଘ ବିଶେଷ । ମେଘ ଚାରି ପ୍ରକାର—ଆବର୍ତ୍ତକ, ସମ୍ବର୍ତ୍ତକ, ପୁଷ୍କର ଓ ଦ୍ରୋଣ ।

ମାନସ—ମାନସରୋବର । କୈଳାସପର୍ବତ-ସ୍ଥିତ ଏକ ହ୍ରଦ ।

ଦିଙ୍ନାଗ—ଦିଗ୍‌ଗଜ । ଐରାବତ, ପୁଣ୍ଡରୀକ, ବାମନ, କୁମୁଦ, ଅଞ୍ଜନ, ପୁଷ୍ପଦନ୍ତ, ସାର୍ବଭୌମ, ସୁପ୍ରତୀକ ଏହି ଆଠ ଦିଗ୍‌ଗଜ । ମଲ୍ଲିନାଥଙ୍କ ମତରେ ଏଥିରୁ କେବଳ ଦିଗ୍‌ଗଜ ନୁହେ "ରସିକୋ ନିଚୁଲୋ ନାମ ମହାକବିଃ କାଳିଦାସସ୍ୟ ସହାଧ୍ୟାୟୀ" ଓ "ଦିଙ୍ନାଗାଚାର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ କାଳିଦାସ ପ୍ରତିପକ୍ଷସ୍ୟ ହସ୍ତାବଲେପାନ୍" ଅର୍ଥାନ୍ତର କରୁଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଐତିହାସିକଙ୍କ ମତରେ ତାହା ପ୍ରାମାଣିକ ହୋଇ ନାହିଁ । ଯେହେତୁ କାଳିଦାସ ଓ ଦିଙ୍ନାଗ ସମସାମୟିକ ନୁହନ୍ତି ।

ଆମ୍ରକୂଟ—ରାମଗିରିରୁ ମାଳବ ଗଲେ ପ୍ରଥମେ ଏହି ପର୍ବତ ଦୃଷ୍ଟିପଥରେ ପଡ଼େ । ନାଗପୁରର ସୀମାନ୍ତରେ ଗଣ୍ଡୱାନା ନାମକ ଯେଉଁ ଶୈଳପୁଞ୍ଜ ରହିଅଛି ଆମ୍ରକୂଟ ତାହାର ଅଂଶ ।

ଅଣାନବେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦଶାର୍ଣ୍ଣ—ଦଶ+ଋଣ=ଦଶାର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥାତ୍ ଦଶ ଦୁର୍ଗରେ ମଣ୍ଡିତ ଦେଶ । ମହାଭାରତର ସଭାପର୍ବରେ ଦଶାର୍ଣ୍ଣ ନାମକ ଦୁଇଟି ଦେଶର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଗୋଟିଏ ନକୁଳଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଓ ଆଉଟି ଭୀମଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିଜିତ ଓ ଅଧିକୃତ ହୋଇଥିବାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅଛି । ଏଇ ଦଶାର୍ଣ୍ଣର ପଶ୍ଚିମ ଭାଗ ପୂର୍ବ ମାଳବ ଓ ଭୂପାଳ ରାଜ୍ୟ ନେଇ ଗଠିତ । ବିଦିଶା ଅର୍ଥାତ୍ ବର୍ତ୍ତମାନ-ଭିଲ୍ସା ଏହାର ରାଜଧାନୀ ।

ବିଦିଶା—ମାଳବ ଦେଶର ଭୂପାଳ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରବାହିତା ବେତ୍ରବତୀ ବା ବର୍ତ୍ତମାନ ବେତୋୟା ନଦୀକୂଳରେ ଭିଲ୍ସା ନଗରୀ ।

ନୀଚୈଃ—ଭୂପାଳ ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଭିଲ୍ସାର ଦକ୍ଷିଣରୁ ଶେଖପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାର୍ଶ୍ୱବଦେ ବିସ୍ତୃତ ନାତିଉଚ୍ଚ ପର୍ବତମାଳା । ତାହା ଶେଖପୁର ପାହାଡ଼ ନାମରେ ପରିଚିତ ।

ଉଜ୍ଜୟିନୀ—ଶିପ୍ରା ନଦୀ କୂଳରେ ପ୍ରାଚୀନ ମାଳବ ବା ଅବନ୍ତୀ ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ । ଏହାର ଅପର ନାମ ବିଶାଳା ।

ନିର୍ବିନ୍ଧ୍ୟା—ବେତ୍ରବତୀ ଓ ସିନ୍ଧୁ ନଦୀର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ବିନ୍ଧ୍ୟଗିରିରୁ ବାହାରି ଚର୍ମ୍ମଣ୍ୱତୀ ବା ଚମ୍ବଲ୍‌ରେ ପଡ଼ିଅଛି ।

ସିନ୍ଧୁ—ମାଳବ ଦେଶରେ ବିନ୍ଧ୍ୟରୁ ବାହାରି ଚମ୍ବଲରେ ପଡ଼ିଅଛି ; ମଲ୍ଲିନାଥ ଏଇ "ସିନ୍ଧୁ"ର ନଦୀ ଅର୍ଥ ନେଇ ନିର୍ବିନ୍ଧ୍ୟା ବୋଲି ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଛନ୍ତି । ସିନ୍ଧୁର ବର୍ତ୍ତମାନ ନାମ କାଳି ସିନ୍ଧୁ ।

ଅବନ୍ତୀ—ମାଳବ ଦେଶର ପୁରାତନ ନାମ । କେତେକଙ୍କ ମତରେ ଅବନ୍ତୀ ମାଳବ ଦେଶର ରାଜଧାନୀ ମାତ୍ର କାଳିଦାସ ଅବନ୍ତୀକୁ ରାଜ୍ୟ ବୋଲି ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି ।

ଉଦୟନ—ଉଦୟନ ଓ ବାସବଦତ୍ତା କଥା ସେ ଯୁଗରେ ଲୋକ-ମୁଖରେ ସୁପରିଚିତ ଥିଲା । କଥାସରିତ୍‌ସାଗର ଅନୁସାରେ ଉଜ୍ଜୟିନୀର ରାଜା ଚଣ୍ଡୀ ମହାସେନ ନିଜ କନ୍ୟା ବାସବଦତ୍ତାଙ୍କୁ ସଞ୍ଜୟ ନାମକ ଜଣେ ରାଜାଙ୍କୁ ଦେବା ପାଇଁ ମନସ୍ଥ କରିଥିଲେ ମାତ୍ର ବାସବଦତ୍ତା ସ୍ୱପ୍ନରେ ବତ୍ସରାଜ ଉଦୟନଙ୍କୁ ଦେଖି ମନେ ମନେ ତାଙ୍କୁ ପତି ରୂପେ ବରଣ କରିଥିଲେ ।



Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଦୟନ ତାହା ଜାଣି ଉଜ୍ଜୟିନୀକୁ ଯାଇ ବାସବଦତ୍ତାଙ୍କୁ ହରଣ କରି ନେଲେ ।

ଶିପ୍ରା—ବିନ୍ଧ୍ୟ ପର୍ବତରୁ ବାହାରି ଚମ୍ବଲ୍ ନଦୀରେ ପଡ଼ୁଅଛି । ଉଜ୍ଜୟିନୀ ନଗରୀର ପାର୍ଶ୍ୱଦେଶରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଅଛି ।

ମହାକାଳ—ଶିବ ପୁରାଣୋକ୍ତ ଦ୍ୱାଦଶ ଶିବ ଲିଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଏକତମ । ଉଜ୍ଜୟିନୀର ଶିବ 'ମହାକାଳ' ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଶିପ୍ରା ନଦୀର କ୍ଷୁଦ୍ର ଶାଖା ନଦୀ 'ଗନ୍ଧବତୀ' ଏହାର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ପ୍ରବାହିତ ।

ଗଜାଜିନ—ଶିବ ଗଜାସୁରକୁ ମାରି ତାହାର ରକ୍ତାକ୍ତ ଚର୍ମ ହସ୍ତରେ ଉତ୍ତୋଳନ କରି ତାଣ୍ଡବ ନୃତ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଏଠାରେ ତାହାହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇ ଅଛି ।

ଗମ୍ଭୀରା—ଶିପ୍ରାନଦୀର ଆଉ ଏକ ଶାଖାନଦୀ ।

ଦେବଗିରି—ଦେବଗଡ଼ ନାମକ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ପାହାଡ଼ । ଏହାର ଶିଖର ଦେଶରେ କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଥିଲା ।

ରନ୍ତିଦେବ—ଦଶପୁରରାଜ ରନ୍ତିଦେବ ଅତି ଧାର୍ମିକ ରାଜା ଥିଲେ । ସେ ଏକ ଗୋମେଧ ଯଜ୍ଞ କରିଥିଲେ । ତହିଁରୁ ଏତେ ରକ୍ତ ନିଃସୃତ ହୋଇଥିଲା ଯେ ତହିଁରେ ଗୋଟିଏ ନଦୀର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ଥିଲା । ଚର୍ମଣ୍ୱତୀ ବା ଚମ୍ବଲ୍ ତାହାର ନାମ ।

ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତ—ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ସରସ୍ୱତୀ ଓ ଦୃଷଦ୍ୱତୀ ନାମକ ଦୁଇ ନଦୀର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରଦେଶ ।

କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର—ଆଧୁନିକ ଥାନେଶ୍ୱରର ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳ । କୁରୁ ପାଣ୍ଡବଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ଭୂମି ।

ସରସ୍ୱତୀ—କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରର ଉତ୍ତର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ପ୍ରବାହିତ ନଦୀ ।

କନଖଳ—ହରଦ୍ୱାର ନିକଟସ୍ଥ ପ୍ରଦେଶ ।

ତ୍ରିପୁର ବିଜୟ—ମହାଦେବ ତ୍ରିପୁର ଅସୁରକୁ ହତ୍ୟା କରିଥିଲେ । ସେଇ କଥା ଏଠାରେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ।

କ୍ରୌଞ୍ଚ ରନ୍ଧ୍ର— ହିମାଳୟର ଗିରି ସଂକଟ ବିଶେଷ । ପୁରାଣରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି, ପରଶୁରାମ ଓ କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କର ଶକ୍ତି ନିକ୍ଷେପ ନିମନ୍ତେ

ଏକାନତେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହି କ୍ରୌଞ୍ଚ ପର୍ବତ ଭେଦ କରିବାର ସ୍ଥିର ହୋଇ ଥିଲା । ପରଶୁରାମ ତହିଁରେ ଜୟ ଲାଭ କରିଥିଲେ ।

କୈଳାସ—ହିମାଳୟର ଏକ ଅଂଶ । କୁବେରଙ୍କର ଭ୍ରାତା ଲଙ୍କାପତି ରାବଣ କୈଳାସ ପର୍ବତକୁ ଉପାଡ଼ିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ସଫଳ ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତଦ୍ୱାରା କୈଳାସର ଉଚ୍ଚ ଭୂମି ଶିଥିଳ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ।

—

Digitized by srujanika@gmail.com

Digitized by srujanika@gmail.com